

**”Enemmän sitä, et joku kysys äidiltäki et miten sen päivä on menny”
VUOROTYÖTÄ TEKEVIEN ÄITI ARKI JA LASTEN PÄIVÄHOITO**

**Katja Eskelinen
Kasvatustieteen pro gradu-tutkielma
Kasvatustieteiden yksikkö
Tampereen yliopisto
Heinäkuu 2015**

Tampereen yliopisto

Kasvatustieteen yksikkö

ESKELINEN, KATJA: ”Enemmän sitä, et joku kysys äidiltäki et miten sen päivä on menny”

Vuorotyötä tekevien äitien arki ja lasten päivähoito

Pro gradu-tutkielma, 72 sivua, 1 liitesivu

Ohjaaja: Kaisu Hermanfors

Kasvatustiede

Heinäkuu 2015

Tutkimukseni tehtävänä on kuvata vuorotyötä tekevien yksinhuoltajaäitien arkea työelämäroolin ja äidin perheroolin avulla. Näitä kahta aikuisiän keskeistä roolia tarkastelen Bronfenbrennerin (1979) ekologisen teorian valossa ja Fronen (2003) työn ja perheen välisen tasapainon mallia mukaillen. Äidin työelämä- ja perheroolien kuormittamiseen ja vahvistumiseen vaikuttaa lapsen vuorohoidossa saama kasvatuksellinen tuki. Huomioin myös vuorohoidon vaikutuksia lapsen arkeen äidin näkökulmasta. Tutkimus toteutettiin keskisuuren kaupungin vuorohoitopäiväkodin asiakkaana oleville äideille. Yksi tutkimuksen äideistä oli kyseisen vuorohoitopäiväkodin entinen asiakas ja kaksi äitiä nykyisiä asiakkaita.

Tutkimuksen teoriaosassa määrittelen vuorohoito ja vuorotyö – käsitteet ja kuvaan suomalaista ja ulkomaista tutkimusta vuorohoidosta, vuorotyöstä ja näiden yhdistelmien vaikutuksista perheeseen. Lisäksi selvitän arkielämää lapsiperheessä sekä tutkimuskohteena ja arkea varhaiskasvatuskontekstissa. Arki kuuluu olennaisena osana jokaisen elämään niin, että voi olla vaikea ymmärtää sitä ilman arki – käsitteen aukaisemista. Työn ja perheen yhteensovittamista lähestyn aikaisempien tutkimusten mallien ja teorioiden valossa.

Tutkimus on luonteeltaan kvalitatiivinen ja se toteutettiin haastattelumenetelmällä, jossa oli sekä teemahaastattelulle että syvähaastattelulle ominaisia piirteitä. Haastattelut toteutettiin toukokuun 2014 ja tammikuun 2015 välisenä aikana. Tulosten analyysivaiheessa litteroin haastattelut. Analyysimenetelmänä käytin sisällönanalyysia ja aineiston lukemisen jälkeen redusoin aineistosta kaiken epäolennaisen pois. Sen jälkeen muodostin neljä teemaa tutkimuskysymysten mukaan: (1) yksinhuoltajaäitien perhe- ja työroolia kuormittavat tekijät, (2) yksinhuoltajaäitien perhe- ja työroolia tukevat tekijät, (3) äitien arki ekologisen teorian valossa ja (4) vuorohoidon vaikutus lapsen arkeen äidin näkökulmasta. Tämän jälkeen koodasin aineistosta näihin neljään teemaan kuuluvat ilmaukset.

Tutkimustuloksissa tuli esille, että yksinhuoltajaäitien perhe- ja työroolia kuormittavia tekijöitä aiheuttavat: kiire, rutiinien puute, siirtymätilanteet ja äitien huono omatunto. Perhe- ja työroolia tukevia tekijöitä olivat: työntajan joustavuus, vuorohoidon tuki, muu tukiverkoston apu sekä äitien oma aika. Ekologisen teorian valossa äitien mesotasolla saama sukulaisten tuki oli merkittävämpi kuin perheen ulkopuolelta tullut tuki. Vuorotyö vaikutti lapsiin äitien näkökulmasta tarkasteltuna siten, että lapset kokivat turvattomuutta, yksinäisyyttä ja jäävänsä vaille riittävää äidin huomiota.

Avainsanat: arki, lapsiperhe, vuorohoito, vuorotyö, sisällönanalyysi, ekologinen teoria

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 VUOROHOIDO JA VUOROTYÖ	4
2.1 Vuorohoidon määrittelyä.....	5
2.2 Vuorohoidosta tehtyjä tutkimuksia ennen ja nyt	6
2.3 Yö-, vuoro- ja jaksotyön määrittelyä	10
2.4 Vuorotyön vaikutuksista perheeseen	12
3 ARKIELÄMÄ PERHEESSÄ.....	14
3.1 Suomalainen lapsiperhe	14
3.2 Arkielämä tutkimuskohteena	15
3.3 Arki varhaiskasvatustilanteissa.....	18
4 TYÖN JA PERHEEN YHTEENSOVITTAMINEN.....	21
4.1 Työn ja perheen yhteensovittamisen malleja.....	22
4.2 Työ- ja perheroolit	23
5 BRONFENBENNERIN EKOLOGINEN TEORIA	28
5.1 Ekologisen teorian kuvausta	28
5.2 Ekologinen teoria suomalaisessa varhaiskasvatuksessa	30
5.3 Ekokulttuurinen teoria.....	30
6 TUTKIMUSTEHTÄVÄ	33
7 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	34
7.1 Tutkimuksen lähtökohtia	34
7.2 Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä	36
7.3 Tutkimuksen kohdejoukko ja aineistonkeruu	40
7.4 Aineiston käsittely ja analysointi	41
7.5 Tutkimuksen luotettavuuden ja eettisyyden arviointia	43
8 TUTKIMUSTULOKSET	47
8.1 Yksinhuoltajaäitien perhe- ja työroolia kuormittavat tekijät.....	47
8.1.1 Kiireinen arki.....	48
8.1.2 Rutiinien puute	49
8.1.3 Siirtymätilanteet	49
8.1.4 Äitien huono omatunto	50
8.2 Yksinhuoltajaäitien perhe- ja työroolia tukevat tekijät.....	51
8.2.1 Työnantajan joustavuus	51
8.2.2 Vuorohoidon tuki.....	52
8.2.3 Muu tukiverkosto.....	53
8.2.4 Äitien oma aika	54
8.3 Vuorotyön vaikutus lapsen äitien näkökulmasta tarkasteltuna.....	55
8.3.1 Yksinäisyys	55
8.3.3 Ammatinvalinta.....	57
8.3.4 Huomiontarve.....	58
8.4 Äitien arki ekologisen teorian systeemien valossa	58
9 POHDINTA.....	62
LÄHDELUETTELO	65
LIITTEET.....	73

1 JOHDANTO

Työelämässä tapahtuneet muutokset ja teknologinen kehitys ovat luoneet länsimaihin tarpeen ympärivuorokautisten palvelujen kehittämiseksi. Epätyypillisinä työaikoina aikaisin aamulla, iltapäivään, öisin tai viikonloppuisin työskentelee usea työkäinen. Tällaisen 24/7 – yhteiskunnan vaatimukset koskettavat useiden lapsiperheiden vanhempia. Tutkijapiireissä mietitään, onko 24/7 yhteiskunta ja epätyypillinen työaika tulleet osaksi perheiden elämää. Vuorotyötä tekevien vanhempien keskuudessa on säännöllistä päivätyötä tekeviin verrattuna enemmän niitä, jotka kokevat työn ja perheen yhteensovittamisen haasteelliseksi. Haasteena koetaan muun muassa oma kuormittuminen, lapsen sopeutuminen aikaisiin aamuherätyksiin, yöhoidon tarve, pitkät yhtäjaksoiset hoitajaksot tai kouluikäisen yksin kotona viettämä aika. Epäsäännöllisen työn haittapuolena koetaan myös vaikeudet perheen arjen järjestelyissä kuten sukulaisvierailuihin ja yhteisiin matkoihin osallistuminen. (Kekkonen, Rönkä, Laakso, Tammelin ja Malinen 2014, 52, 65.)

Kolmivuorotyötä tekevät vanhemmat saavat säännöllistä päivätyötä tekeviä enemmän apua sukulaisilta ja tuttaviltaan julkisten päivähoitopalvelujen lisäksi. Yksinhuoltajat sekä perheet, joilla ei ole päivähoitopalvelujen lisäksi muita tukiverkostoja, ovat muita haasteellisemmassa asemassa tarvitessaan lastenhoitoapua lyhyellä varoitusajalla (Kekkonen ym., 2014, 66.)

Tutkimuskohteenani on vuorotyötä tekevien yksinhuoltajaäitien arki sekä arjen sujuvuuteen vaikuttavat asiat. Kiinnostukseni aiheeseen heräsi oman työni kautta. Olen työskennellyt vuorohoitopäiväkodissa lastentarhanopettajana 11 vuotta ja saanut tuona aikana tutustua vuorotyötä tekevien perheiden erilaisiin tarpeisiin. Minua on jo pitkään askarruttanut, kuinka äidit saavat arjen pyörimään 24 tuntia vuorokaudessa. Heidän työpäivänsä voivat alkaa ja loppua mihin kellonaikaan

tahansa ja työpäivät vaihtelevat maanantaista sunnuntaihin. Työn lisäksi yksinhuoltajaäideillä on hoidettavanaan lapset ja kotityöt. Äidit valikoituivat tutkimuksen kohteeksi sen vuoksi, että minulla on jo kokemusta ja tietämystä vuorohoitopäiväkodin työntekijän ja lapsen näkökulmasta. Äitien pyörittämä arki vuorotyön ohessa oli minulle entuudestaan hiukan tuttua eteiskeskustelujen muodossa käytynä.

Näkökulmani arkeen ei muodostu tutkijan havainnoinnista tai kyselylomakkeiden lähettämisestä ja täyttämisestä vaan siitä, kuinka arjen toimijat itse kuvaavat arkeaan. Suomalaista tutkimusta vuorohoidosta on suhteellisen vähän, vaikka vuorotyön tekeminen ja sen myötä lisääntynyt vuorohoidon tarve eivät ole uusi ilmiö. Perheiden kokemuksia vuorohoidosta ja vuorotyöstä ovat tutkineet muun muassa Urpilainen (2012) ja Rätty (2014). Urpilainen (2012) on tarkastellut tutkimuksessaan perheiden kokemuksia vuorohoidosta ja lapsen temperamentista ryhmäperhepäivähoidossa kyselylomakkeiden avulla. Lähimpänä omaa tutkimusaihetta on Rädyn (2014) tekemä tutkimus. Rätty kuvaa vuorotyötä tekevien yksinhuoltajaäitien arkea sekä millaista työn ja perheen yhteensovittaminen on vuorotyötä tekevien yksinhuoltajaäitien näkökulmasta. Oma tutkimukseni antaa äideille tilaisuuden kertoa omia ajatuksiaan mahdollisimman vapaasti ilman tutkijan tarkoin asettamaa päämäärää. Arjen tasolla tapahtuvan tutkimuksen kuvaamiseen Bronfenbrennerin (1979) ekologinen teoria soveltui hyvin ja tämä teoria tuli mieleeni jo tutkimuksen aiheen valinnan alkumetreillä. Mesotasolla äidin saama tuki heijastui positiivisesti muihin tasoihin sekä tuki äidin roolia perheessä ja työelämässä.

Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen laitos, JAMK ammattikorkeakoulun hyvinvointiyksikkö ja Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos THL ovat tutkineet vuosina 2011–2014 ”Perheet 24/7” hankkeessaan 24h- taloutta lasten, vanhempien ja päivähoiton näkökulmista. Suomeen lisäksi tutkimukseen on hankittu tietoa Hollannista ja Iso-Britanniasta. (Perheet 24/7. Perheet 24/7 – tutkimuksen tuloksia, luettu 26.3.2015.) Kolmivuotiseen tutkimukseen osallistui yhteensä 1300 vanhempaa (Lehtinen 2015, A18). Edellä mainitsemani Rädyn tutkimus (2014) on tehty kyseiseen hankkeeseen liittyen.

Perheet 24/7 hankkeen tutkimuksen tulokset kertovat, että suomalaiset tekevät epätyypillistä työaikaan työpaikan aukioloajoista johtuen. Hollantilaiset ja isobritannialaiset taas tekevät vuorotyötä sen vuoksi, etteivät ehdi hoitaa kaikkia työtehtäviään työajalla. Suomalaisten ja isobritannialaisten kolmivuorotyötä tekevien vanhempien lapset olivat harvemmin julkisessa päivähoitossa kuin päivätyötä tekevien lapset. Hollannissa vanhempien työajalla ei ollut vaikutusta lasten

hoitojärjestelyihin samalla tavalla. (Perheet 24/7 – tutkimuksen tuloksia, luettu 26.3.2015.) Hollannissa on tyypillistä, että lapsiperheet muuttavat lähelle isovanhempia tai että isovanhemmat muuttavat lähelle lapsia. Hollantilaiset hyödyntävät epävirallista verkostoa lastenhoitoapuna. Hollannissa ei ole myöskään lähdetty yhtä paljon mukaan ”aina auki” – ajatteluun. Esimerkiksi kaupat eivät ole auki niin monena päivänä ja niin myöhään kuin Suomessa. Unicefin lapsen hyvinvointia kuvaavat indikaattorit osoittivat viime vuonna, että Hollanti on lapselle paras maa asua. Suomi ja muut Pohjoismaat tulevat kuitenkin heti seuraavina. (Siljamäki 2015, 49.)

Kuvailen tutkimuksessani vuorotyötä tekevien arkea myös kansainvälisten tutkimusten valossa. Kansainvälisten tutkimusten kuvaaminen on mielestäni tärkeää, jotta ymmärrämme ja osaamme arvostaa suomalaista vuorohoitoa, mikä on aika itsestäänselvyys meille suomalaisille. Tutkimukseni on yhteiskunnallisesti tarkasteltuna ajankohtainen, sillä vuorotyön tekeminen ei tulevaisuudessa vähene. Olemme 24 tuntia vuorokaudessa auki oleva yhteiskunta ja näin ollen kahdeksasta neljään työaika ei ole mahdollista kaikille työntekijöille. Päivätyön tekijöiden jälkeen vuorotyöläiset ovat suurin ryhmä, joita on noin neljännes palkansaajista (Hulkko 2003, 39).

Teoriaosuuden aloitan vuorohoidon ja vuorotyön määrittelemisellä avatakseni tutkimuskohteeni kontekstia. Tutkimukseni kohteena on arkielämä ja kuvaan, mitä arkielämä suomalaisessa lapsiperheessä on ja miten arki näyttäytyy tutkimuskohteena ja varhaiskasvatuksen kontekstissa. Lisäksi esittelen työn ja perheen yhteensovittamista kuvaavia malleja ja teorioita sekä aiheesta käytyä keskustelua. Tarkastelen työn ja perheen vuorovaikutusta kahden aikuisiän keskeisimmän elämänalueen roolikäsitteen avulla: äitien roolia perheessä sekä roolia työelämässä. Tämän tarkastelun tuloksena muodostuivat tutkimukseni neljä tutkimusongelmaa: 1. Mitkä tekijät kuormittavat vuorotyötä tekevien yksinhuoltajaäitien perhe- ja työroolia?, 2. Mitkä tekijät tukevat vuorotyötä tekevien yksinhuoltajaäitien perhe- ja työroolia?, 3. Äitien arki ekologisen teorian valossa ja 4. Miten vuorohoito vaikuttaa lapsen arkeen äidin näkökulmasta tarkasteltuna?

2 VUOROHOITO JA VUOROTYÖ

Työajat ovat olennainen osa työtä ja ammattia. Seitsemänä päivänä viikossa aamusta iltamyöhään ovat auki esimerkiksi kauppakeskukset ja sairaalat 24 tuntia vuorokaudessa. Virastot puolestaan menevät kiinni iltapäivällä eivätkä ole auki viikonloppuisin. Läheskään kaikilla palkansaajilla ei ole mahdollisuutta tehdä töitä itse määritteleminä aikoina. Epätyypillinen työaika on useimmiten yhteydessä työn luonteeseen. Esimerkiksi sairaanhoitajan työssä on useimmiten hyväksyttävä se tosiasia, että silloin kun muu perhe on kotona viettämässä vapaa-aikaa, niin sairaanhoitaja – äiti tai isä joutuu menemään töihin niin iltaisin kuin viikonloppuisin ja öisin. (Kekkonen, Rönkä, Laakso, Tammelin ja Malinen 2014, 53.)

Työajoilla ja työllä on vaikuttava merkitys lapsiperheiden arjelle. Arkikielessä kuulee puhuttavan säännöllisestä päivätyöstä. Epätyypillisellä työajalla tarkoitetaan erityisesti työtä, joka eroaa päiväaikaan ja arkipäivisin tehtävästä työstä, kuten esimerkiksi varhainen aamu-, ilt-, yö-, viikonloppu tai vuorotyö. Vuorotyötä tekevät vanhemmat tarvitsevat lapsilleen hoitopaikkaa eityypillisinä aikoina aikaisin aamulla, iltaisin, öisin ja viikonloppuisin. Epätyypillisinä aikoina tehtävää työtä ja lasten tarvitsemaa hoitoa katsellaan usein julkisuudessa riskikeskeisesti. Perheet 24/7 – tutkimuksessa otettiin selvää mahdollisten kielteisten vaikutusten lisäksi myös tyydyttävää perhe-elämää ja lasten sosioemotionaalista hyvinvointia edistävästä tekijöistä. (Kekkonen ym. 2014, 53–54). Kyseisen tutkimuksen mukaan vuorotyötä tekevistä vanhemmista osa oli tyytyväisiä tilanteeseensa ja koki epätyypillisen työajan sopivan hyvin yhteen perhe-elämän kanssa. Näiden perheiden tyytyväisyyttä tukivat pitkät vapaat, arkivapaat sekä mahdollisuus olla lasten kanssa arkisin kotona. Myös työn mielekkyys ja mahdollisuus työskennellä omaa ammattia vastaavassa työssä koettiin työn epäsäännöllisestä luonteesta huolimatta hyvänä asiana. Kuitenkin vuorotyötä tekevien keskuudessa oli säännöllistä päivätyötä tekeviä enemmän niitä, jotka kokivat työn ja perheen yhteensovittamisen haasteellisena. (Kekkonen ym. 2014, 53–65).

2.1 Vuorohoidon määrittelyä

Vuorohoidolla tarkoitetaan viikon jokaisena päivänä 24 tuntia vuorokaudessa tarjolla olevaa päivähoitoa. Laissa lasten päivähoidosta (1973/36) ei ole olemassa erillistä vuorohoitoa koskevaa lainsäädäntöä. Jokainen kunta saa itse määrittellä omat vuorohoidon linjauksensa. Lain 11. § kuitenkin velvoittaa, että kunnan täytyy järjestää asukkailleen lasten päivähoitoa siinä mittakaavassa kuin perheet hoitoa tarvitsevat. Lain 2. §:ään on lisätty, että lasten päivähoito on pyrittävä järjestämään siten, että se tarjoaa lapsen kasvatukselle ja hoidolle sopivan paikan sekä jatkuvan hoidon sinä vuorokauden aikana, jona sitä tarvitaan (1983/304). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2007) vuorohoidosta ei ole mainintaa lainkaan. Päivähoitolaki (1973) tarvitsee pikaisesti ajanmukaisen version, johon vuorohoito päivähoitomuotona tulee erikseen kirjata. Vuorohoito poikkeaa päiväsaikaan tarjottavasta hoidosta ja tämä täytyisi olla nähtävillä sekä päivähoitolaissa että Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa.

Vuorohoitoa järjestetään perheen työssäkäynnin perusteella (Vuorohoito lasten päivähoidossa 1999, 17). Päivähoitolain 4. § mukaan lapsen yhtäjaksoinen hoitoaika saa olla enintään kymmenen tuntia vuorokaudessa. Tästä pykälästä on hyvin havaittavissa, ettei vuorohoidolla ole omaa lainsäädäntöään. Vuorohoitolaisten hoitopäivät ovat useilla lapsilla yli kymmentuntisia. Vuonna 2005 kunnille tehdyn kyselyn perusteella kunnan järjestämässä päivähoidossa olevista lapsista 71 % oli hoidossa päiväkodissa. Tuosta prosentiosuudesta keskimäärin 7 % oli hoidossa iltaisin, öisin tai viikonloppuisin. (Färkkilä, Kahiluoto & Kivistö, 2006, 54–56.) On mielenkiintoista huomata, että Stakesin (2001 - 2004) Työ ja perhe- tutkimuksessa havaittiin perhetilanteita työpaikoilla tutkittaessa, että 7 % työntekijöistä oli yksinhuoltajia (Savolainen ym., 2004, 20). Tästä voi tehdä päätelmän, että suurin osa Suomessa vuorotyötä tekevästä on yksinhuoltajia. Amerikassa 20 % työssäkävistä tekee epäsäännöllistä työaika (*nonstandard work*), mikä tarkoittaa ilta- ja yövuoroja, vaihtuvia vuoroja sekä työskentelyä viikonloppuisin (Presser 2003, 1).

Siippainen (2012) kuvaa, kuinka vuorohoidon toimintaa kuvastaa etenkin ääriaikoina tavoitteellinen kodinomaisuus ja rentous, joka eroaa monin tavoin päivisin kello 8-17 tarjottavasta päivähoidosta. Omien vanhempien ikävointi iltaisin nähdään vuorohoidossa lapsen normaalina toimintana. (Siippainen 2012, 118.) Kuitenkin jo pelkästään epäsäännöllisyys hoitoajoissa voi aikaansaada ikävää ja vierauden kokemusta (Alasuutari 2010, 163). Vuorohoidon työntekijöiden mukaan lasten

kanssa tehdään paljon perushoidollisia asioita, joiden ajatellaan usein kuuluvaan kotiin. Ääriaikoina toiminta on usein kodinomaista puuhastelua, kuten hiusten tai hampaiden harjaamista, pelailua ja kirjojen lukemista lapsille. Ilta-aikaan tiloja on enemmän käytettävissä ja tätä väljyyttä hyödynnetään. Ohjatun toiminnan puuttuminen tai vähäinen ohjattu toiminta mahdollistaa lasten omaehtoista toimintaa. Kodinomaisen tunnelman tavoittelemisen on mahdollisesti yksi syy lasten toiveiden kuuntelemiselle ja toteuttamiselle. Vuorohoidon henkilökunta mahdollisesti ajattelee iltahoidon olevan päivähoitoa raskaampaa ja tästä syystä lapsille mahdollistetaan pientä ekstraa. Näiden erilaisten piirteiden avulla vuorohoidon arki on vapaampaa ja epävirallisempaa. (Siippainen 2012, 119–120.)

2.2 Vuorohoidosta tehtyjä tutkimuksia ennen ja nyt

Pro gradu - tutkielmia vuorohoidosta on tehty 2000 – luvulla parisenkymmentä. Ainoa aihetta koskeva löytämäni väitöskirja on Nummenmaan tekemä vuodelta 1978. Nummenmaa on tutkinut ilta- ja yöhoidon tarvetta, eri hoitomallien toimivuutta sekä lastenhoitojärjestelyjä kehityspsykologisesta näkökulmasta. Nummenmaan väitöskirja sai alkunsa Tampereen yliopiston psykologian laitoksella vuoden 1974 lopussa käynnistyneen sosiaalihuollon toimeksi antaman tutkimuksen ”Vuorokautisen lastenhoidon kehittämisprojekti” yhteydessä. Tarvetta kehittämiseen oli, koska juuri voimaantulleen päivähoitolain mukaan lasten päivähoitoa oli järjestettävä sellaisina vuorokaudenaikoina, jona sitä tarvittiin. (Nummenmaa 1978, 4-5.) Yhteiskunnallinen muutos äitien lisääntyvän työssä käynnin myötä teki vuorohoidon tarpeelliseksi. Subjektiiivinen päivähoito – oikeus takaa, että vuorohoitoa on edelleen oltava saatavilla.

Naisten yötyö oli tuohon aikaan kiellettyä voimassaolevan työaikalain mukaan. Työaikalain 14. § kielsi naisten työn tekemisen kello 21- 06 välisenä aikana. Vuonna 1955 vahvistettiin laki väliaikaisista poikkeuksista koskien naisten yötyökiellon säädöksiä. Kielto ei koskenut kaupoissa, toimistoissa eikä leipomoissa tehtävää työtä. (Nummenmaa 1978, 12.) Nummenmaa kuvaa, kuinka ns. vuorokautista päiväkotipalvelua käyttävistä perheistä puolet oli yksinhuoltajia. (Nummenmaa 1978, 163.) Liljeströmiin (1973, 114–115) viitaten Nummenmaa kertoo, kuinka lasten hoitopäivät venyvät usein pitkiksi äidin joutuessa yksin huolehtimaan työstä, perheen toimeentulosta sekä perhe-elämän järjestelyistä. Lapsesta yksin vastuussa oleminen estää usein äidin ammatillisen uran luomisen lapsen maailman ollessa liikaa naisvaltainen. (Nummenmaa 1978, 241; ks.Liljeström

1973, 114-115.) Vanhemmille tehtyjen haastattelujen mukaan vuorokautisessa päiväkodissa hoidossa olevilla lapsilla oli mahdollista tavata kavereitaan harvemmin kuin tavallisessa päivähoitossa olevien lasten. Vuorokautista hoitoa tarvitsevilla lapsilla oli myös haasteellisempaa saada leikkikavereita päiväkodin ulkopuolelta. (Nummenmaa 1978, 169.)

Aimonen (1974) on tutkinut, kuinka Tampereen kaupunki on ollut vuonna 1972 edelläkävijänä järjestämällä ainoana Suomen kaupunkina vuorotyössä käyvien lasten vanhempia ajatellen lasten hoidon siten, että yksi ns. hoitolaitos on ollut auki koko vuorokauden. Vuorotyöläisten lastenhoitotilannetta silmällä pitäen Tampereelle perustettiin vuonna 1972 viikkopäiväkoti, joka oli auki maanantaista lauantaihin. (Aimonen 1974, 32–33.) Samassa tutkimuksessa äideiltä tiedusteltiin pitivätkö he viikkopäiväkodin tapaista hoitomuotoa lapsilleen sopivana ja vastukset olivat pääsääntöisesti kielteisiä (Nummenmaa 1978, 64).

Ei ole kovinkaan pitkä aika siitä, kun naisten tekemä yötyö on ollut vielä kiellettyä. Nyt elämme aivan toisenlaista aikaa ja vuoropäiväkotia arvostetaan siinä missä niin sanottua päiväaikaan auki olevaa päiväkotia ja sen tarjoamaa varhaiskasvatusta. Päivähoitoa koskevan tutkimuksenkin painopistealueena oli 1970- luvulla päivähoitoa ja kotihoitoa vertaileva tutkimus, joka oli ajankohtaista naisten lisääntyneen työssäkäynnin vuoksi. Tutkimuksissa ei otettu huomioon eri päivähoitomuotojen ja – paikkojen tai kotihoiton laadullisia eroja vaan tarkasteltiin yleisesti, mitä vaikutuksia kodin ulkopuolelle hoitoon menemisellä on lapsen kehitykselle. Naisten lähteminen kotoa työelämään oli niin vahva työvoimapoliittinen vaatimus, että se pakotti myös tutkijoita toteamaan, ettei päivähoito vahingoita lasta. (Ruokolainen ja Alila 2004, 70.) Mielenkiintoista on havaita, että jo 70- luvulla ympärivuorokauden auki olevien päivähoitopalveluiden käyttäjistä puolet oli yksinhuoltajia. Yksinhuoltajuus on selkeästi yhteydessä vuorotyöhön ja tämän myötä vuoropäiväkodin palvelujen tarpeeseen.

Paavilainen ja Vuorela (2013) ovat tarkastelleet vanhempien kokemuksia vuorohoidon toteutumisesta päiväkodissa puolistrukturoidun haastattelun avulla. Haastattelun tulokset jaettiin teemoihin neljän eri aihealueen mukaan. Nämä aihealueet olivat lapsen ja perheen yksilölliset toiveet ja tarpeet, kasvatuskumppanuus/yhteistyö, tietojen vaihto sekä päiväkotia ja vuorohoidon järjestäminen (Paavilainen & Vuorela 2013, 49–52.) Heidän tutkimansa vuoropäiväkodin hyviä ja toimivia käytäntöjä olivat: joustavuus, selkeä päivärytmi ja säännöt, ammattitaitoinen henkilöstö, oppimisen tukeminen, avoin kommunikointi, onnistunut ryhmäjako sekä toimiva ympäristö. Sen sijaan vanhemmat kuvasivat vuorohoitoa hankaloittavia käytäntöjä ja kehittämisehdotuksiksi

seuraavanlaiset asiat: joustavuus, yksilöllinen huomiointi, iltavuorosta hakeminen ja laskutus. (Paavilainen & Vuorela 2013, 34,36.) Helsingin kaupungilla on käytössä vuorohoidossa tuntiperusteinen laskutus. Mikäli hoitoa on yli 161 tuntia kuukaudessa, on maksu 100 %. 101- 160 tuntia kuukaudessa on 80 % kokonaisesta maksusta ja 61 - 100 tuntia kuukaudessa on vain 60 % päivähoitomaksusta. (Helsingin kaupunki. Varhaiskasvatusvirasto. Lasten päivähoidosta perittävät maksut 1.8.2014 lähtien.) Tällainen laskutusmenettely vuorohoidossa olisi perusteltua, missä lasten päivät venyvät osalla pitkiksi. Hoidossa vietettävien tuntien mukaan perittävä päivähoitomaksu voisi toimia houkuttimena lasten hoitopäivien lyhentämiseen vanhempien työaikojen sallimissa rajoissa.

Johdannossa esittelemääni Perheet 24/7 hankkeeseen liittyen Rätty (2014) on tutkinut epäsäännöllistä työaika tekevien yksinhuoltajaäitien vanhemmuutta eron jälkeen. Lisäksi Rätty on tutkinut yksinhuoltajaäitien arkea ja heidän kokemuksiaan vuorotyön ja perheen yhteensovittamisesta. Tutkimuksessa on selvitetty myös yksinhuoltajaäitien kokemuksia hyvinvoinnistaan sekä vuorohoidon vaikutuksia lapsen hyvinvointiin vanhemman näkökulmasta (Rätty 2014, 23.) Rätty tutkimuksen mukaan äidit kokivat vuorotyön ja perheen yhteensovittamisen haasteena arjen kiireisyyden ja rutiinittomuuden, työaikojen joustamattomuuden, vähäisen yhdessäoloajan perheen kesken, lasten sairastelun ja lasten koulun aloittamisen. Voimavaroja äideille antoivat arkivapaat ja perheen kanssa yhdessä vietetty aika. Sujuvan arjen mahdollistavia tekijöitä olivat sosiaalinen tukiverkosto, joustavat työajat, yhteistyö vuoropäivähoidon kanssa sekä kotitöiden jakaminen. Vuorotyö näkyi perheen hyvinvoinnissa vanhemman väsymyksenä, kouluikäiset lapset joutuivat olemaan paljon yksin kotona ja pienet lapset tekivät pitkiä päiviä päivähoidossa. (Rätty 2014, 43.)

Englannissa vuorohoitoa ovat tutkineet muun muassa Statham ja Mooney (2003). Tutkimuksen mukaan vanhemmat kokivat vuorohoidon joustavaksi ja että lapsilla tuntui olevan paljon valinnanvapautta. Vuorohoidon pienemmät ryhmäkoot vanhemmat tunsivat vuorohoidon hyväksi puoliksi, sillä pienempi ryhmä mahdollistaa lasten yksilöllisen huomioimisen paremmin. Kuitenkin vuorohoitoon vieminen oli toissijainen vaihtoehto ja mieluummin vanhemmat järjestivät lastensa ilta- ja yöhoidon isovanhempien tai muiden sukulaisten ja tuttavien avulla. (Statham & Mooney. 2003, 3–28.) Japanissa äitien lisääntynyt työssäkäynti on kasvattanut lasten yöhoidon tarvetta valtavasti. 1980 – luvun alusta alkaen Japanissa on toiminut valtakunnalliset laatuvaatimukset täyttäviä yöhoitoyksiköitä, joita kutsutaan nimellä ”Baby Hotels”. Nämä yöhoitoakin tarjoavat päiväkodit ovat auki 24 tuntia vuorokaudessa ja tarjoavat hoitoa syntymästä alkaen seitsemään

ikävuoteen saakka. ”Baby Hotels” vuoropäiväkodit ovat läpäisseet valtakunnalliset laatuvaatimukset ja pyrkivät varmistamaan lasten luonnollisen vuorokausirytmien kuten unen, ruoan ja levonsaannin. (Amne ja Segal, 2003, 137.)

Vuorohoitoa ei ole tutkittu ulkomailla juurikaan ja yksi syy lienee, ettei vuorohoitoa ole tarjolla useissa maissa. Kasvatustieteen professori Anna Rönkä Jyväskylän yliopistosta kertoo, että Australiassa ei ole tällä hetkellä ainoatakaan vuorohoitopäiväkotiä (Itkonen 2014, 39.) Australiassa ajatellaan, että äidin kotona tarjoama hoiva on lapselle parasta (Everningham, Stevenson & Warner - Smith 2007, 419–437.) Norjan lastentarhanopettajaliiton senioriasiantuntija Gun Aamodt toteaa, ettei Norjassa ole ympärivuorokauden auki olevia päiväkoteja eikä sellaisia liiton mielestä tarvitakaan. Gun Aamodtin mielestä sellainen toiminta, että lapset tuotaisiin nukkumaan päiväkotiin, ei ole varhaiskasvatusta. Hän muistuttaa, ettei nukkuessa opita asioita. (Itkonen 2014, 42–43.) Amerikassa ei ole tarjolla paikkaa, jonka ympäristö olisi lapsille sopiva nukkumiseen. Vuorotyötä tekevät äidit luottavat perheen ja ystävien apuun, mikä voi olla lapsen kehitykselle haitallista, koska lapset eivät tuolloin osallistu opetussuunnitelman ohjaamaan korkeatasoiseen päivähoitoon. (Han 2004, 231–256.)

Amerikassa hoitotyötä tekevät äidit tekevät yövuoroja näyttääkseen kotona olevilta äideiltä. He ovat läsnä kotona päiväaikaan ja illalla valmistamassa iltaruoa ja laittamassa lapset nukkumaan (Garey 1995, 415–437.) Englannissa pelkkiä yövuoroja tekevät sairaanhoitajaäidit näkevät itsensä ensisijaisesti kodin hengettärinä ja pääasiallisesti lastensa hoivasta vastaavina. Palkkatyö hoitajana muotoutuu tähän kodin hengettären rooliin. Hoitotyötä tekevät äidit valitsevat usein yötyön lasten ollessa pieniä helpottaakseen työhön paluutaan (Brooks & McDonald 2000, 221–229.) Nämä tutkimukset edustavat kahden vanhemman perheen tutkimuksia, jolloin vuoroja onkin helpompi sovittaa lasten edun mukaisesti. Toisaalta joustava työaika voi olla yksinhuoltajaäideille avuksi, koska heillä ei ole välttämättä varaa kalliiseen päivähoitoon. Heidän täytyy luottaa perheensä tai ystäviensä apuun hoitaa lapsia silloin, kun he ovat töissä. (Lleras 2008, 1274.) Saarikoski (2015) kirjoittaa, että päivähoito yksityisessä päiväkodissa maksaa Washingtonissa, Yhdysvalloissa 1600 dollaria kuussa. Yhdysvallat on ainoa OECD- maa, missä ei ole palkallista äitiyslomaa. Vuoden työskentelyn jälkeen yli 50 työntekijän yrityksessä työntekijä saa 12 viikkoa palkatonta äitiyslomaa. Subjektiiivista päivähoito-oikeutta ei Yhdysvalloissa tunneta. Useat osavaltiot tarjoavat edullista päivähoitoa pienituloisille. Yksityinen kokopäivähoito maksaa ainakin 1000 - 1500 dollaria kuukaudessa. Yhdysvaltalaisilla on keskimäärin 10 palkallista lomapäivää vuodessa, kun taas lapsilla on koulusta noin 10 viikon kesäloma. (Saarikoski 2015, 26.)

Suomalainen subjektiivinen päivähoito-oikeus ja koululaitos aamu- ja iltapäiväkerhoineen on siis ainutlaatuinen asia. Meille suomalaisille kuitenkin niin itsestään selvä ja tuttu asia, ettei sitä tule ajatelleeksi. Uusi hallitus aikoo rajata ensi vuoden alusta alkaen subjektiivisen päivähoito-oikeuden puolipäiväiseksi, mikäli toinen vanhemmista hoitaa perheen toista lasta äitiys-, isyys- tai hoitovapaalla tai kotihoidontuella. Myös työttömien vanhempien lasten päivähoito-oikeus rajataan puolipäiväiseksi. (Liimatainen ja Nieminen 2015, 6.) Tällaiset säästötoimenpiteet vaikuttavat lasten tasavertaisiin mahdollisuuksiin kasvaa ja kehittyä täysivaltaisiksi yhteiskunnan jäseniksi. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tasata lasten mahdollisia taitoeroja kehityksessä ja subjektiivinen hoito-oikeus on mahdollistanut tämän.

2.3 Yö-, vuoro- ja jaksotyön määrittelyä

Työaikalain (605/1996) 27 §:ssä määritellään vuorotyöksi työ, jossa vuorojen on vaihduttava säännöllisesti ja muututtava ennakolta sovituin ajanjaksoin. Vuorojen katsotaan vaihtuvan säännöllisesti silloin, kun vuoro jatkuu enintään tunnin yhdessä työhön sijalle tulleen vuoron kanssa tai silloin, kun vuorojen väliin jää enintään tunnin aika. Tämä tarkoittaa sitä, että työntekijän on tehtävä eri vuoroja. Jos esimerkiksi työntekijä tekee pelkkää yövuoroa tai iltavuoroa, ei tällainen menettely ole lain määrittelemää vuorotyötä. Normaali vuorojen järjestys on niiden kiertäminen eteenpäin: aamuvuoro, iltavuoro, yövuoro ja vapaa. Kuitenkaan aina tämä järjestely ei ole mahdollista. Työsuojelupiirin työsuojelulautakunnan poikkeuslupajaosto voi myöntää hakemuksesta luvan poiketa siitä, että vuorot vaihtuvat ennakolta sovituin jaksoin säännöllisesti. (Hietala & Kaivanto 2008, 157–158.)

Jaksotyössä työntekijällä saa teettää työvuoroluettelon mukaan peräkkäin enintään seitsemän työvuoroa yötyötä. Työaikalain (605/1996) 26 §:ssä yövuorolla tarkoitetaan sellaista työvuoroa, josta vähintään kolme tuntia sijoittuu kello 23:n ja 6:n väliseen aikaan. Työnantajan täytyy ilmoittaa työsuojeluviranomaisen pyynnöstä yötyöstä, jota teetetään säännöllisesti. Hallituksen esityksen perusteluissa korostetaan yötyön kohdalla sitä, että työaikalainsäädännön tarkoituksena on suojella työntekijää. Tämä seikka korostuu erityisesti yötyön kohdalla, joka voi olla erityisen vaarallista työntekijälle. Tutkimusten mukaan ihmisen suorituskyky on alimmillaan yöllä kello 1:n ja 5:n välillä. (Hietala & Kaivanto 2008, 149–151, 159.)

Englanninkielisessä tutkimuksessa vuorotyötä kuvataan termeillä *shift work* ja *nonstandard work* (Presser 2003, 12–14). Tutkimuksissa epäsäännölliseksi työksi määritellään kaikki työ, mitä ei tehdä kello 9-17 maanantaista perjantaihin. Tämän vuoksi on mahdotonta saada kuvaa esimerkiksi yötyön vaikutuksista lapsiin. (Joshi ja Bogen 2007, 139.)

Vuonna 2001 palkansaajille tehdyn työvoimatutkimuksen mukaan noin 70 %, 67 % naisista ja 71 % miehistä, kertoi tekevänsä säännöllistä päivätyötä. Päivätyön tekijöiden jälkeen vuorotyöläiset ovat suurin ryhmä, joita on noin neljännes palkansaajista. Vuorotyöläisillä työajat vaihtelevat tietyn työvuorokierron mukaisesti ja he tekevät työtä eri vuorokaudenaikoina. (Hulkko 2003, 39.) Vuorotyön ajatellaan olevan säännöllistä päivätyötä kuormittavampaa. Epäsäännöllinen elämänrytmi on ristiriidassa päiväorientoituneen perheen ja yhteiskunnan rytmin kanssa. Vuorotyö vaikeuttaa vapaa-ajan aktiviteetteihin osallistumista sekä perhe-elämän ja työn yhteensovittamista. Eritoten lapsiperheissä juhlapyhät, illat ja viikonloput ovat mukavaa yhdessäolon aikaa, mistä vuorotyöläinen joutuu usein luopumaan. Vuorotyö saattaa myös käydä iän myötä raskaaksi. (Härmä, Sallinen & Kandolin 2007, 40–43.)

Pienet lapset eivät vähennä vuorotyön tekemistä vaan päinvastoin vuorotyö on jopa hiukan yleisempää pienten lasten vanhempien keskuudessa. On vaikea määritellä, milloin kysymyksessä on vanhemman oma valinta, milloin taas työpaikkojen joustamaton työaikajärjestelmä. Vuorotyö on kuitenkin olennaista esimerkiksi sosiaali- ja terveysalalla sekä kaupan alalla. (Hulkko 2003, 40–41.) Kansainväliset tutkimukset osoittavat, että epäsäännöllinen työ on yleisempää alempituloisten ja vähemmän koulutautuneiden keskuudessa. Yksinhuoltajaäidit ja pienten lasten vanhemmat tekevät iltoja, öitä ja vaihtuvia vuoroja enemmän kuin toisentyypiset perheet. (Presser 2003, 34–35) Taloudellisesti huonommin toimeentulevilla äideillä ei ole mahdollisuuksia neuvotella työajoista ja perheen vaatimuksista ja he tavallaan joutuvat tekemään epäsäännöllistä työtä muiden vaihtoehtojen puuttuessa (Dunifon, Kalil, Houston ja Crosby, 2013, 1883). Yksinhuoltajaäidit, joilla on alle 5-vuotiaita lapsia, ovat suurin kasvava ryhmä naisten työmarkkinoilla Yhdysvalloissa (Lleras 2008, 1268).

2.4 Vuorotyön vaikutuksista perheeseen

Presserin tutkimustulokset kertovat, että vuorotyötä tekevien vanhempi - lapsi vuorovaikutussuhteen laadussa on eroja yksinhuoltajaäitien ja naimisissa olevien äitien välillä. Esimerkiksi yksinhuoltajaäidit syövät todennäköisemmin aamupalaa yhdessä lastensa kanssa kuin naimisissa olevat äidit. Ilta- ja yövuoroja tekevillä yksinhuoltajaäideillä on enemmän kahdenkeskistä aikaa lastensa kanssa kuin päivätyötä tekevillä, naimisissa olevilla äideillä. Vaikka Presser ei tutkikaan yksinhuoltajaäitien vuorotyön vaikutusta kotiympäristön olosuhteiden laatuun ja vuorotyön vaikutusta erityisesti pieniin lapsiin, puoltavat tutkimustulokset, että kellonajalla, milloin töitä tehdään, on vaikutusta vanhempi - lapsi vuorovaikutussuhteen laatuun verrattuna samassa tilanteessa ja naimisissa oleviin äiteihin. (Presser 2003 139–173.)

Äidin kokema tyytyväisyys työhönsä vaikuttaa äidin emotionaaliseen hyvinvointiin. Työhönsä tyytymätön äiti voi olla enemmän stressaantunut. Se johtunee roolin rasittavuudesta, taloudellisista vaikeuksista ja muista olosuhteista, jotka vaikeuttavat vanhempi – lapsi suhdetta. Jos epäsäännöllinen työ on yhteydessä työtyytymättömyyteen, vaikuttaa se myös kotiympäristön olosuhteiden laatuun. Tutkimuksissa on kuitenkin kiinnitetty liian vähän huomiota siihen, kuinka taloudellinen ja isovanhempien tarjoama tuki sekä saatavilla olevat sosiaaliset suhteet vaikuttavat yksinhuoltajaäitien kotiympäristöön. Lisäksi päivävuorot eivät ehkä olekaan niin hyödyksi vanhempi – lapsi suhteelle kuin toisenlaiset työvuorot. Äidit, jotka kertoivat olevansa tyytyväisiä työhönsä, tarjosivat lapsilleen enemmän hoivaa ja kognitiivisia virikkeitä kuin ne äidit, jotka eivät olleet tyytyväisiä työhönsä. (Lleras 2008, 1275 – 1277.)

Tutkimustuloksissa on havaittavissa yllätyksiä vuorotyön vaikutusten suhteen. Päinvastoin kuin tutkijat odottivat, kertoivat vuorotyötä tekevien äitien nuoret lapset olevansa läheisempiä äitiensä kanssa kuin päivätyötä tekevien lapset. Ehkäpä vuorotyötä tekevät äidit viettävät aikaansa enemmän lastensa kanssa kuuntelemalla ja rohkaisemalla heitä korvatakseen poissaolonsa. (Davis, Crouter & McHale 2006, 457.) Presserin (2003) tulokset osoittavat toista. Davis ym.(2006) kuvaavat, kuinka ongelmallinen avioliitto ja vuorotyö ovat yhteydessä heikompi laatuiseen vanhempi – nuori vuorovaikutussuhteeseen. Jos vanhemmat ovat töissä silloin, kun lapsilla olisi mahdollista viettää aikaa heidän kanssaan, menettävät perheet mahdollisuuden parantaa tai ylläpitää läheistä vanhempi – lapsi suhdetta (Davis ym. 2006, 451.)

Perheet 24/7- tutkimuksen tulokset osoittavat, että hollantilaiset vanhemmat kertoivat lapsen käytökseen liittyvistä haasteista harvemmin kuin suomalaiset ja isobritannialaiset. Suomessa ja Iso-Britanniassa epätyypillistä työaikaa tekevät vanhemmat kokivat lapsensa käytöksen haastavammaksi kuin säännöllistä päivätyötä tekevät. Kaikissa kolmessa maassa lapset viihtyivät yhtä hyvin päivähoitossa eikä vanhempien työaikamuodolla ollut vaikutusta lapsen viihtymiseen. Lapsen käyttäytymiseen liittyvää huolta kuten itkuisuutta, kiukuttelua ja levottomuutta raportoivat sekä epäsäännöllistä että säännöllistä työaikaa tekevien lasten vanhemmat. Osa epäsäännöllistä työaikaa tekevästä vanhemmista oli huolissaan epäsäännöllisen hoitorytmin vaikutuksista lapseen. (Lasten sosio-emotionaalinen hyvinvointi ja perheen arki 24/7 taloudessa, luettu 25.8.2014.)

Varhaiskasvatustieteen professori Marja – Leena Laakso Jyväskylän yliopistosta kertoo, että epätyypillisistä työajoista on negatiivisesti värittänyt mielikuva. Vuorotyön ajatellaan heikentävän pienten lasten hyvinvointia. Perheet 24/7 – tutkimuksen tulokset osoittavat, että Hollannissa tilanne on juuri päinvastainen. Siellä epätyypillistä työaikaa tekevät perheet voivat paremmin kuin ne perheet, joissa vanhemmat työskentelevät normaalisti toimistotunteina. Suomalaiset tekevät vuorotyötä usein pakon sanelemana työpaikan aukiolojen mukaan. Hollannissa sitä vastoin vuorotyö on useimmiten vanhempien oma valinta. Työajat ovat perheiden keino järjestää lastenhoito ja arjen sujuvuus. Työaikajoustot mahdollistavat lapsille lyhyet päivät päivähoitossa. Hollannissa perheiden valintaan vaikuttaa myös päivähoiton heikompi saatavuus Suomeen verrattaessa. (Lehtinen 2015, A18.)

Yllättävää on, että vuorotyö on yleisintä pienten lasten vanhempien keskuudessa. Haastatteluissani kävi ilmi, ettei nuorilla äideillä ole valinnanvaraa hoitovapailta palattuaan muunlaisiin työvuoroihin. Kokeneemmat ja vanhemmat työntekijät saivat vaikuttaa vuoroihinsa. Toisaalta yö- ja viikonlopputyö on mukava lisä yksinhuoltajaäidin palkkapussiin. Vasta nimitetty hallitus (2015) on suunnitellut sunnuntailisien poistoa.

3 ARKIELÄMÄ PERHEESSÄ

Yksilön elämänhistorian kautta muovautuu kuva lapsiperheestä ja arjesta. Käsitys perheestä on muuttunut ajan saatossa eikä perhekäsitys ole enää isä, äiti ja lapset - ajattelun varassa. Lähes jokaisella on lähipiirissä yksinasuvia, yksinhuoltajia tai eronneita. Perheet ovat erilaistuneet ja tämä erilaistuminen jatkuu lainsäädännön mahdollistamissa rajoissa.

3.1 Suomalainen lapsiperhe

Perheen arki on niin tuttu asia kaikille ihmisille, että useat arjessa tapahtuvat ilmiöt tuntuvat itsestään selviltä. Kielikuvat, joita lapsiperheen arkeen yhdistetään esimerkiksi rumba, hässäkkä ja hulabaloo, osoittavat omalta osaltaan, millaista arki lapsiperheissä voi olla. Perheen arjelle on tunnusomaista syklisyys, tietyt rutiinit ja tilanteet toistuvat viikoittain ja päivittäin kerta toisensa jälkeen. Elämää rytmittävät lasten hoitoajat, vanhempien työajat, ruokailurytmit ja nukkuma - ajat. (Rönkä, Malinen ja Lämsä 2009, 12.)

Ihmisten arjessa perheellä on olennainen merkitys. Tilastokeskuksen tilastoissa lapsiperhe luokitellaan perheeksi, jossa on vähintään yksi kotona asuva alle 18-vuotias lapsi. Lapseksi perhetilastoissa määritellään vanhempiensa kanssa asuvat biologiset lapset, ottolapset sekä toisen puolison biologiset lapset ja ottolapset. Lapsiperheet puolestaan ryhmitellään kuuteen erilaiseen perhetyyppiin, joita ovat: aviopari ja lapset, avopari ja lapset, rekisteröity miespari ja lapset, rekisteröity naispari ja lapset, äiti ja lapset sekä isä ja lapset. (Kartovaara 2007, 32.) Tässä tutkimuksessa kaksi tutkittavista äideistä edustaa perhetyyppiä äiti ja lapset. Kolmas äiti kuuluu perhetyyppiin aviopari ja lapset. Tämä kolmaskin äiti on käytännössä perhetyyppiä äiti ja lapset aviopuolison matkatyön vuoksi. Nämä kaksi äiti ja lapset perhetyypin edustajaa ovat olleet lasten syntyessä avopari ja lapset ryhmään kuuluvia. Nykyään kaikista parisuhteessa asuvista noin

viidennes asuu avoliitossa ja yli puolet suomalaisista esikoisista syntyy vanhemmille, jotka eivät ole naimisissa (Jokinen & Saaristo 2006, 198–199).

Suomalaisissa perheissä asui vuonna 2005 hiukan yli miljoona lasta. Näistä lapsista muodostuu noin viidesosa Suomen väestöstä. Lasten määrä perheissä on vähentynyt noin 50 000 lapsella viidessätoista vuodessa. Myös perheet, joihin lapset ovat syntyneet, ovat muuttuneet. Avoperheissä syntyneiden lasten määrä on kasvanut ja vastaavasti avioparien perheissä syntyneiden lasten määrä on vähentynyt. Yksinhuoltajaperheissä asuvien lasten lukumäärä on kasvanut. Vuonna 2003 yksinhuoltajatalouksia oli noin 20 prosenttia kaikista lapsiperheistä ja niissä eli noin 17 prosenttia lukuun ottaen kaikki Suomessa asuvat lapset (Kartovaara 2007, 49.) Kahdenkymmenen Euroopan maan vertailussa Suomi on sijalla 7., kun on tutkittu yksinhuoltajien lapsiperheiden osuutta lapsiperheistä. Yksinhuoltaja on pääsääntöisesti äiti. (Kartovaara 2007, 39.)

Keskeinen tekijä lapsiperheiden arjesta puhuttaessa on se, miten perheestä ja sen erilaisista tehtävistä puhutaan. Perhe on arkisessa kielenkäytössä tärkeä tulkinnallinen resurssi. Vetoamalla perheeseen tai sen etuun voidaan perustella erilaisia valintoja. (Repo 2003, 29.) Perheen tutkiminen on tärkeää, koska monet yhteiskunnalliset muutokset eletään, koetaan ja ratkaistaan perheissä. Tuttuutensa ja arkisuutensa vuoksi perhettä pidetään usein itsestäänselvyytenä ja luonnollisena ilmiönä ja näin ollen perheen ei katsota kaipaavan erityistä tarkastelua. (Forsberg 2003, 7-8.)

Viime vuosina työtä tekevien naisten määrä on Suomessa ylittänyt työssä käyvien miesten määrän. Vanhempien työllisyys lapsiperheissä on pysynyt melko tasaisena. Äidit ja isät käyvät lapsettomia miehiä ja naisia yleisemmin töissä. Suomalaisnaiset ja myös äidit käyvät töissä useammin kuin naiset EU- maissa keskimäärin ja työ on useimmiten kokoaikatyötä. (Salmi ja Lammi - Taskula, 2014, 26.)

3.2 Arkielämä tutkimuskohteena

Arkisia tilanteita tarkasteltaessa muodostuu kuva perhe-elämästä erilaiseksi kuin esimerkiksi, jos perheenjäseniltä kyseltäisiin yleisiä toimintatapoja ja asenteita. Vanhemmat ovat tänä päivänä hyvin perillä omasta tehtävästään vanhempana. Vanhempien toimintaa tutkittaessa saadaan arjen kuvauksista paljon monivivahteisimpia ja rosoisempia kuin yleisiä toimintatapoja, kuten esimerkiksi vanhempien kasvatusihanteita tutkittaessa saataisiin. (Rönkä ym., 2009, 15.)

Suomessa arjen lähestymistavan käsitteelliset juuret ovat 1980-luvun lopulla alkaneessa sosiologisessa keskustelussa. Sosiologi Minna Salmi tutki kotona tehtävää ansiotyötä, jossa punoutui yhteen työelämän ja perhe-elämän yhteensovittaminen (Salmi 1991 a). Tutkimusta tehdessään Salmi etsi välineitä, joiden avulla tuosta kahtiajaosta pääsisi eroon ja pystyisi tarkastelemaan ihmisten elämää kokonaisuutena. Tämän etsimisen tuloksena hän ryhtyi tutkimaan arkielämän käsitettä tarkemmin. Salmi väittää, että arjen todellisuus on arkielämää tutkiville teoreetikoille täysin vierasta. Tämä väite johdatti Salmen uuteen kysymyksen aseteluun, että onko lähtökohtana arkielämää abstrahoidaessa olluakaan arkielämä itse. (Salmi 1991b, 237–248.) Tätä kysymystä pohtiessaan Salmi tutustui Smithin (1998) metodologiaan, mikä ei määrittele arkea tutkimuskohteestaan irrallisena vaan tutkimuksen kontekstina. Smith kuvaa, kuinka tutkimuksen on lähdettävä sieltä, missä ihmiset ovat ja arjen sijaan hän puhuu jokapäiväisestä maailmasta (*everyday family life* tai *daily family life*). (Smith 1998, 97–99.) Smith edustaa feminististä tutkimusta ja hänen mielestään arkielämän tutkimuksessa tulisi keskittyä nimenomaan naisten arjen tutkimiseen. Tutkijoiden täytyisi olla kiinnostuneita siitä, mitä ihmiset arkielämässään puuhaavat sekä siitä, mitä ja kuinka he näistä askareistaan ja toimistaan puhuvat. Smith painottaa arkisten kokemusten tutkimisen tärkeyttä ja muistuttaa ottamaan huomioon, että arjen kokemukset ovat aina erilaisten rakenteiden muovaamia. (Smith 1988, 107–111.)

Elias (1978) on analysoinut arkea vastakäsitteiden kautta esimerkiksi käsiteparin arki ja ei- arki avulla.

Arki		Ei-arki
1. arki	><	juhla
2. rutiini	><	ei-rutiini, ei-tavanomainen
3. työpäivä (työläisten)	><	porvarillinen elämämpiiri, luksuselämä työtä tekemättä
4. kansanjoukkojen elämä	><	valtaapitävien elämä
5. päivittäisten elämän tapahtumien alue	><	”suuret” makrotapahtumat (vrt. perinteinen historiankirjoitus)
6. yksityiselämä	><	julkinen tai virallinen elämä
7. luonnollisen, spontaanin, kyseenalaistamattoman, toden kokemisen ja ajattelun alue	><	tietoisesti pohdittu, taiteellinen, ei-spontaani, erityisesti tieteellinen ajattelu ja kokeminen
8. ideologisen, naiivin, läpi-ajattelemattoman, väärän kokemisen ja ajattelun alue	><	oikea, aito, tosi tietoisuus

KUVIO 1. Norbert Elias (1978, 26): Arjen määritelmiä vastakäsitteen avulla

Salmi kuvaa, kuinka Eliaksen arjen vastakäsitteen löytäminen tekee mahdolliseksi ymmärtää arkielämäkäsitteen perustaa. Elias tuo esiin arjen käsittämisen historiallisesta näkökulmasta tarkasteltuna. Tällöin arki nähdään päivittäisten tapahtumien alueena vastakohtana suurille poliittisille tapahtumille, joita perinteinen historiankirjoitus on pitänyt ainoina merkityksellisinä historian kulun määrittäjinä. (Elias 1978, Salmen 2004, 16 mukaan.) Yksi haastateltavista kuvasi, kuinka vuorotyöläisen lapsiperheen arki on haasteellista sen vuoksi, että alati vaihtuvien työvuorojen takia rutiineista on vaikea pitää kiinni. Yksi haastateltava koki, että vapaapäivinä pitäisi käydä kavereiden luona, mitä arkena ei ehdi tehdä.

Sosiologi Eeva Jokinen (2005) määrittelee suomalaisten perheiden arkea työelämän kotitöistymisen, kotityön sekä sukupuolten välisen työnjaon kautta (Jokinen 2005, 46–47, 72.) Työelämän kotitöistymisellä Jokinen tarkoittaa, että työelämä on muuttunut enenevässä määrin kotityön kaltaiseksi. Suuri osa kotityön kaltaisesta hoivatyöstä tehdään työmarkkinoilla eikä kotona. Myös yksityisen sektorin työ vaatii perheenäitimäistä taipuisuutta ja virtuoosisuorituksia. Kotityöt kuuluvat olennaisesti arkeen ja kotitöissä tiivistyy arjen kaikki ulottuvuudet: tavanomaisuus, rutiinit, selkeä sukupuolijako, kodinomaisuus sekä oman rytmin yhteensovittaminen ulkopuolisten pakkotahtien kanssa. Kotitöiden tekemisessä on ratkaisevaa tahti, missä niitä tehdään eikä kotitöiden määrä. Kotitöistä voi nauttia, jos kotityötä saa tehdä omaksi koetussa rytmissä. (Jokinen 2005, 47, 63, 71.)

Arkielämän määritelmässä painottuu joitakin yhteisiä piirteitä. Felskin (1999–2000, 15) mukaan arkielämällä ei ole tarkkoja rajoja, mistä johtuen arkea on vaikea tunnistaa. Salmi (2004, 17–19) kuvaa, kuinka arkielämässä olennaista on rutiinien ja päivärytmien olemassaolo ja kuinka arkielämä nivoo yhteen eri elämämpiirit. Perheeseen kulkeutuu jäseniensä kautta päivittäin vaikutteita niistä ympäristöistä, joissa he ovat osallisina. Samalla tavalla perheenjäsenet kuljettavat mukanaan tuntemuksiaan kodin ulkopuolelle. (Rönkä ym., 2009, 12.) Tutkimukseni teoriaosassa kuvaan Brofenbrennerin (1979) ekologista teoriaa ja sen valossa arkeen vaikuttavien elämämpiirien tarkastelu onnistuu valmiiksi jäsennetyn mallin avulla. Haastateltavat kertoivat, etteivät ainakaan siivoa vapaapäivinä, vaan he tekivät kotityöt työpäivän päätteeksi tai ennen töihin menoa. Arjen ja vapaan toisistaan erottamisen haastateltavat kokivat epämääräisemmäksi kuin säännöllistä päivätyötä tekevät. Kuitenkin haastateltavat pitivät siitä, että vapaita oli keskellä viikkoa.

3.3 Arki varhaiskasvatuskontekstissa

Varhaiskasvatus on pienten lasten eri elämänpiireissä tapahtuvaa kasvatuksellista vuorovaikusta, jonka tavoitteena on tukea lapsen tasapainoista kasvua, kehitystä ja oppimista. Jotta perheiden ja kasvattajien yhteinen kasvatustehtävä muodostaa lapsen kannalta mielekkään kokonaisuuden, tarvitaan vanhempien ja kasvatuksen ammattilaisten kiinteää yhteistyötä, kasvatuskumppanuutta. Kasvatuskumppanuus lähtee lapsen tarpeista, jolloin varhaiskasvatusta ohjaa lapsen edun ja oikeuksien toteuttaminen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 11, 31.)

Sujuva arki varhaiskasvatuksessa syntyy hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuudesta. Hyvä hoito luo perustan kaikelle toiminnalle. Lapsi voi suunnata mielenkiintonsa toisiin lapsiin ja ympäristöön, kun perustarpeet ovat kunnossa. Hyvällä hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuudella edistetään lapsen myönteistä minäkäsitystä, ajattelun kehittymistä ja ilmaisu- ja vuorovaikutustaitoja. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 15–16.)

Päivähoidossa lasten hyvinvoinnin kannalta on tärkeintä, miten lasten ja kasvattajien arki sujuu. Lapsille annettava yksilöllinen huomio ja tuki jäävät vaille pohjaa, jos arki ei toimi tai toimii huonosti. Päivähoidon arki on täynnä lapselle tärkeitä tapahtumia sekä hetkiä ja tuossa arjen ohjaamisessa kasvattajalta vaaditaan osaamisen lisäksi myös kiinnostusta ja myönteistä suhtautumista lapseen ja haastavan työnsä hoitamiseen. Hymy, kiitos, kannustus, syli, silytys, leikin ohjaaminen ja läsnäolo ovat lapselle tärkeitä kasvua edistäviä tekijöitä. Lapsen arki muodostuu lukuisista kohtaamisista päivän aikana ja jokainen kohtaaminen on lapselle merkityksellinen. Arjen pitäisi muodostua kaikille lapsille sellaiseksi, että lapsi voi tuntua olonsa hoidossa hyväksi ja turvalliseksi. (Koivunen 2009, 9-10.)

Päivähoidon ammattilaisille on itsestään selvää, että leikkiessään lapsi oppii arkielämän taitoja. Varhaiskasvatussuunnitelmassa (2005, 27) kuvataan, että varhaiskasvatuksen eri orientaatioiden ilmiöt, aiheet ja sisällöt liitetään lasten lähiympäristöön, konkreettisiin kokemuksiin ja arkeen niin, että lapset voivat tehdä asioista havaintoja ja muodostaa omia käsityksiään. Elokuussa 2016 voimaan tulevaan Esiopetussuunnitelman perusteisiin on uutena sisältönä lisätty itsestä huolehtiminen ja arjen taidot. Esiopetuksessa lapsia ohjataan edellytysten mukaan huolehtimaan itsestään, toisista, yhteisestä ympäristöstä ja omista tavaroista. Yhteistyössä lapsen huoltajien kanssa keskustellaan lasten arkielämän rytmistä sekä ruokailun ja levon merkityksestä. Erityishuomio kohdistuu monipuoliseen ja riittävään liikuntaan lasten hyvinvoinnin ja oppimisen edellytyksenä. Lasten kanssa kokeillaan teknologisia ratkaisuja sekä harjoitellaan erilaisten teknisten laitteiden

turvallista käyttöä (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 11–12.) Arjen taitojen oppiminen ja hallitseminen luovat perustaa korkeamman tason oppimiselle. On tärkeää, että päiväkotikasvatuksessa keskitytään näiden taitojen opettamiseen.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005) korostetaan sisällöllisten orientaatioiden avulla oppimista, joita ovat: matemaattinen, luonnontieteellinen, historiallis- yhteiskunnallinen, uskonnollis- katsomuksellinen, esteettinen ja eettinen orientaatio (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 26–29). Lapsi ja päivähoidon arki eivät ole keskiössä varhaiskasvatusta ohjaavissa asiakirjoissa tällä hetkellä. Onneksi tähän on havahduttu ja uuteen esiopetussuunnitelman perusteisiin (2016) arkielämän taidot on lisätty. Ennen kuin Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2003) tuli päivähoidossa ohjaavaksi asiakirjaksi olivat kasvatuskäytännöt arjesta lähteviä. Näitä päivähoitoa ohjaavia kasvatuskäytäntöjä olivat: päivähoitoon tulotilanteet, leikki- ja toimintatuokiot, lasten keskinäiset vapaat leikit, ruokailu, nukkuminen ja ulkoilu. (Huttunen 1989, 105–131.) Päivähoidossa kulloinkin vallalla olevat painopistealueet ovat riippuvaisia yhteiskunnassamme keskiössä olevista asioista, jotka vaihtelevat ajoittain.

3.4 Varhaiskasvatus lapsen näkökulmasta

Hannuniemi (2011) kuvaa tutkielmassaan vuorohoidon arkea tilallisesti ja ajallisesti. Hannuniemen tutkimassa vuorohoitopäiväkodissa päiväkodin ryhmät olivat tiiviisti yhteistyössä keskenään vuorohoidon luonteesta johtuen. Vuorohoidon luonteen huomioonottamista tilaratkaisujen suhteen kuvastaa aikuisten wc:n sijoittaminen lapsiryhmän tiloihin. Työntekijän ei tarvitse poistua lasten näkyviltä vessassa käymisen takia, mikä on erityisen tärkeää niinä vuorokauden aikoina, jolloin työntekijöitä on paikalla vähän tai vain yksi. Yhden ryhmän tiloissa on myös mahdollista sekä tehdä että lämmitellä ruokaa ja pestä astiat. Hannuniemen tutkimuspäiväkodin tilat oli suunniteltu vuorohoidon tarpeita vastaavaksi ja tilojen kodikkuus oli ollut suunnittelussa tärkeä lähtökohta. Kodikkuutta sisätiloihin toivat lattiatyyny, sohvut, televisio sekä liinat ja kukat pöydillä. (Hannuniemi 2011, 48–52.)

Lapsi ja hänen perheensä eivät kuitenkaan näkyneet tilaratkaisuissa. Lasten henkilökohtaiseen hiljentymiseen ja touhuilemiseen tarkoitettuja paikkoja ei ollut tilasuunnittelussa otettu huomioon. Toisaalta vuorohoidon luonteesta johtuen lapsia on ajoittain yhtä aikaa paikalla vain muutamia, jolloin itsekseen, omissa rauhassa oleminen mahdollistuu tiloista riippumatta. Päiväkodin tv-

huonetta hyödynnettiin kodinomaisesti katsomalla televisiota viikonloppuna aamulla ja arki-iltoina. Television katsomisella ei ollut varsinaista pedagogista ulottuvuutta vaan se oli osana päiväkodin päivärytmiä ja järjestyksen ylläpitämistä. (Hannuniemi 2011, 49–53.) Yksi vuorohoidon keskeinen erottava tekijä päivällä tarjottavaan hoitoon verrattuna on juuri televisio. Päivittäinen iltarutiini on lastenohjelmien katsominen päivällisen jälkeen. Yleensä television katsomista ei mielletä osaksi päiväkotipedagogiikkaa vaan sen ajatellaan olevan kotien arkista puuhaa ja vapaa-ajan vieton symboli. (Siippainen 2012, 119.)

Ajallisesti Hannuniemi (2011, 56–58) tarkastelee vuoropäiväkodin arkea ja kuvaa, kuinka päivän ohjelma pysyi samanlaisena päivästä toiseen. Rutiineista pidettiin kiinni mahdollisuuksien mukaan myös viikonloppuisin. Kuitenkaan esimerkiksi kalenterihetkeä ennen lounasta ei ollut viikonloppuisin. Lasten hoitopäivistä oli haasteellista muodostaa yhtenäistä, tiettyyn rytmiin nojaavaa kokonaisuutta, vaikka vuorohoidon päivärytmi olikin pysyvä, koska lasten yksilölliset hoitoon tulo- ja lähtöajat eivät välttämättä kohdanneet lainkaan. Hannuniemi (2011, 58–59) kuvaa havaintomuistiinpanojen pohjalta, kuinka vuorohoidon päivärytmin sisäistäminen ei onnistu lapsilta kädenkäänteessä vaan lapset tarvitsevat päivittäin toistuvissa tilanteissa aikuisten sanallista ohjausta ja tukea. Tutkimuspäiväkodissa pysyvän päivärytmin lisäksi lasten aikaorientaatiota tuettiin kalenterihetkillä, jolloin muun muassa katsottiin yhdessä ”Paikalla tänään”- taulua. Paikallaolijoiden läpikäymisen avulla pystyi hahmottamaan, ketkä ryhmän lapsista ja aikuisista oli yhtä aikaa paikalla. Päivittäinen nimien läpikäynti tuki myös lasten tutustumista toisiinsa ja ryhmän aikuisiin. (Hannuniemi 2011, 58–59.) Yleinen kysymys vuorohoidossa olevan lapsen suusta on: ”Mitä mä nyt teen? Mihin mä nyt meen?” Mikä kuvastaa sitä, ettei lapselle ole muodostunut selkeää kuvaa, mitä mihinkin aikaan päiväkodissa tapahtuu. Tämä on ymmärrettävää, kun lapsi voi tulla hoitoon mihin kellonaikaan tahansa.

Perheet 24/7 – tutkimuksen tulokset kertovat, että pitkissä hoitopäivissä epätyypillisinä aikoina on lapsen näkökulmasta tarkasteltuna useita ongelmia. Lasten tarinoista kävi ilmi, että lapselle on todella tärkeää tietää, mitä on tulossa ja kuinka pitkään hänen ”työpäivänsä” kestää. Rutiinit ja ennakoitavuus tuovat lapselle turvallisuudentunnetta. Jos lapset ovat vain harvoin yötä päiväkodissa, voi se olla heistä hauskaakin, mutta jos yövuoroja on paljon, käy se lapsille raskaaksi. Arki sujuu paremmin, jos lapsen suhteen voidaan olla joustavia esimerkiksi päivä- ja yönulle menoajan suhteen (Siljamäki 2015, 49–50.)

4 TYÖN JA PERHEEN YHTEENSOVITTAMINEN

Perheiden arki on muuttunut merkittävästi työssä tapahtuneiden muutosten vuoksi viime vuosikymmenien aikana. Luultavasti oleellisin muutos on tapahtunut työn ja perheen välisen rajan muuttuessa häilyväksi. Tämän päivän työ on muuttunut enenevässä määrin tietotyöksi ja työn tekeminen on nykyteknologian myötä mahdollista ajasta ja paikasta riippumatta. Globalisaatio on aiheuttanut sen, että yhteiskunnan täytyy olla valmiina reagoimaan jatkuvasti, koska elämme 24 tuntia vuorokaudessa avoinna olevassa maailmassa. (Kinnunen, Malinen & Laitinen 2009, 126.) 1990 - luvulta alkaen työn ja perheen yhteensovittaminen on ollut lisääntyvässä määrin keskustelun aiheena sekä kansainvälisellä tasolla että kotimaassamme (Tammelin 2009, 20). Mauno (1999) kertoo kuitenkin, että työn ja perheen yhteensovittamista on tutkittu jo 1920- luvulta lähtien (Tammelin 2009, 20.) Viitaten Perry-Jenkinsiin ym. (2000) sekä Lewisiin (2003) Tammelin (2009, 20) toteaa, että omana tutkimusalanaan työn ja perheen aihealue nousi pinnalle 1960 - 1970 luvuilla.

Englantilaisen perhesosiologi Morganin (2011) mielestä työn ja perheen (*work and life balance*) vastakkainasettelussa ei ole mitään järkeä, koska työ on yhtä paljon elämää ja perhe-elämää kuin mikä muu asia tahansa. Työn ja perheen yhteensovittamisen ongelma sai Englannissa alkunsa 1800-luvun loppupuolella yhteiskunnan teollistumisen ja kaupungistumisen myötä. Työn tekemisen paikka siirtyi tuolloin pois kotoa. Keskustelu työn ja perheen yhteensovittamisesta lisääntyi toisen maailmansodan aikaan naisten lähtiessä lisääntyvissä määrin töihin. Tämän päivän keskustelun keskiössä Englannissa ovat yksinhuoltajaäitien työn ja perheen yhteensovittaminen. (Morgan 2011, 144–147.)

4.1 Työn ja perheen yhteensovittamisen malleja

Työelämässä on voimakkaana perinne, jonka mukaan olemme työpaikoilla ainoastaan työntekijän roolissa. Ihmisten elämän kokonaisuutta ei oteta riittävästi huomioon työpaikoilla. On olemassa kolme myyttiä, jotka on purettava, jotta työorganisaatiot voivat toimia työn ja perheen yhdistämistä tukevalla tavalla. Ensimmäinen myytti on, että perheasioiden ajatellaan olevan yksityisasiota eivätkä ne saa vaikuttaa työntekoon. Toinen myytti on, että uskotaan perhepolitiikan hoitavan työn ja perheen yhteensovittamisen ongelmat päivähoidon ja perhevapaiden avulla, eivätkä ne kuulu työpaikalle. Kolmas myytti olettaa työn ja perheen yhteensovittamisen koskevan vain niitä, joilla on pieniä lapsia unohtaen esimerkiksi koululaisperheet kokonaan. Stakesin Työ ja perhe- tutkimuksen (2001 -2004) tutkimustulokset osoittavat, että työpaikat, jotka edistävät työn ja perheen sujuvaa yhteensovittamista, auttavat työntekijöiden työssä jaksamista yli 90 % sekä perheen hyvinvointia 85 %. Mitä enemmän omiin työaikoihinsa voi vaikuttaa, sitä tyytyväisempää on henkilöstö. (Savolainen, Lammi – Taskula & Salmi 2004, 9-12.)

Työn ja perheen yhteensovittamista kuvaavissa malleissa puhutaan yhteensovittamisen sijaan vuorovaikutuksen lähtökohdista ja nämä vuorovaikutusta kuvaavat mallit voidaan jakaa varhaisiin ja nykyisiin malleihin. Varhaisia malleja on kahdenlaisia eli kausaalisia ja ei-kausaalisia. Nykyisiin malleihin kuuluvat teorit moniroolisuudesta, työn ja perheen vuorovaikutuksen syistä ja seurauksista sekä perheen ja työn välisestä rajanvedosta. (Rantanen & Kinnunen 2005, 230.)

KUVIO 2. Teoria työn ja perheen vuorovaikutuksesta ja varhaisten mallien sisältyminen nykyisiin malleihin (Rantanen & Kinnunen 2005, 230).

Erillisyyssmalli kuvaa, että työ- ja perhe-elämä ovat erillään toisistaan fyysisesti, ajallisesti, toiminnallisesti ja psykologisesti eivätkä vaikuta toisiinsa. Erillisyys voi johtua yksilön tietoisesta pyrkimyksestä tai halusta tai olosuhteista. Yhtäläisyysmalli esittää, että ajoittain työn ja perhe-elämän välinen yhteys on näennäinen. Näin ollen työn ja perhe-elämän välisen yhteyden aikaansaa kolmas tekijä, joka ei kuulu kumpaankaan elämänalueeseen. Esimerkiksi työ- ja perhetyytyväisyyden välinen positiivinen yhteys voi juontaa juurensa yksilölle ominaisesta tavasta suhtautua asioihin myötämielisesti. Identiteettimallin mukaan työ- ja perheroolit punoutuvat niin läheisesti yhteen, ettei niitä voi erottaa toisistaan. (Rantanen & Kinnunen 2005, 231.)

Siirräntämalli otaksuu samansuuntaisen eli positiivisen yhteyden työn ja perhe-elämän välille. Sekä myönteiset että kielteiset kokemukset siirtyvät elämänalueelta toiselle tämän mallin mukaan. Esimerkiksi myönteinen muutos työtyytyväisyydessä aikaan saa tyytyväisyyttä perhe-elämään kun taas työuupumus aiheuttaa vaikeuksia ja väsymyksen tunteita myös perhe-elämässä. Korvaavuusmallin mukaan työn ja perhe-elämän välillä oletetaan olevan erisuuntainen, negatiivinen yhteys. Kasvanut tyytymättömyys yhdellä elämänalueella, esimerkiksi perheessä, saa yksilön keskittämään aikaa ja energiaa toiseen elämänalueeseen, esimerkiksi työhön. Näin toimimalla yksilö tavoittelee myönteisiä kokemuksia kompensoimaan yhden elämänalueen epämielisiä kokemuksia. Voimavarojen ehtyminen malli kuvaa työn ja perhe-elämän välillä vallitsevan negatiivisen yhteyden. Esimerkiksi yksilön työhönsä käyttämä aika on pois perheeltä. Rajallinen määrä aikaa ja energiaa vähentää mahdollisuutta käyttää näitä voimavaroja toisella elämänalueella. (Rantanen & Kinnunen 2005, 231–232.)

4.2 Työ- ja perheroolit

Viimeaikaisissa työn ja perheen vuorovaikutuksen malleissa on tavoiteltu dynaamisempaa ja kokonaisvaltaisempaa otetta. Tavoitteena on ollut ymmärtää ja selittää työn ja perheen vuorovaikutukseen liittyviä tekijöitä ja tapahtumaketjuja laaja-alaisemmin yksittäisten tekijöiden kuvailemisen sijaan. Työn ja perheen vuorovaikutusta tarkastellaan usein roolikäsitteen avulla, jolloin syvennytään aikuisiän kahteen keskeisimpään elämänalueeseen: rooleihin perheessä ja rooleihin työelämässä. Näillä molemmilla elämänalueilla on vaikutusta toisiinsa. Työn ja perheen vuorovaikutus on siis kaksisuuntaista – yhteydet työstä perheeseen ja perheestä työhön. Vuorovaikutuksen laatu on riippuvainen työ- ja perheroolien yhdistämisen vaikeudesta tai

helppoudesta. Tätä moniroolisuutta on tutkittu roolien kuormittamisen ja roolien vahvistamisen näkökulmasta. (Rantanen & Kinnunen 2005, 232–233.)

Roolien kuormittavuus- hypoteesi perustuu niukkuusoletukseen, jonka mukaan yksilön käytettävissä olevien voimavarojen määrä kuten esimerkiksi aika, energia ja sitoutuminen ovat rajallisia ja useat roolit elämässä heikentävät näitä voimavaroja (Marks 1977, 921–922). Työhön tai perheeseen käytetyt voimavarat heikentävät aina toiseen elämänalueeseen käytettävissä olevia voimavaroja. Voimavarojen jaottelemisen usean roolin kesken on raskasta ja toiminta joko työroolissa tai kotiroolissa vaikeutuu. (Rantanen & Kinnunen 2005, 233–234.) Roolien välisestä ristiriidasta tehdyn tunnetuimman määritelmän mukaan toimiminen sekä työ- että perheroleissa johtaa roolien väliseen ristiriitaan silloin, kun työn ja perheen vaatimukset eivät sovi yhteen aikataulujen ja ajankäytön, henkisen kuormituksen tai toivotun käyttäytymisen suhteen. Ajankäyttö voi aiheuttaa vaikeuksia esimerkiksi silloin, kun olisi jätävä ylitöihin, mutta lapsi on haettava tiettyyn kelloaikaan mennessä hoidosta. Henkistä kuormitusta saa aikaan esimerkiksi se, että työ on vaatinut niin paljon voimia, ettei energiaa ole jäljellä riittävästi kotitöiden ja vanhemmuuden vaatimiin tehtäviin. Toivottu käyttäytyminen voi aiheuttaa ristiriitaa esimerkiksi silloin, kun työelämässä arvostetaan kovaa ja kriittistä käyttäytymistä, mutta perheenjäsenten kesken ei arvosteta. (Greenhaus ja Beutel 1985, 76–88.)

Roolien vahvistavuus – hypoteesi nojaa oletukseen, jonka mukaisesti yksilön voimavarat uusiutuvat ja lisääntyvät juuri useiden roolien vuoksi (Marks 1977, 932–935). Useissa rooleissa toimiminen on yksilölle avuksi, sillä useat roolit palkitsevat itsearvostuksen, tulojen, sosiaalisten suhteiden ja menestyksen muodoissa. Useat roolit voivat myös suojata yksilöä silloin, kun jollain elämänalueella ilmenee vaikeuksia. (Rantanen & Kinnunen 2005, 234.) Fronen (2003, 147) mukaan kokemus vähäisestä työ- ja perheroolien kuormittavuudesta yhdistyneenä voimakkaaseen kokemukseen työ- ja perheroolien vahvistavuudesta kuvaa työn ja perheen välistä tasapainoa. Esimerkiksi yksilö voi tuntea, ettei hänen tarvitse juuri koskaan kuluttaa perheelle varaamaansa aikaa töiden tekemiseen ja että työn mielekkyyden ansiosta hän on usein hyväntuulinen ja energinen kotona. Kuvion 3. nelikenttä työn ja perheen välisestä tasapainosta havainnollistaa tätä ajatusta kokoamalla yhteen työn ja perheen välisen vuorovaikutuksen ulottuvuudet. Nämä ulottuvuudet kuvasin jo aiemmin kuviossa 2.

<i>Vaikutuksen suunta</i>	<i>Vaikutuksen laatu</i>	
	<i>Kuormittavuus</i>	<i>Vahvistavuus</i>
Työstä perheeseen	↓ Työ vaikeuttaa toimimista perheessä	Työ edistää toimimista perheessä ↑
Perheestä työhön	↓ Perhe vaikeuttaa toimimista työssä	Perhe edistää toimimista työssä ↑

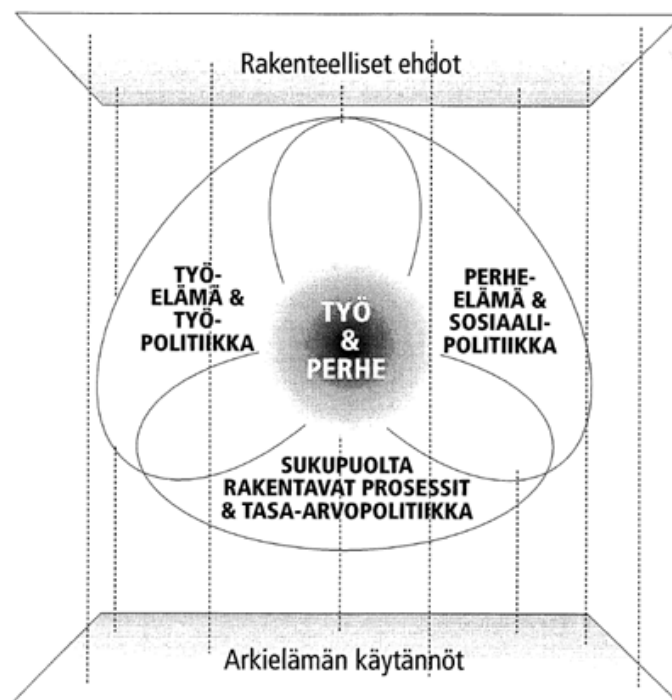
KUVIO 3. Työn ja perheen välisen tasapainon ulottuvuudet Fronea (2003, 146) mukailten.

Teoria työn ja perheen välisen rajapinnan hallinnasta pureutuvat kysymykseen siitä, miten työ- ja perheroolien sovittaminen vaikuttaa yksilön kykyyn ja mahdollisuuksiin hallita työn ja perheen yhteensovittamista (Clark 2000, 750–751). Nämä teoriat eivät ole samankaltaisen työ- ja perhetilanteen aikaan saavan samanlaisia seurauksia kaikille vaan ne ottavat huomioon yksilöllisen vaihtelun toimintatavoissa, joiden avulla työn ja perheen välinen tasapaino on saavutettavissa. Näitä teorioita kutsutaan hallintateorioiksi. Hallintateoriat painottavat yksilön aktiivista roolia työn ja perheen välisen rajan hallinnassa. Yksilön kokemuksiin vaikuttavat työn ja perheen ominaisuudet ja lisäksi yksilö itse vaikuttaa työhönsä ja perheeseensä muokaten työ- ja perhetilannetta itselleen sopivaksi mahdollisuuksien ja tarpeen mukaan. (Rantanen & Kinnunen 2005, 248–249.)

Rajan hallinta tarkoittaa niitä strategioita, käytäntöjä ja periaatteita, joita yksilö käyttää vastatakseen työ- ja perhe-elämään liittyviin vaatimuksiin ja odotuksiin (Kossek, Noe ja DeMarr, 1999, 105–106). Rajan hallintaan kuuluu sekä henkinen, ajatuksissa tehtävä työ että näkyvä käytännön toiminta. Rajan hallitsemista määrittelee kaksi keskeistä seikkaa. Ensimmäinen liittyy siihen, että ylläpitääkö yksilö lujaa vai väljää rajaa työn ja perheen välillä. Lujaa rajaa kuvastaa joustamattomuus, läpäisemättömyys ja sulautumattomuus, kun taas väljä raja on joustava, läpäisevä ja sulautuva. (Clark, 2000, 751–757.) Läpäisevyydellä tarkoitetaan sitä, että missä määrin työn ja perheen herättämät tunnetilat vaikuttavat tai yksilö antaa niiden vaikuttaa toiseen elämänalueeseen. Joustavuudella taas tarkoitetaan sitä, että missä määrin työ ja perhe venyvät tai yksilö sallii niiden venyvän toisen elämänalueen vaatimusten mukaisesti. (Rantanen & Kinnunen 2005, 249.) Toinen työn ja perheen välisen rajan hallintaa määrittelevä seikka on yksilön samaistuminen ja omistautuminen työ- ja perherooliinsa (Clark, 2000, 757–758).

Salmi (2004) kuvaa, kuinka työn ja perheen yhteensovittaminen on yhteydessä kolmeen kenttään, jotka leikkaavat toisiaan ihmisten jokapäiväisessä elämässä. Oleellimmat kysymykset riippuvat siitä, miten nämä kentät leikkaavat toisiaan. Työn ja perheen yhteensovittamisen pulmien ratkaiseminen on riippuvainen samanaikaisesti kaikilla kolmella kentällä tapahtuvista asioista. Yhdellä kentällä tapahtuvat toiminnot asettavat ehtoja toisten kenttien mahdollisuuksille sekä aikaansaavat seurausvaikutuksia toisilla kentillä. Seurausvaikutukset eivät aina ole välttämättä aiottuja tai tiedostettuja. Varsinkin muilla kentillä tapahtuvien prosessien vaikutukset tasa-arvon mahdollisuuksille jäävät usein tiedostamatta. (Salmi 2004, 27.)

Vuorovaikutusta kuviossa 4. on kuvattu pisteiviivoilla. Rakenteellisen tason ja arkielämän tason vuorovaikutusta analysoitaessa vasta ilmenee, että nuo kentät muodostavat ihmisten elämäkokonaisuuden. Yhdet ja samat ihmiset toimivat sekä työelämässä että perhe-elämässä ja tuovat arkensa kokonaisuuteen ne ristiriidat, joita seuraa erilaisista ratkaisuista yhtäläillä työelämästä kuin esimerkiksi perhepolitiikasta.

KUVIO 4. Työn ja perheen yhteensovittamisen kentät ja tasot (Salmi 2004, 28)

Työelämän ja perhe-elämän yhteensovittamisen kysymykset mielletään tyypillisesti kahden sukupolven väliseksi asiaksi. On tapana ajatella, että aikuissukupolvi pitää huolta lapsisukupolvesta. Erityisesti ajatellaan perheen elämänvaihetta silloin, kun lapset ovat pieniä. Tällainen raja on

yleinen sekä yhteiskuntapoliittisessa keskustelussa että usein myös tutkimuksessa. Työn ja perheen yhteensovittaminen jatkuu lasten vartuttuakin ja monen työssäkäyvän arkeen kuuluu huolenpito omista vanhemmista tavalla tai toisella. Aikuisen lapsen roolia edellisen sukupolven suuntaan ei kovinkaan usein tulla ajatelleeksi. (Lammi – Taskula, Suhonen & Salmi 2004, 97.)

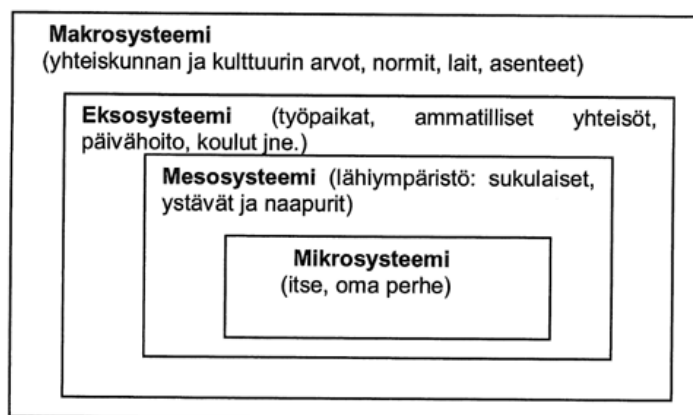
5 BRONFENBENNERIN EKOLOGINEN TEORIA

Äitien arjen kuvaamiseen Bronfenbrennerin (1979) ekologinen teoria soveltuu hyvin. Vuorotyötä tekevien äitien arjen sujuvuuteen vaikuttaa ympäristön eritasoisten systeemien toimivuus. Mikrosysteemiin kuuluu pääsääntöisesti äiti ja lapset. Mesosysteemi muodostuu sosiaalisesta mediasta ja lasten iseistä sekä äitien mahdollisista ystävistä ja sukulaisista. Eksosysteemin olennainen osa on jokaisella äidillä toimiva yhteistyö vuoropäiväkodin kanssa ja oma vuorotyöpaikka. Makrosysteemissä on kuultavissa oma ja yhteiskunnan sekä läheisten antama arvostus omalle työlle. Vastaavasti, jos koki oman työnsä rasitteena, ei siitä kokenut saavansa arvostusta muiltakaan.

5.1 Ekologisen teorian kuvausta

Pohjaan tutkimukseni Bronfenbrennerin (1979) kehittämään ekologiseen systeemiteoriaan. Tämän teorian avulla saan esiin vuorotyötä tekevien arkeen vaikuttavia arjen rakenteellisia reunaehtoja. Bronfenbrenner oli amerikkalainen kehityspsykologi, joka ekologisen teorian (*ecological systems theory*) avulla kuvasi, kuinka lapsen kasvuun ja kehitykseen vaikuttavat biologisten tekijöiden lisäksi ympäristötekijät (Bronfenbrenner, 1979, 3). Ekologinen ympäristö (*ecological environment*) muodostuu sisäkkäisistä järjestelmistä, joista jokainen pitää sisällään seuraavan muodostelman. Bronfenbrenner kutsuu näitä sisäkkäisiä muodostelmia 1) mikro-, 2) meso-, 3) ekso- ja 4) makrosysteemeiksi. Ensimmäinen eli mikrosysteemi muodostuu lähiympäristöstämme ja siellä kasvoista kasvoihin tapahtuvista vuorovaikutussuhteista. Mikrosysteemin rakennuspalikoita ovat ihmissuhteiden rooli ja aktiivisuus näissä rooleissa (Bronfenbrenner 1979, 22.) Puroilan ja Karilan (2001, 208) mukaan tavallisimpia varhaislapsuuden mikrosysteemejä ovat lapsen perhe,

lähiympäristö, päiväkoti ja kaverit. Toinen systeemin osa on mesosysteemi, mikä koostuu prosesseista, jotka tapahtuvat kahden tai useamman ympäristön välillä, joissa yksilö on aktiivisesti mukana. Mesosysteemi onkin tavallaan mikrosysteemin osa. Aikuisen mesosysteemi rakentuu perheestä, työstä ja sosiaalisesta elämästä. Mesosysteemi muodostuu, kun yksilö kohtaa toisen mikrosysteemin. Asenteet ja tietotaito kulkevat systeemin osalta toiselle yksilön mukana. (Bronfenbrenner 1979, 25.) Lapsen siirtyessä kotihoidosta päiväkotiin mikrosysteemi kohtaa mesosysteemin. (Puroila & Karila 2001, 208.) Bronfenbrennerin (1979, 25) mukaan kolmas systeemin osanen eli eksosysteemi muodostuu kahden tai useamman ympäristön välisistä prosesseista. Eksosysteemit ovat lähiympäristöjä laajempia kokonaisuuksia, joiden vaikutus yksilöön on välillistä. Esimerkiksi vanhempien työajat vaikuttavat lapsen hyvinvointiin. (Puroila & Karila 2001, 208.) Neljäs systeemi on makrosysteemi, mikä rakentuu niistä samankaltaisuuksista, joita mikro-, meso-, ja eksosysteemien rakenteissa on tai voisi olla sekä samankaltaisuuksien taustalla olevista uskomuksista ja ideologeista (Bronfenbrenner 1979, 26). Makrosysteemitason tutkimisessa täytyy ottaa huomioon tutkittavan kohteen sosioekonominen, etninen, uskonnollinen ja kulttuurinen tausta. Esimerkiksi perheiden sosioekonominen asema vaikuttaa lapsen kehitysmahdollisuuksiin. (Puroila & Karila 2001, 208.)

KUVIO 5. Työn ja perheen yhtensovittamisen kokemusten psykososiaalinen kenttä Bronfenbrennerin (1979) mallia soveltaen. (Piensoho 2006, 16.)

Bronfenbrennerin ajatuksen mukaan yksilön ympäristö muodostuu joukosta sisäkkäisiä rakennelmia kuin venäläinen maatuškanukke. Suurimman rakennelman sisään mahtuu seuraavaksi suurin ja sen sisään vähän pienempi ja niin edelleen. (Bronfenbrenner 1979, 3, 22.) Kulttuuriympäristö, jossa elämme määrittää elämäntapojamme, sosiaalisen vuorovaikutuksen muotoja, elämänkulkua eri vaihtoehtoinen ja voimavarojamme (Bronfenbrenner 1979, 266).

5.2 Ekologinen teoria suomalaisessa varhaiskasvatuksessa

Bronfenbrennerin teorian on tuonut suomalaiseen varhaiskasvatukseen Huttunen (1984) tutkiessaan päiväkotien ja perheiden yhteistyötä. Tutkimuksessaan Huttunen kuvasi Bronfenbrennerin ajatuksia lapsen yhtäaikaista mikrosysteemeistä, perheestä ja päivähoitopaikasta sekä näiden välisestä kohtaamisesta. (Puroila & Karila 2001, 218). Tonttila (2006, 11) tarkastelee väitöskirjassaan ekologista teoriaa yksilön ja ympäristön välisestä suhteesta käsin. Tonttila tutkii perheen ekologista viitekehystä tutkimuksessaan keskittyen vammaisen lapsen äidin lähiympäristön tarkasteluun. Omassa tutkimuksessani avaan vuorotyötä tekevien perheiden arkea ekologisen viitekehysten avulla.

Ekologisen teorian tarjoama viitekehys työlleni tuntuu luontevalta, koska oma ajattelutapani on pitkälti mallinmukainen. Tutustuin teoriaan 90-luvun alkupuolella lastentarhanopettajaopinnoissa ja Bronfenbrennerin malli jäi mieleeni. Erityisesti mallissa puhuttelee yksilön ja ympäristön vuorovaikutus sekä miten näiden systeemien toimivuus vaikuttaa yksilön arkeen ja yleensäkin elämään.

5.3 Ekokulttuurinen teoria

Ekokulttuurinen teoria on tullut ekologisen teorian rinnalle perhetutkimukseen ja tuonut mukanaan ajatuksen perheen omien voimavarojen löytämisestä. Los Angelesin yliopiston CHILD-tutkijaryhmään kuuluneet Ronald Gallimore ja Thomas Weisner (Gallimore & Weisner 1998; 1993) kehittivät ekokulttuurisen teorian tutkiessaan kehityksessään viivästyneiden lasten perheitä. Ekokulttuurinen ajattelutavan mukaan arki on merkityksellinen asia ja siksi otan tämänkin teoriataustan mukaan graduuni, vaikka tutkimukseni ei keskity tukea tarvitseviin lapsiin. Ekokulttuurisen teorian valossa vanhemmat eivät ole vain passiivisia mukautujia ympäristön vaatimukseen uusissa tilanteissa. Teorian mukaan vanhemmat voivat itse vaikuttaa, mitä yhteiskunnan asettamat taloudelliset ja sosiaaliset vaatimukset perheelle merkitsevät ja mitä rutiineja he ovat valmiita muuttamaan. Päivittäisten rutiinien muutoksiin vaikuttaa kunkin perheen oma perhekulttuuri, mikä tarkoittaa niiden käsitysten ja uskomusten kokonaisuutta, joihin muutoksiin perhe on arkielämässään valmis. Perhekulttuurin tuntemisen avulla ammatti-ihmiset voivat ymmärtää, miksi vanhemmat ajattelevat, tuntevat ja toimivat tietyllä tavalla. Vanhempien

uskomukset perheen parhaasta ovat merkityksellisiä yhteistyön kannalta ja perheelle tosia riippumatta siitä, voiko ammatti-ihminen niitä hyväksyä. (Määttä 2001, 81–82.)

Tehtiinpä yhteistyötä minkä tahansa tahon kanssa, ovat yhteistyössä aina mukana varhaiskasvatuksessa vallitsevat mielikuvat ja käsitykset lapsesta, lapsen hyvästä kasvuympäristöstä, kasvatuksesta, kodista, perheestä ja vanhemmuudesta. Yhteistyön kannalta merkittävää on, millä tavalla perheiden erilaiset lapsen kasvatukseen, huolenpitoon, hoitoon ja oppimiseen liittyvät arvot, asenteet, kysymykset, huolet ja tuen tarpeet varhaiskasvatuspalveluissa tulkitaan. (Kekkonen 2012, 198.) Onnismaa (2010) kuvaa, kuinka puhe kotikasvatuksen tukemisesta on osa päivähoiton legitimointia. Tosi asiassa päivähoito korvaa vanhempien antamaa kasvatusta ja hoitoa sinä aikana, kun lapset ovat erossa vanhemmistaan. Jostakin kumman syystä tästä ei ole soveliasta puhua. Kotikasvatuksen tukemiselle on ollut haasteellista näyttää konkreettista sisältöä. Kotikasvatuksen tukeminen on kiertoilmaus kodin tarjoaman kasvatuksen ja hoidon korvaamiselle. (Onnismaa 2010, 251–254.)

1. Perheen toimeentulo ja taloudellinen tilanne
2. Terveystieteiden, kasvatuksen ja opetuksen palvelut
3. Kodin ja lähiympäristön sopivuus ja turvallisuus
4. Kodin töiden järjestelyt ja perheen työnjako
5. Lastenhoitojärjestelyt
6. Lapsen leikkimahdollisuudet ja ystävät
7. Aviolliset roolisuhteet
8. Sosiaalinen tuki perheelle

Taulukko 1. Ekokulttuurisen ympäristön piirteet (Gallimore & Weissner 1993, 186–187.)

Nämä piirteet muodostavat perheen ekokulttuurisen ympäristön eli perheen arkirutiinien kannalta olennaisen toimintatapojen kokonaisuuden. Yhteiskunnan asettamista rajoitteista, perheelle tarjotusta tuesta sekä perheen arvoista ja uskomuksista riippuu, millaiseksi ekokulttuurinen ympäristö muodostuu. (Määttä 2001, 82.) Omassa tutkimuksessani äidit kuvasivat kodin töiden järjestelyjä. Vastuu kotitöistä oli luonnollisesti yksin äidin harteilla puolison puuttuessa arjen

kuvioista. Sosiaalisen tuen merkitys korostui siten, että yksi äideistä sai säännöllisesti omilta vanhemmiltaan lastenhoitoapua ja tämä näkyi äidin jaksamisessa positiivisesti. Yksi äiti oli saanut tukea neuvolasta jopa niin, että neuvolalääkäri oli tullut kotiin tutkimaan lasten korvat, kun kaikki kolme lasta olivat yhtä aikaa sairaana ja äiti väsynyt kolmivuorotyöstään. Lastenhoitojärjestelyihin tutkittavat olivat pääosin tyytyväisiä. Kaikkien lapset olivat vuoropäiväkodissa hoidossa. Sisarukset olivat toistensa kavereita vapaapäivinä.

Eskola ja Suoranta toteavat, että laadullisessa tutkimuksessa tarvitaan kahdenlaisia teorioita. Ensinnäkin tarvitaan jokin taustateoria, jota vasten aineistoa tarkastellaan. Toiseksi aineistojen tarjoamat lähes rajattomat tulkintamahdollisuudet edellyttävät, että tutkijalla on mielessään kysymyksiä, joihin vastauksia etsitään. (Eskola & Suoranta 2001 81–82.) Bronfenbrennerin ekologinen teoria antaa mielestäni parhaan mahdollisen taustatuen peilata tutkimusaineistoani. Mielenkiintoista olisi perehtyä päivähoidon ammattilaisten työ - ja työstään puhumisen kulttuuriin. Ajatellaanko me, että täällä ne lapsi-raukat ovat hoidossa? Tällä keskustella on lähtökohta ajattelussa, että on sitä ennenkin lapset hoidettu kotona ja ovathan nuo oppineet riittävästi asioita.

6 TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Tutkimukseni tehtävänä on kuvata vuorotyötä tekevien yksinhuoltajaäitien arkea työelämäroolin ja äidin perheroolin avulla. Näitä kahta aikuisiän keskeistä roolia tarkastelen myös ekologisen teorian valossa. Äidin työelämä- ja perheroolien kuormittamiseen ja vahvistumiseen vaikuttaa lapsen vuorohoidossa saama kasvatuksellinen tuki.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Mitkä tekijät kuormittavat vuorotyötä tekevien yksinhuoltajaäitien perhe- ja työroolia?
2. Mitkä tekijät tukevat vuorotyötä tekevien yksinhuoltajaäitien perhe- ja työroolia?
3. Äitien arki ekologisen teorian valossa
4. Miten vuorohoito vaikuttaa lapsen arkeen äidin näkökulmasta tarkasteltuna?

Työn ja perheen vuorovaikutus on kaksisuuntaista – yhteydet työstä perheeseen ja perheestä työhön. Nämä molemmat elämänalueet vaikuttavat toisiinsa. Vuorovaikutuksen laatu määrittyy työ- ja perheroolien yhdistämisen helppouden tai vaikeuden perusteella. Tätä moniroolisuutta on tutkittu roolien vahvistamisen ja kuormittamisen näkökulmasta. Voimavarojen jakaminen usean roolin kesken on raskasta, koska perheeseen tai työhön käytetyt voimavarat vähentävät toiseen elämänalueeseen käytettävissä olevia voimavaroja. (Rantanen & Kinnunen 2005, 233.) Roolien kuormittavuus – hypoteesin mukaan yksilön käytettävissä olevat voimavarat ovat rajalliset ja useat roolit heikentävät näitä voimavaroja (Marks 1977, 921–922). Vastaavasti roolien vahvistavuus – hypoteesi olettaa useissa rooleissa toimimisen lisäävän yksilön käytössä olevia voimavaroja (Marks 1977, 932–935).

7 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tässä luvussa kuvaan tutkimuksen kulkua ja metodologiaa. Tutkimukseni päähuomio kiinnittyy vuorotyötä tekevien äitien arjen kuvauksiin ja näihin kuvauksiin pureutuminen tapahtuu perustellusti laadullisen tutkimuksen avulla. Tarkastelen aluksi tutkimuksen lähtökohtia ja käsittelen tutkimuksen aineistonkeruumenetelmää, haastattelua. Seuraavaksi esittelen tutkimuksen kohdejoukon ja aineiston. Lisäksi kuvaan aineiston käsittelyä ja analyysiä. Lopuksi pohdin tutkimuksen luotettavuutta. Käyn suhteellisen tarkasti läpi aineiston keräämisen ja analysoinnin menetelmiä, koska kandidaatintyön tekemisestä on jo 17 vuotta aikaa, niin olen siksi joutunut tekemään perusteellisemman menetelmä- ja analyysikatsauksen.

7.1 Tutkimuksen lähtökohtia

Tutkimukseni on lähestymistavaltaan laadullinen ja menetelmänä käytän sisällönanalyysia. Laadullinen tutkimus painottaa todellisuutta ja todellisuudesta saatavan subjektiivisen tiedon luonnetta. Laadullisen tutkimusperinteen piirteenä on keskittyä tutkimaan yksittäisiä tapauksia ja korostaa osallistuvien ihmisten näkökulmaa ja tutkijan vuorovaikutusta yksittäisen havainnon kanssa. Oleellista laadullisessa tutkimuksessa on tutkittavien kokemukset ja tutkimuksen tarkoituksena on tehdä teoreettisesti mielekäs tulkinta tutkimuksen kohteena olevasta aiheesta. Laadullinen tutkimus jättää tilaa aineistolle, vaikka tutkija valikoikin jonkin näkökulman ja teoreettisen viitekehyksen, tapahtuu aineistolle muutoksia hermeneuttisen kehän periaatteen mukaisesti. Aineiston kasaamisen jälkeen tutkija palaa täsmentämään tutkimuskysymyksiään tavoittaessaan aineistosta jotakin uutta ja odottamatonta. Tutkijalla on aiheesta esiyymmärrys, joka syventyy kirjallisuuskatsauksen avulla. (Puusa ja Juuti 2011, 47–48.) Laadullisen tutkimuksen

lähtökohtana on kuvata elämää mahdollisimman kokonaisvaltaisesti ja totuudenmukaisesti, eikä siinä pyritä tilastollisiin yleistyksiin (Varto 1992, 23).

Oman tutkimukseni kivijalkana on ollut alusta alkaen äitien autenttisten ajatusten esiintuominen. Jo ennen haastatteluja otin teoreettiseksi lähestymistavaksi Bronfenbrennerin ekologisen teorian, sillä sen avulla arkea on helppo lähestyä. Tutkimuskysymykset täsmentyivät haastattelujen litteroimisen ja litteroidun tekstin useaan kertaan lukemisen jälkeen. Alkuperäisissä tutkimuskysymyksissä oli olennaisena osana vuoropäiväkodin arkeen limittyminen, mitä vanhemmat eivät kuitenkaan juurikaan kuvailleet, koska se asia oli hoidettu mahdollisimman hyvin. Vuoropäiväkodin tuki arjessa ei ollut merkittävä asia haastatelluille tai sitten se oli niin itsestäänselvyys, ettei se synnyttänyt keskustelun tarvetta. Näin ollen rajasin vuorohoidon tutkimuskysymysten ulkopuolelle.

Laadullista tutkimusprosessia voi kuvata eräänlaiseksi tutkijan oppimisprosessiksi, jossa koko tutkimuksen ajan yritetään kasvattaa tutkijan tietoisuutta tarkastelun kohteena olevasta ilmiöstä ja ilmiötä ohjailevista tekijöistä. Laadulliselle tutkimukselle on luonteenomaista, että tutkimuksen eri vaiheita ei pysty välttämättä etukäteen lyömään lukkoon. Tutkimustehtävät ja metodologiset ratkaisut muotoutuvat ja muokkaantuvat tutkimuksen edetessä. (Kiviniemi 2007, 70, 76.) Kohderyhmän ja heidän kontekstin tuntemus on tärkeää laadullista tutkimusmenetelmää käytettäessä. Ihmisten käsitykset ja kokemukset ovat tilannekohtaisia ja kulttuurisidonnaisia. (Vilka 2005, 109.) Sosiologi Minna Salmi (2004a, 22–23) korostaa, että metodologisesti arkielämään virittäytyneessä tutkimuksessa on kysymys eritoten näkökulmasta tutkittavaan ilmiöön ja tutkimuksen tekemisen tavasta kuin ainoastaan sisällöstä tai aiheesta, mitä tutkitaan. Tutkimuksen kohteena olevat äidit olivat minulle entuudestaan tuttuja ja tuttuus auttoi haastatteluissa vauhtiin pääsemiseen heti alusta alkaen. Kohderyhmän kontekstiin pääsin tutustumaan yhden haastateltavan kohdalla perusteellisesti, kun sain kutsun tehdä haastattelun haastateltavan kotona.

Mahdollisuus ymmärtää toista ihmistä laadullista tutkimusta tehtäessä ei ole yksisuuntainen asia. Toisaalta keskitytään siihen, miten haastattelija kykenee ymmärtämään haastateltavaa, toisin sanoen toista ihmistä. Toisaalta taas on kysymys siitä, miten jonkun toisen ihmisen on mahdollista ymmärtää haastattelijan kirjoittamaa tutkimusraporttia. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 68–69). Jokainen kuitenkin katselee maailmaa omista kokemuksistaan ja lähtökohdistaan käsin. Kenenkään toisen ihmisen kokemusmaailma ei voi olla identtinen oman kokemusmaailmani kautta. Niinpä tutkimukseni tulokset avautuvat kullekin omien mielenkiinnon kohteiden ja kokemusten värittämänä. Varron (1992, 69, 108) mukaan hermeneuttinen kehä kuvastaa hyvin hermeneuttista metodologiaa. Ymmärtäminen on

aina lähtöisin tutkijan lähtökohdista. Tutkimuksen aikana tutkija palaa useasti takaisin lähtökohtiinsa ymmärryksensä ja oivaltamisensa laajenemisen johdosta. Tutkija muodostaa uusia lähtökohtia oivaltaen ja ymmärtäen sekä palaten takaisin korjaamaan ja luomaan uusia lähtökohtia. Tällaisen lukutavan tarkoituksena on, että tutkija pikku hiljaa tietoisesti irtautuu ajatuksista ja piirteistä, jotka liittyvät häneen itseensä tutkittavan kohteen sijaan. (Varto 1992, 69, 108.) Hermeneuttisen kehäajattelun mukaan tulkinta syvenee koko ajan ja tähän gradussani pyrin. Mielenkiintoista oli myös havaita, miten omat ennakkokäsitykset muuttuivat tutkimuksen tekemisen aikana. Esimerkiksi oletin, että äideillä on malli lähiympäristöstä vuorotyön tekemiseen eikä yhdelläkään äidillä ollut. Hermeneuttisen kehäajattelun mukaista ymmärryksen syvenemistä tapahtui tutkimuksen teon aikana. Huomasin, kuinka äitien ajatukset valtasivat omaa aihetta koskevat ajatukseni ja ennakkokäsitykseni, kun olin riittävän monta kertaa lukenut litteraatiot läpi. Samoin Bronfenbrennerin (1979) ekologisen systeemin osaset loksahelivat pikku hiljaa jokaisen haastattelun kohdalla oikeille paikoille.

7.2 Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä

Aineistoa kerätessä on ensisijaista, että tutkija tiedostaa tutkimuksensa tavoitteet ja tutkimuskohdettaan koskevat lainalaisuudet. Laadullisen tutkimuksen aineistonkeruumenetelmiä ovat muun muassa haastattelu, havainnointi ja kysely (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73). Päädyin käyttämään tutkimuksessani yksilöhaastattelua, jossa on sekä teemahaastattelun (liite *nro*) että syvähaastattelun piirteitä. Erilaisia haastattelutyyppejä nimityksiä ja jakoja on olemassa useita. Yksinkertaisin jako saadaan, kun otetaan huomioon kysymysten muotoilusta kiinnipitämisen asteen lisäksi se, miten paljon haastattelijä jäsentää haastattelutilannetta. Näillä kriteereillä muodostuu jako neljään eri haastattelutyyppeihin: strukturoitu haastattelu, puolistrukturoitu haastattelu, teemahaastattelu ja avoin haastattelu. (Eskola & Suoranta 2000, 86.) Alkuperäinen suunnitelmani oli kerätä aineisto syvähaastattelun keinoin, mutta tekemäni koehaastattelun litteroinnin jälkeen kokosin koehaastattelussa esiin tulleet aihealueet kysymysten muotoon. Huomasin, että täysin avoimen syvähaastattelun vaarana on haastattelun kulkeutuminen aiheen kannalta epäolennaisiin asioihin. Kun taas pelkästään teemahaastattelua käyttämällä tiukasti teemoissa pysyttelevä haastattelu olisi voinut rajoittaa haastattelussa saatavaa tietoa ja haastateltavilta olisi voinut jäädä merkityksellisiä asioita kertomatta.

Haastattelun idea on yksinkertainen. Kun haluamme tietää, miten ihminen ajattelee tai miksi hän menettelee niin kuin menettelee, on järkevää kysyä häneltä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 72.) Haastattelu on joustava menetelmä ja sopii sen vuoksi monenlaisiin tutkimustarkoituksiin. Haastattelussa tutkija on suorassa verbaalisessa vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa ja näin ollen tiedonhankintaa pystyy täsmentämään itse tilanteessa. Vastausten taustalla vaikuttavia tarkoituksia on myös mahdollista saada selville haastattelun avulla. Sanaton viestintä auttaa ymmärtämään haastateltavan vastauksia ja voi saada ymmärtämään asioiden merkityksiä toisin kuin ajatteli. (Hirsjärvi ja Hurme 2009, 34.) Haastattelujen aikana sekä minä että haastateltava täsmensimme ja teimme tarkentavia kysymyksiä toisillemme yhteisen ymmärryksen aikaan saamiseksi. Sanatonta viestintää en ole kuvaillut haastattelujen yhteydessä, vaikka siihen olisi ollut mahdollisuus, kun ei tarvinnut keskittyä vastausten kirjoittamiseen nauhurin tallentaessa keskustelua. Koin, että keskusteluun olisi tullut turhia keskeytyksiä, jos olisin välillä kirjannut ylös haastateltavan ilmeitä ja eleitä.

Teemahaastattelu - nimellä on etuna se, ettei se sido haastattelua tiettyyn leiriin kuuluvaksi, kvantitatiiviseen tai kvalitatiiviseen, eikä se ota kantaa haastattelukertojen määrään tai siihen, miten syväle aiheen käsittelyssä päästään. Sen sijaan nimi kertoo, että yksityiskohtaisten kysymysten sijaan haastattelu etenee tiettyjen keskeisten teemojen varassa. Teemahaastattelu ottaa huomioon ihmisten tulkinnat asioista ja heidän asioille antamat merkitykset ovat oleellisia, samoin kuin se, että merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu menetelmä siksi, että yksi haastattelun lähtökohta, haastattelun aihepiirit eli teema-alueet ovat kaikille samat. Muissa puolistrukturoiduissa haastatteluissa esimerkiksi jopa kysymysten muoto on oltava kaikille sama. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 48.) Kuten liiteosioista on luettavissa, minulla oli selkeä haastattelurunko olemassa, mutta haastattelut sujuivat keskustellen ja haastattelurunko oli minulla vain muistin tukena, että kaikki tutkimukseeni kuuluvat osa-alueet tulee juteltua läpi. Yksi haastateltavista sanoi kokeneensa mukavaksi arjen asioiden ääneen puhumisen ja että joku on valmis kuuntelemaan.

Teemahaastattelua kutsutaan yhdessä lomakehaastattelun ja strukturoimattoman haastattelun kanssa tutkimushaastatteluksi (Hirsjärvi ja Hurme 2009, 43–47). Tutkimushaastattelulla on tietty tarkoitus ja tietyt osallistujaroolit toisin kuin arkikeskustelussa. Tieto on haastattelijalla ja haastattelijalla on tietämätön osapuoli. Haastattelutilanteeseen on päädytty tutkijan aloitteesta ja tutkija ohjaa tai ainakin kohdistaa keskustelua erityisiin puheenaiheisiin. Haastattelulla on spesifi päämäärä, mihin haastattelun avulla pyritään. Haastattelijalla on omaa tiedon intressin, minkä vuoksi hän kysyy kysymyksiä, tekee aloitteita, ohjaa keskustelua tiettyihin aiheisiin ja kannustaa haastateltavaa vastaamaan. Tut-

kimuksen tavoite ohjaa tutkimushaastattelua. Parhaiten haastattelun erottaa keskustelusta osallistujien roolit: haastateltavan tiedon antajan ja vastaajan rooli sekä haastattelijan tiedon kerääjän ja kysyjän rooli. Toiminnallisesta näkökulmasta tarkasteltuna ero on siinä, että haastattelussa osallistujat toimeenpanevat tilanteeseen kuuluvia tapauksia keskustelun keinoin. Haastattelutilanteen institutionaalisuutta painottaa tallennus: nauhoittaminen ja se, että haastattelijaa kirjaa ylös muistiinpanoja. (Ruusuvuori ja Tiittula 2010, 22–23.) Kysyin luvan haastattelun nauhoittamiseen jo tutkimukseen mukaan lähtemisen yhteydessä. Huomasin, kun laitoin nauhurin päälle, niin tapahtui hetkellinen haastateltavien jännittyminen. Nauhurin olemassaolo unohtui kuitenkin hyvin nopeasti.

Teemahaastattelun lisäksi keräsin aineistoa syvähaastattelun avulla. Syvähaastattelu antaa mahdollisuuden syvällisempään tietoon kuin strukturoitu haastattelu ja se perustuu vapaamuotoiseen vuorovaikutukseen ja syvempiin sosiaalisiin kontakteihin. Se on saanut alkunsa terapeuttisesta ja psykiatrisesta haastattelusta, mutta sitä voidaan käyttää myös tutkimuksen tiedonhankintavälineenä. (Siekkinen 2010, 45.) Syvähaastattelumenetelmästä on löydettävissä useiden laadullisten haastattelutyyppeiden piirteitä, jotka ilmenevät haastattelukysymysten esitystavassa. Menetelmä on lähellä keskusteluhaastattelua, jolle on tavanomaista keskustelunomaisuus ja tiedonvaihto. Haastattelijaa eivät ohjaa etukäteen laaditut kysymykset tai niiden esittämisjärjestys. Toisaalta syvähaastattelussa tieto tavoitetaan parhaiten avoimilla kysymyksillä, joten se on siinä mielessä lähellä standardoitua avointa haastattelua (Syrjälä ja Numminen 1988, 103.)

Syvähaastattelu luokitellaan kuuluvaksi tutkimushaastatteluihin ja tarkemmin strukturoimattoman haastattelun luokkaan. Se etenee avoimien kysymysten avulla. Haastattelijan tärkein tehtävä on syventää haastateltavien vastauksia ja muotoilla haastattelun jatko syvennettyjen vastausten varaan. Syvähaastattelu muistuttaa pitkälti keskustelua, jossa edellisen vastauksen perusteella siirrytään seuraavaan kysymykseen. Haastateltavia ei valita satunnaisotoksella vaan tietojen luovuttamiseen käytetään erikoistuneita henkilöitä, informantteja. Informanttien käyttö merkitsee muutaman henkilön syvällistä ja perinpohjaista haastattelua. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 45–46.) Siekkinen (2010) kuvaa kuinka syvähaastattelun haastateltavat tulisi valita tarkoituksenmukaisesti tutkimusongelmaan liittyen. Tutkimuksessa voidaan paneutua mahdollisimman erilaisiin ihmisiin, joilla on erilaisia ominaisuuksia. Kriittisiin tapauksiin keskittyminen, jotka on valikoitu esimerkiksi tietyn teorian pohjalta, mahdollistavat tapauksien pohjalta tehtävän loogisen yleistyksen. On tärkeää perustella, miksi valitsi haastateltavaksi tietyt henkilöt. (Siekkinen 2010, 51–52.) Valitsin kolme äitiä tutkimukseeni sen perusteella, että jokainen heistä tekee vuorotyötä, lapset ovat hoidossa

vuoropäiväkodissa ja he ovat yksinhuoltajia. Haastattelupaikan valitsemisessa annoin äitien valita haastattelupaikan. Vaihtoehtoina olivat päiväkotia, minun kotini tai tutkittavan koti. Tein kolme haastattelua, joista yhden päiväkodilla, yhden omassa kotonani ja yhden tutkittavan kotona. Eskola ja Suoranta kertovat, että haastateltavalle on annettava mahdollisuus valita itselleen mieluinen haastattelupaikka (Eskola & Suoranta 2000, 91).

Syvähaastattelun tyylinen keskustelu on työni kautta minulle tuttua vanhempien ja erityisesti lasten äitien kohtaamisten kautta. Haastattelin omassa lapsiryhmässäni vanhemman roolissa olleita lasten äitejä. Oman kokemukseni mukaan päiväkodin ja vanhempien välisessä yhteistyössä äiti on isää aktiivisemmassa roolissa. Huolenpito lapsista ja kodista ajatellaan useimmiten äidin tehtäväksi. Äidit nähdään henkilöinä, jotka luonnostaan taitavat kasvatukseen liittyvät tehtävät parhaiten. (Alasuutari 2003, 16–18).

Tiedonkeruuta ja analysointia on vaikea erottaa toisistaan syvähaastattelussa. Tutkijalle on muodostunut ennen jokaista haastattelua jonkinlainen tulkinta käsiteltävästä asiasta ja hän tekee haastattelukysymyksiä tämän tulkinnan pohjalta. Tutkijan omat tulkinnat joko vahvistuvat tai kaatuvat haastattelujen kuluessa. Aineiston keräämistä täytyisi jatkaa niin pitkään, ettei uusia tulkintoja enää löydy. Tutkijan täytyy pitää mielessään tutkimusongelmat ja alustava teoreettinen kehys sekä syventyä tutkittavien puheessa paljastuviin piileviin merkityksiin. (Siekkinen 2010, 57.) Jo toista haastattelua tehdessäni huomasin, että vastauksissa oli paljon ensimmäisen haastateltavan kanssa samantyylistä puhetta. Halusin vielä kolmannella haastattelulla varmistaa, että minulla on riittävästi aiheen kannalta oleellista tietoa.

Eskolan & Suorannan mukaan (2000, 86) syvähaastattelussa avoimia haastatteluja tehdään saman haastateltavan kanssa enemmän kuin yksi. Kortteinen (1982) kuvaa väitöskirjassaan, kuinka jo yhdelläkin haastattelukerralla voi päästä syvähaastattelun edellyttämään tilanteeseen olettaen, että käsiteltävä aihe on melko suppea. Syvähaastattelussa on nähtävissä kolme eri vaihetta. Ensimmäisessä vaiheessa kerrotaan etäisistä asioista tunnustellen ja epäillen. Toisessa vaiheessa kertominen on jo avoimempaa. Kolmannessa vaiheessa haastateltava jäsentää ja täsmentää kertomaansa. (Kortteinen 1982, 292, 296.) Yksi haastattelukerta kutakin haastateltavaa kohden antoi minulle riittävästi tietoa. Sitä edesauttoi minun ja haastateltavien aikaisempi yhteistyö.

Noudatettaessa kirjaimellisesti laadullisen tutkimuksen tiedonintressiä tulisi tutkimushaastatteluissa välttää kysymyksiä, joihin haastateltava voi antaa vastaukseksi kyllä tai ei. Tällaisia kysymysmuotoja ovat useimmiten –ko– ja –kö– päätteiset kysymykset. Tämän vuoksi on syytä välttää kysy-

myksiä, jotka alkavat sanoilla onko, teetkö, koetko oletko, tai mikä. Tutkittavan käsityksiä ja kokemuksia laajemmin kartoittaviin kysymyksiin päästään kysymyksillä, jotka alkavat sanoilla miksi, millainen, miten tai mitä. Haastateltavaa voi myös pyytää kertomaan ja kuvailemaan asioita ja aina kuvauksen jälkeen voi pyytää tarkentamaan kuvaustaan esimerkin avulla. (Vilkkä 2005, 105–106.) Tekemissäni haastatteluissa pyysin haastateltavia kuvailemaan arkeaan ja tartuin sitä helpottaviin ja vaikeuttaviin tekijöihin. Haastateltavan ajatuksia täsmensin toistamalla, mitä haastateltava oli sanonut ja kysymällä, että ymmärsinkö oikein. Pyysin myös kertomaan lisää tutkimuksen teon kannalta kiinnostavista aiheista kuten äidin työvuorojen ja lasten hoitoaikojen yhteensopivuudesta.

7.3 Tutkimuksen kohdejoukko ja aineistonkeruu

Tutkimusaineisto koostuu kolmen vuorotyötä tekevän äidin haastattelusta. Haastattelut on tehty aikavälillä toukokuu 2014 - tammikuu 2015. Alun perin minulla ei ollut tarkoitus ottaa koehaastattelua mukaan tutkimusaineistoon, mutta haastattelussa tuli ilmi tutkimuksen teon kannalta keskeisiä asioita, joten päätin ottaa sen mukaan. Koehaastattelu osoitti, ettei vuoropäiväkoti ole keskiössä vuorotyötä tekevän äidin arjessa, joten lähdin suuntamaan tutkimustani koehaastattelussa esiinnousseiden aiheiden pohjalta.

Koehaastateltu äiti on vuorohoitopäiväkodin entinen asiakas ja nyt hänellä on jo kouluikäiset lapset. Vuorotyötä hän tekee edelleen ja haastattelutilanteessa palasimme menneeseen aikaan. Koehaastateltu äiti on naimisissa, mutta miehensä matkatyön vuoksi hän kokee olevansa yksinhuoltaja ja tilanne oli sama lasten ollessa vuoropäiväkodissa hoidossa. Lisäksi haastattelin kahta yksinhuoltajaäitiä ja heidän lapsensa ovat edelleen vuorohoitopäiväkodissa hoidossa. Valitsin tutkimukseen henkilöitä, joilla on tutkimusaiheesta paljon tietämystä ja Patton (2002, 230) kuvaa, että tällöin on käytetty tarkoituksenmukaista otantaa.

Äidit olivat minulle entuudestaan tuttuja, mikä teki haastattelutilanteesta luontevan eikä aikaa mennyt tutustumiseen. Äidit saivat itse valita haastattelupaikan. Haastattelut tehtiin joko päiväkodilla, haastateltavan kotona tai haastattelijan kotona. Yksi haastattelu tehtiin haastattelijan kotona, yksi haastateltavan kotona ja yksi haastattelu tehtiin päiväkodilla. Jokaista kolmea tarjolla olevaa paikkaa siis käytettiin. Kaksi äideistä teki kolmivuorotyötä ja yksi äiti teki kaksivuorotyötä ja tämä kaksivuorotyötäkin tekevä äiti teki tarvittaessa kolmivuorotyötä ja hänen lapsensa ovat

olleet myös vuoropäiväkodissa hoidossa kaikkina vuorokauden aikoina sekä viikonloppuisin. Toinen kolmivuorotyötä tekevä äiti on vapaalla viikonloppuisin lukuun ottamatta toisinaan sunnuntai-iltaisin alkavaa yövuoroa.

7.4 Aineiston käsittely ja analysointi

Aineiston analysoinnin ja käsittelyn välineenä käytin sisällönanalyysia. Sisällönanalyysi ymmärretään yksittäisen metodin lisäksi väljänä teoreettisena viitekehyksenä. Monet laadullisessa tutkimuksessa käytettävät analyysimenetelmät nojautuvat sisällönanalyysiin. Tämän näkökulman mukaan sisällönanalyysia ei voida pitää ainoastaan laadullisen aineiston analyysimenetelmänä vaan myös teoreettisena viitekehyksenä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91.)

Sisällönanalyysin keinoin kirjoitettua tai puhuttua kieltä voidaan analysoida sekä tarkastella asioiden tai tapahtumien merkityksiä ja yhteyksiä. Kerätty aineisto tiivistetään niin, että tutkittavaa ilmiötä voidaan kuvailla yleistävästi ja lyhyesti tai tutkittavien ilmiöiden väliset suhteet tuodaan selkeästi esille. Sisällönanalyysi on menetelmä, jonka avulla aineistoa kuvataan ja tiivistetään. Laadukas sisällönanalyysi koostuu niin aineiston esittelystä kuin aineistosta tehdyistä johtopäätöksistä. Aineistosta nousee esiin tutkimuksen kannalta merkittäviä teemoja. (Latvala ja Vanhala-Nuutinen 2001, 22–23; Tuomi & Sarajärvi 2009, 93–105.) Analyysia tehtäessä on syytä muistaa, että aineistosta tehdyt havainnot ovat pelkästään johtolankoja, joiden avulla tahdotaan selvittää laajempia merkityskokonaisuuksia. Havainnot ja tutkimustulokset täytyy erottaa toisistaan. (Alasuutari 2011, 38–39.)

Aineistoa järjestetään teemoittelemalla, luokittelemalla ja tyyppittelemällä. Analyysin avulla aineistoa selkiytetään siten, että sen perusteella voidaan tehdä luotettavia päätelmiä tutkittavasta ilmiöstä. Tutkimuksessa aineiston tehtävänä on olla ilmiön kuvaaja ja aineisto muutetaan ymmärrettävään muotoon. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93–94, 110.)

Aloitin haastattelujen analysoinnin kirjoittamalla haastattelut tekstimuotoon eli litteroimalla ne. Litteroitua tekstiä kertyi yhteensä 62 sivua. Litteroinnin tarkkuudesta ei ole olemassa yksiselitteisiä ohjeita. Tutkimustehtävä ja tutkimusote määrittelevät, kuinka tarkasti litterointi on tehtävä. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 139.) Kirjoitin haastatteluaineiston nauhurilta tietokoneelle sanantarkasti.

Tutkimustehtäväni kannalta ei ollut oleellista mitata taukojen pituuksia tai kuvailla äänensävyjä. Luettuani haastattelut huolellisesti läpi useampaan kertaan muistiinpanoja tehden, oli vuorossa aineiston pelkistäminen eli redusointi. Redusointi on työläs työvaihe, jolloin aineistosta on karsittava tutkimuksen kannalta kaikki epäolennainen pois. Nuo 62 sivua typistin seitsemän sivun mittaiseksi raskaan työvaiheen jälkeen. Tämä raskas työvaihe sisälsi tekstien alleviivaamista ja ruutuvihkoon ja post it –lapuille äitien sanomisia ylöskirjaten tutkimuskysymykset työtäni ohjaten.

Sisällönanalyysia voidaan tehdä aineistolähtöisesti, teoriasidonnaisesti tai teorialähtöisesti (Eskola 2010, 182; Tuomi & Sarajärvi 2009, 95–98). Aineistolähtöisessä analyysissä aineistoa analysoidaan ilman teoreettisia esiolettamuksia. Aineisto ohjaa analyysia ja siitä yritetään luoda teoreettinen kokonaisuus. Teoriasidonnaiseen analyysiin taas kuuluu valmiita teoreettisia kytkeviä, mutta se ei pohjaudu varsinaisesti yhteenkään teoriaan. Teorian tehtävänä on toimia tukipilarina analyysin etenemisessä. Teorialähtöisen sisällönanalyysin taustalla on valmis teoria, teoreettinen viitekehys tai käsitejärjestelmä, jota testataan uudessa kontekstissa. (Eskola 2010, 182–184; Tuomi & Sarajärvi 2009, 95–100.)

Omassa tutkimuksessani käytin sekä aineistolähtöistä että teoriasidonnaista analyysia. Luin ensimmäisiä kertoja aineistoa läpi ilman minkäänlaisia oletuksia, mitä aineistosta voisi nousta esiin. Päästäkseni jakamaan aineistoa ymmärrettäviin kokonaisuuksiin, oli minun tarkastettava aineistoani aiheesta aiemmin tehtyjen tutkimusten valossa. Aineistolähtöisen analyysin pulmia voidaan yrittää ratkaista teoriasidonnaisen analyysin avulla. Aineistolähtöistä analyysia tehtäessä aikaisemmilla havainnoilla, tiedoilla tai teorioilla tutkittavasta ilmiöstä ei saisi olla tekemistä analyysin toteuttamisen tai lopputuloksen kanssa. Myös teoriasidonnaisessa analyysissä analyysiyksiköt valikoidaan aineistosta, mutta teoria toimii aineistoa ohjaavana tekijänä. Analyysissa vaihtelevat aineistolähtöisyys ja valmiit teoriat sekä näiden yhdisteleminen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95–97.)

Muodostin neljä teemaa tutkimuskysymysten mukaan: (1) yksinhuoltajaäitien perheroolia kuormittavat ja tukevat tekijät, (2) yksinhuoltajaäitien työroolia helpottavat ja kuormittavat tekijät, (3) äitien arki ekologisen teorian valossa ja (4) vuorohoidon vaikutus lapsen arkeen äidin näkökulmasta. Tämän jälkeen koodasin aineistosta teemoihin 1, 2 ja 4 kuuluvat ilmaukset. Teemasta 3 tein ekologisen teorian mukaiset kuviot jokaisesta kolmesta äidistä. Yksinhuoltajaäitien perhe- ja työroolia kuormittavia ja tukevia tekijöitä tarkastelin Fronea (2003) mukailleen. Aiemmin kuvasin Fronen mallia työn ja perheen välisen tasapainon ulottuvuuksista. Vähäinen työ- ja perheroolien kuormitta-

vuus yhdistyneenä voimakkaaseen kokemukseen työ- ja perheroolien välisestä vahvistavuudesta osoittaa työn ja perheen välistä tasapainoa. Esimerkiksi äiti voi olla sitä mieltä, ettei hänen tarvitse juurikaan käyttää perheelle varaamaansa aikaa töiden tekemiseen ja että työn antoisuuden vuoksi hän on usein energinen ja hyväntuulinen kotona. (Frone 2003, 152–155.) Lasten vuoropäivähoidosta saama tuki vaikutti myönteisesti äidin jaksamiseen työ- ja perherooleissa. Ekologisen teorian valossa vuoropäiväkoti sijoittui eksosysteemiin ja haastateltavat äidit kokivat vuorohoidon toimivan hyvin. Heidän ei tarvinnut arjessaan miettiä lasten hoitojärjestelyjä, kun ne toimivat moitteettomasti eikä heillä ollut muunlaista kokemusta kuten ulkomaisilla kanssasisarilla oli.

7.5 Tutkimuksen luotettavuuden ja eettisyyden arviointia

Tutkielman luotettavuutta kuvataan perinteisesti validiteetti- ja reliabiteetti – käsitteiden avulla. Validiteetilla tarkoitetaan, että tutkielmassa on tutkittu sitä, mitä on ollut alun perin tarkoitus tutkia. Reliabiliteetti merkitsee tutkimuksen toistettavuutta. Tutkimuksen ollessa reliabeeli, saadaan samat tulokset, jos tutkimus toistetaan samoja mittareita käyttäen. Laadullisen tutkimuksen luotettavuustarkastelussa edellä mainittujen käsitteiden käyttöä on kritisoitu sen vuoksi, että ne on pääosin kehitetty kvantitatiivisen tutkimuksen tarkoituksiin eivätkä ne sovellu laadullisen tutkimuksen tarpeisiin. (Metsämuuronen 2006, 56; Tuomi & Sarajärvi 2009, 136.)

Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on ymmärtää ja kuvata tiettyä ilmiötä mielekkään tulkinnan avulla tilastollisten yleistysten tuottamisen sijaan. Aineiston avulla tutkija kokoaa käsitteellistä ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä. Aineiston koko ei vaikuta laadullisen tutkimuksen onnistuneena pitämiseen. Analysoinnin luotettavuutta arvioitaessa täytyy huomioida, miten aineisto on analysoitu. (Eskola & Suoranta 2000, 61–61; Tuomi & Sarajärvi 2009, 140–141.)

Tutkimukseni eettisyyttä olen tarkastellut haastateltavien tunnistamattomana pysymisen näkökulmasta. Aineiston analyysistä olen jättänyt tarkoituksella pois vanhemman mahdollisesti kertomia tunteenpurkauksia, etten loukkaisi kenenkään yksityisyyttä. Olisin toisin toimimalla saanut aikaan mahdollisesti tunteita herättäviä keskusteluja, mutta minusta ei ole hyvän maun mukaista kertoa tutkimukseenkaan nimissä tutkittavia loukkaavia asioita. Tutkittaville ihmisille tuskallisista kokemuksista avautuminen vaatii tutkijalta empatiaa sekä uskoa siihen, että haastattelun aikana käytävät keskustelut mahdollisesti helpottavat tutkittavaa jollain tavalla. Tutkija

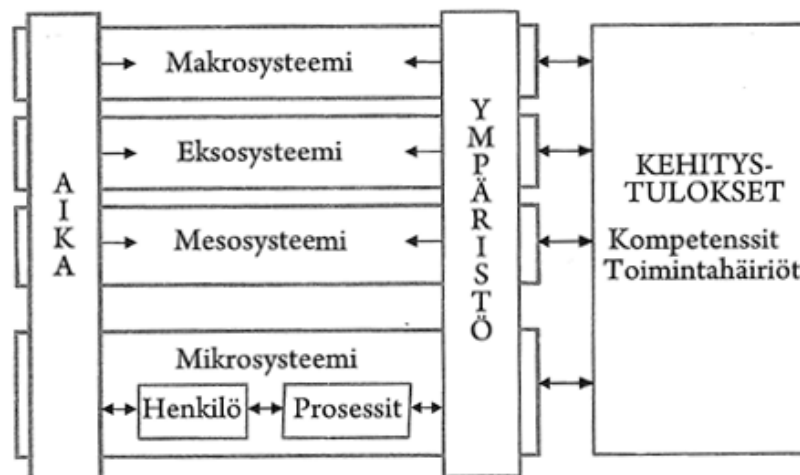
voi nähdä empatian avulla asiat tutkittavan silmin siinä määrin, että tutkija luonnollisesti suojelee tutkittavan yksityisyyttä. (Kuula 2006, 134.) Murre-sanontoja muutin kirjakielen tai äitien käyttämän yhteisen murteen mukaiseksi tunnistamattomana pysymisen vuoksi. Tutkimuksessa osallistujien on pysyttävä nimettöminä, elleivät he ole antaneet lupaa henkilöllisyytensä paljastamiseen. Tutkijan on noudatettava tehtyjä sopimuksia eikä tutkimuksen rehellisyyttä saa vaarantaa. (Tuomi 2007, 146.) Anonymisoinnin minimitaso on aineistossa esiintyvien nimien vaihtaminen peitenimiksi. Tämä ei kuitenkaan poista tunnistamisen mahdollisuutta. Tutkittavat voivat kertoa läheisilleen tutkimukseen osallistumisesta ja yleensä tuttavien on helppoa arvata, mitkä aineisto-otteet tutkimusjulkaisussa on heidän tekstistä etsimänsä ihmisen puhetta. Tutkimukseen osallistuvien oletuksena on kuitenkin, että tutkimuksen avulla saadaan aikaan uutta ja merkityksellistä tietoa, jonka tuottamiseen tutkittavat haluavat antaa oman panoksensa. (Kuula 2006, 133–134.) Kerroin äideille, että he pääsevät netistä lukemaan graduni, kun se on valmis ja lupasin antaa heille nettiosoitteen. Sanoin myös toivovani, että heille avautuu uusia näkökulmia arkeen tutkimukseni kautta.

Haastateltavien saaminen ei ollutkaan niin yksinkertaista kuin olin kuvitellut. Luulin saavani vuoropäiväkodin johtajalta äitien puhelinnumeroita ja soittavani äideille. Yksityishenkilönä en kuitenkaan voinut toimia näin vaan minun oli lähestyttävä vanhempia joko henkilökohtaisesti tai informoimalla päiväkodin tiedotuskanavien kautta. Päätin lähestyä vanhempia kasvotusten, jotta minulla olisi mahdollista kertoa tutkimuksestani samalla tarkemmin. Tuomi & Sarajärvi kuvaavat, että haastattelun onnistumisen kannalta suositellaan, että tiedonantajat voisivat tutustua teemoihin tai ainakin haastattelun aiheeseen etukäteen. On myös eettisesti perusteltua kertoa tiedonantajalle, mitä aihetta haastattelun avulla tutkitaan. Toisaalta on myös niin, etteivät ihmiset lupaudu tutkimukseen, jos he eivät tiedä, mistä tutkimuksessa on kysymys. (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 73.)

Kaikki nämä kolme äitiä, joita lähestyin kasvotusten, lupautuivat tutkimukseen mukaan. Jätin myös muutamalle äidille lasten lokeroihin kirjeen ja kysyin kirjeitse halukkuutta tutkimukseen osallistumisesta. Nämä äidit eivät koskaan ottaneet minuun yhteyttä. Tässä kohden tutkimukseni luotettavuus kärsi hiukan, koska päiväkodilla oli aina paikalla henkilökuntaa lasten lisäksi, kun lähestyin lasten äitejä. En olisi kuitenkaan saanut tutkittavia ilman kasvotusten tapahtuvaa vuorovaikutusta ja äitejä asia ei tuntunut häiritsevän. Sitooahan päiväkodin henkilökuntaa toki vaitiolovelvollisuus ja vanhemmat ovat tästä tietoisia. Tutkimuksen luotettavuutta parantaa, ettei tiedonantajien henkilöllisyys paljastu esimerkiksi ammatin tai iän mukaan (Tuomi & Sarajärvi 2009, 140–141).

Haastattelurungon testasin koehaastattelun tekemisen yhteydessä ja tein tarvittavia tarkennuksia ja lisäyksiä siihen. Hirsjärvi & Hurme (2009, 184) kuvaavat, kuinka haastatteluaineiston laadukkuutta voidaan tavoitella etukäteen hyvän haastattelurungon avulla. Hyväksi on myös miettiä etukäteen, miten teemoja voidaan syventää ja on syytä pohtia myös vaihtoehtoisia lisäkysymysten muotoja (Hirsjärvi & Hurme 2009, 184). Litteroimisen yhteydessä mieleeni tuli aina hyviä lisäkysymyksiä ja onnekseni olin jatkanut haastattelua muutamien lisäkysymysten avulla.

Tutkimusluvan hain kaupunkimme varhaiskasvatuspalveluista hyvissä ajoin ennen haastattelujen tekemistä. Tutkimusluvan liitteeksi vein varhaiskasvatuspalveluihin jokaisen äidin kirjallisen suostumuksen tutkimukseen. Tutkimukseen mukaan kysyessäni selitin äideille, mitä tutkin ja annoin vielä kirjallisena yhteystietoni ja tietoa tutkimuksestani. Yleisesti voidaan sanoa, että ihmisiin kohdistuvan tutkimuksen eettisen perustan muodostaa ihmisoikeudet. Tutkittavien suojaan kuuluu osallistuvien vapaaehtoinen suostumus. Tutkijan on varmistettava, että tutkimukseen osallistuva tietää, mistä tutkimuksessa on kysymys. Tutkimustietojen on oltava luottamuksellisia eikä tutkimuksen yhteydessä saatuja tietoja anneta ulkopuolisille eikä tietoja käytetä muuhun kuin luvattuun tarkoitukseen. (Tuomi 2007, 145–146.) Olen säilyttänyt tutkimusmateriaalia työhuoneessani ulkopuolisilta piilossa ja tätä materiaalia minulla on lupa käyttää ainoastaan pro graduuni.

KUVIO 6. Bronfenbrennerin bioekologisen mallin päätekijät ja niiden keskinäiset suhteet (Hurme 2014, 72.)

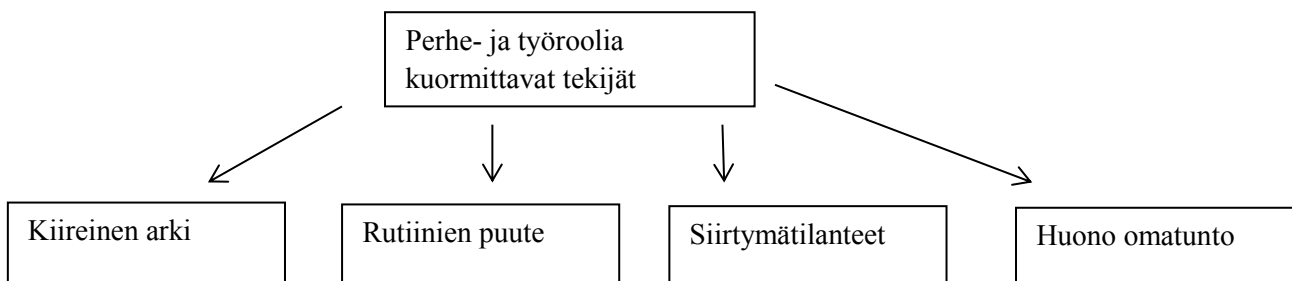
Myöhemmin Bronfenbrenner lisäsi näihin neljään systeemiin viidennen kronosysteemin. Kronosysteemeillä hän tarkoittaa tutkimusmalleja, joissa ajalla ei tarkoiteta vain yksilön ikää vaan aikaa käsitellään myös ympäristön ominaisuutena. Kronosysteemin vaikutus tulee esille muun muassa elämänmuutoksissa. Elämänmuutokset ovat keskeisiä tekijöitä kehitysmuutosten aikaansaamisessa. Elämänmuutokset voivat olla ympäristöön liittyviä tai yksilön sisäisiä. Elämänmuutosten seurauksena yksilön ja ympäristön välinen suhde muuttuu. (Bronfenbrenner 1989, 187–249.)

Tutkimuksen toistettavuus tarkoittaa sitä, että samaa henkilöä tutkittaessa saadaan kahdella tutkimuskerralla aikaan sama tulos. Kuitenkin voidaan olettaa, että ihmiselle on ominaista ajassa tapahtuva muutos, joten tästä tutkimustuloksiin kohdistuvasta määritelmästä on luovuttava silloin, kun kysymyksessä on muuttuvat ominaisuudet. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 186.) Voisinkin saada haastattelemiltani äideiltä erilaisia vastuksia esimerkiksi äitien loman lähellä tai loman jälkeen. Yksi haastateltavista oli eronnut poikaystävästään hiljattain ja elämänmuutos vaikutti äidin vastuksiin. Jokaisella tutkimuksella halutaan löytää jotakin uutta ja yllättävää. Toisaalta tutkimuksen luotettavuutta lisäävät samansuuntaiset tulokset aiheesta aiemmin tehtyjen tutkimusten kanssa.

8 TUTKIMUSTULOKSET

Äitien arki oli kiireistä vuorotyön luonteen vuoksi. Jokainen äideistä tekisi mieluiten päivätyötä, mutta sitä ei vain ole ollut tarjolla heidän koulutustaan vastaavilla aloilla. Perheet 24/7- hankkeen tulokset osoittavat samaa. Tutkimuksen mukaan työntekijät voivat vain harvoin valita minä vuorokauden aikana työtä tehdään. Useimmiten työntuoja määrittelee työajat. (Perheet 24/7. Perheet 24/7 – tutkimuksen tuloksia, luettu 25.3.2015.) Tulevaisuudessa, lasten kasvettua isommiksi, äidit haluaisivat opiskella lisää ja näin mahdollistaa päivätyön saamisen. Kolmesta haastattelemastani äidistä yksi äiti sai säännöllisesti lastenhoitoapua ja tukea omilta vanhemmiltaan ja tämä näkyi positiivisesti äidin jaksamisessa sekä siinä, että hän jaksoi touhuta lastensa kanssa työpäivien jälkeen. Tämä äiti koki myös oman työnsä mielekkäänä ja oli saanut työpaikalta ystäviä. Lasten isät olivat satunnaisesti kahden äidin arjessa mukana, vaikka oli sovittu, että lapset olisivat joka toinen viikonloppu isiensä luona. Yksi haastatteluista äideistä on siis naimisissa, mutta isän matkatyön luonteen vuoksi hänkin on käytännössä katsoen yksinhuoltaja.

8.1 Yksinhuoltajaäitien perhe- ja työroolia kuormittavat tekijät

Taulukko 2. Yksinhuoltajaäitien perhe- ja työroolia kuormittavat tekijät

8.1.1 Kiireinen arki

Haastattelemiä äidit kokivat arjen olevan pääsääntöisesti kiireistä ja rankkaa. Yksinhuoltajuus aiheutti kiireen tuntua, koska arjessa ei ole puolisoa jakamassa esimerkiksi lastenhoitoa ja kotitöitä. Lasten sairastaessa äidin voimavarat ovat koetuksella. Kolmivuorotyö näyttäytyi myös kiirettä lisäävänä tekijänä. Jatkuvasti vaihtuvien työvuorojen takia arkea oli vaikeaa suunnitella ja aikatauluttaa etukäteen.

”Arki on rankkaa ja varsinkin, jos sä oot yksinhuoltaja, niin sit se on ihan hirveetä kiirettä se arki.”(Äiti 1.)

”Onhan se ihan kaoottista. Muistan, kun oli yhtä aikaa oksennustauti ja korvakierteitä.”(Äiti 2.)

”Jos mä erehdyn töiden jälkeen menemään siihen sohvalle, niin se on aivan varma, et mä nukahdan siihen. Mä en voi mennä sinne sohvalle istumaan ja olemaan, koska mä nukahdan aivan varmasti.” (Äiti 1.)

Jatkuva kiire on osa tämän päivän yhteiskuntaa. Kiirettä selittää etenkin se, että töitä tehdään enemmän ja töistä saadut ansiotulot mahdollistavat, että rahaa voi kuluttaa enemmän. Työssä käyvät vanhemmat kokevat, että on haasteellista saada aika riittämään työn, kodin ja vapaa-ajan välillä. Perheen ja ystävien kanssa vietetään vähemmän aikaa sosiaalisen median ja ylipäätään tietokoneen viemän ajan vuoksi. Ajan löytämiseksi on välttämätöntä aikatauluttaa tekemisiä ja tämä aikatauluttaminen sitten taas osaltaan lisää kiireen tuntua ja aiheuttaa pulmia ajankäytön rajallisuuden suhteen. Kiireen tunteminen on riippuvainen kontekstistaan. Sellaisina hetkinä, jolloin ei tarvitse toimia suunnitelmien mukaan, ei ole myöskään kiireen tuntua. (Southerton 2003, 1, 22–23.) Tehokkuudesta ja kiireestä on tullut oleellinen symboli arvostetulle elämälle (Darier 1998, 193–194).

Lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttila vaatii, että työterveyshuolloissa ja neuvoloissa täytyisi kiinnittää nykyistä enemmän huomiota äitien jaksamiseen. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimuksen mukaan pienten lasten äideistä kaksi viidestä on huolissaan jaksamisestaan. Arki on vaikeutunut Kurttilan mukaan kahdessa vuosikymmenessä erityisesti yksinhuoltajaäideillä. Yhden

vanhemman perheiden pienituloisuus on lisääntynyt selvästi ja se vaikuttaa jaksamiseen. (STT, 2015, 12.)

8.1.2 Rutiinien puute

Kaikki äidit tunsivat, että rutiinien puute vaikeuttaa arkea monin eri tavoin. Joka päivä on aloitettava tavallaan alusta äidin työvuorosta riippuen. Säännöllistä päivätyötä tekevät ja heidän lapsensa toimivat päivästä toiseen samojen rutiinien varassa. Myös heidän vapaapäivät ovat aina viikonloppuisin ja niitä osaa hyvissä ajoin etukäteen odottaa. Järjestely on aivan toisenlainen, kun vapaapäivät voivat olla minä viikonpäivänä tahansa.

”Rutiinit ei oo niin vahvoja, koska on just toi vuorotyö ja päivät on niin erilaisia ja erimittaisia. Viikonpäivätkin on sellasia, että ei mene rutiinin mukaisesti samalla lailla, ku esimerkiksi on viikonloppuaamuvuoroja ja muita. Sehän on sitte viikonloppu tavallaan harakoille, ku toiset on vapaalla ja touhuaa kaikenlaista muuta. Mutta ei päivätkään mene kellonajoiltaan samalla lailla, ku päivätyötä tekevillä.”

Vuorotyö aiheuttaa ongelmia perhesuhteiden laatuun. Vuorotyötä tekevillä vanhemmilla on vaikea luoda rutiineja ja rituaaleja kuten perheen yhteiset ruokailut ja harrastukset. Yhdessä tekeminen voimistaa perheenjäsenten yhteenkuuluvuuden tunnetta. Lisäksi perheen yhteiset tapahtumat ja rituaalit antavat vanhemmille mahdollisuuden olla mallina sekä tarkkailla ja kontrolloida lastensa käytöstä. Lapset oppivat vanhempien mallista käyttäytymistä mielekkäässä, yhteisessä touhussa. (Larson, Branscomb & Wiley 2006, 3-4.)

8.1.3 Siirtymätilanteet

Haastavat hetket lapsiperheissä liittyvät erityisesti siirtymätilanteisiin kuten aamulähtöihin ja kotiintulotilanteisiin. Tilanteisiin, joissa siirrytään kodista toisiin toimintaympäristöihin tai palataan kotiin. (Rönkä, Malinen & Lämsä 2009, 16.) Tutkimuksessani myös äitien siirtyminen työvuorosta toiseen kuten esimerkiksi aamuvuorosta iltavuoroon aiheutti ongelmia lasten ja äidin vähäiseksi jäävän yönä takia.

”Aamuvuoroista mulla yleensä tulee univelkaa, niin iltavuoro taas tarkoittaa sitä, että sillon saa nukkua. Se on yleensä sitä, et mä en mielellään ota ees iltavuoroihin aamuille mitään, et sillon me vaan otetaan rennosti ja ollaan kotona.” (Äiti 1.)

”Ensimmäisenä tarhatalvena mä katoin ihan huvikseni kellosta, ku mä aamuisin kiikutin niitä päiväkotiin, niin parhaimmillaan noil (lapsilla) meni kakskyt minuuttii siihen, et me päästiin kotiovelta autolle asti. Kolmivuotias kiukuttelee. Sit mulla on kaikki tarhareput ja sitte omat eväät, niin on sitä tavaraa.” (Äiti 1.)

8.1.4 Äitien huono omatunto

Tutkimukseen osallistuneet äidit kokivat huonoa omatuntoa siitä, että perheen yhteinen yhdessäoloaika jäi kovin lyhyeksi äidin työpäivinä. Vuorotyö vaihtuvine vuoroineen aiheutti myös sen, että äidit tunsivat lastensa tarvitsevan heitä, kun he olivat töissä ja vapaalla taas työasiat olivat mielessä eivätkä äidit aina pystyneet olemaan lapsilleen läsnä. Kavereihin yhteydenpitäminen on haastavaa osalle, kun työpäivän jälkeen ei välttämättä jaksakaan enää lähteä mihinkään. Yövuoroja säännöllisesti teki yksi haastatelluista ja yöaikaan töissä oleminen sai aikaan syyllisen olon.

”Vuorotyö kuormittaa henkisesti vielä enemmän kuin fyysisesti. Sä oot niinku koko ajan jotenki väärässä paikkaa, että sillonkin kun on kotona, niin on väsyny ja turhautunut, että kun ei riitä siihen kaikkeen, mihin pitäis riittää.” (Äiti 2.)

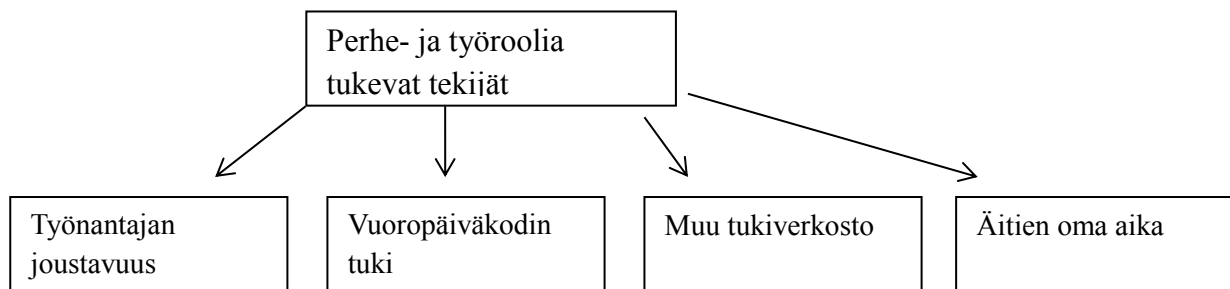
”Arki on tunneiltaan niin lyhyt. Me ollaan niin hirveen vähän yhdessä .Et kuitenkin kaheksan tuntia töissä ja kas tuntia matkoihin. Siinä jää sit aika vähä loppujen lopuks aikaa touhuta lasten kans.” (Äiti 3.)

”Mä oon kyl sit huomannu, et välillä mä lupailen kaikille, et katotaan sit meidän vapaapäivänä,ku ei mielellään töitten jälkeen tee mitään ylimäärästä. Niin sit tulee silleen, et vapaapäivänä, et ai vitsi mun piti käydä tuolla ja tuolla ja tuolla.” (Äiti 1.)

”Sitä kokee sellasta syyllisyyttä, et okei mä oon yövuorossa ja mun pitää viedä lapset yöksi pois sieltä kotoa.” (Äiti 2.)

Työ ja perhe – hankkeen (ks. Lammi – Taskula 1998) tutkimustulokset osoittavat, että lasten ikä on yhteydessä vanhempien kokemaan perheen yhteisen ajan puutteeseen. Mitä nuorempi perheen nuorin lapsi on, sitä enemmän varsinkin äidit haluaisivat viettää aikaa lastensa kanssa kuin mitä on työn takia mahdollista. Alle kouluikäisten lasten äideistä noin joka kolmas kokee usein tai jatkuvasti, että heillä on liian vähän aikaa lapsille. Perheen kanssa touhuamiseen tarvitaan ajan lisäksi myös voimia. Työelämä vie osaltaan voimia aika lailla. Lähes puolet Työ ja perhe – kyselyyn vastanneista tunsivat itsensä väsyneeksi jo ennen työpäivän alkua tai koki olevansa uupunut työpäivän jälkeen. (Lammi - Taskula & Salmi 2004, 30–36.)

8.2 Yksinhuoltajaäitien perhe- ja työroolia tukevat tekijät

Taulukko 3. Yksinhuoltajaäitien perhe- ja työroolia tukevat tekijät

8.2.1 Työnantajan joustavuus

Kolmesta haastattelemastani äidistä kahden äidin työnantaja oli joustanut työvuoroissa äitien toiveiden mukaisesti. Toista pois jääminen lapsen tai oman sairastumisen vuoksi ei aiheuttanut paineita kenellekään äideistä.

”Iltavuoro on kahesta kymmeneen, mutta siinä on joustettu sen verran, että mä meen tekeen mun vuoron puoli kahdesta puoli kymmeneen, että ehdin tänne kymmeneksi.”
(Äiti 1.)

”Mä oon ite tehny ihan hirveen vähän öitä ihan just sen takia, et asuu sen verran pitkällä, et menee se tunti matkoihin ja tuntuu itestä siltä, et lapset on koko ajan yötä päivää päiväkodissa. Ei oo kotona ollenkaan.” (Äiti 3.)

”Jos lapset sairastuu, niin ei siitä tule mitään paineita, koska se on kuiteski naisvaltanen ala (äidin työpaikka) ja lapset menne aina etusijalle. Päinvastoin mun mielestä on joskus ihanaa, kun ne on kipeenä ja mun ei tarvi mennä töihin. Jos on joku muu, kun oksennustauti.” (Äiti 2.)

Ajankäyttö ja sen organisointi ovat yksi hyvinvoinnin perusta. Ihminen voi parhaiten silloin, kun hän voi itse vaikuttaa ajankäyttöön. Esimerkiksi lastaan päiväkotiin vievän työajan liukuma vähentää kiirettä, rauhoittaa siirtymää töiden pariin ja antaa voimavaroja työntekoon. Joustavan ajankäytön mahdollisuudet riippuvat työtehtävien organisoinnista ja työn sisällöstä. (Savolainen, ym., 2004, 39.) Vuorotyö on vähemmän ongelmallista, jos työpaikalla joustetaan työntekijän hyväksi. Töihin tulo- ja lähtöaikojen sovittelemalla otetaan huomioon vuorotyötä tekevän yksityiselämä. Työpaikan joustoilla autetaan vuorotyötä tekevää vanhempaa osallistumaan enemmän aktiviteetteihin, tapahtumiin ja perheen juhliin (Davis ym. 2006, 459.) Perheet 24/7 – tutkimuksen tulosten mukaan epätyypillisten työaikojen kuormittavuus on kiinni pitkälti yhteiskunnallisista rakenteista kuten mahdollisuuksista joustaviin työaikoihin (Lehtinen 2015, 18).

8.2.2 Vuorohoidon tuki

Olin yllättyneenä, ettei äideillä ollut parannusehdotuksia vuoropäiväkodin toimintatapojen kehittämisen suuntaan. Äidit olivat tyytyväisiä lastensa hoitoon ja pääsääntöisesti myös lapset menivät mielellään hoitoon. Hoitovuoroja oli tarpeen mukaan muutettu äidille ja lapsille sopiviksi ja yhteistyö pelasi. Muksunetti ja hoitovuorojen lähettäminen sähköisesti tuottivat jonkin verran vaikeuksia. Kasvattajat kuuntelivat vanhempia ja vanhemmat olivat oppineet tunnistamaan henkilökunnasta ne, kenen kanssa vuorovaikutus oli toimivinta.

”Ekana talvena,ku lapset alotti hoidon, niin me sovittiin, et mennään se talviaika, et lapset on täällä yöitä. Mun ei tarvinnu herättää niitä varttia vaille viiden aikaan. Sen takii koska oli pienimmän pukeminen ja kaikki kesti niin pitkään.” (Äiti 1.)

”Iltavuoroon tulo sovittiin, kun lapset oli pienempiä, et tultiin jo lounaalle tarhaan eikä vasta päiväunille. Se helpotti tarhaa ja sit se taas osittain helpotti mua, et mä

taas ehin sit aamulla oleen just siihen asti, ku piti lähteä viemään. Mulla ei menny sitä melkeen tuntia siihen, ku mä laitan ruoan naaman eteen ja sitte syödään.” (Äiti 1.)

”Et oikeestaan ainut mikä mua häiritsee on se, että netti, Muksunetti. Mulla ei oo tietokonetta tällä hetkellä ollenkaan. Ja hoitovuorojen lähettäminen sähköpostilla. Seki on kiva, ku tos on ollu nyt niin paljo noita muutoksii mejän vuoroissa. Viimeksi meni koko lista uusiksi ja mä olin just lähettäny ne vuorot tarhaan.” (Äiti 1.)

”Aina välillä, kun poraa sitä väsymystä, niin aina niillä (päiväkodin työntekijät) on joku lohduttava sana sanottavana.” (Äiti 2.)

”Et ehkä enemmän sitä päiväkotiin, et vois kysyä siltä äidiltäkin, et miten sä pärjää, et onko sulla kaikki hyvin?” Parempi just, että joku kysys siltä äidiltäkin, et miten sen päivä on menny? Miten sä voit?” (Äiti 2.)

”Aika nopeesti sitä huomaa, et kuka (päiväkodin työntekijä) sua ymmärtää ja että kuka on ite niin väsyny niissä omissa jutuissaan, että turha mennäkkään puhumaan. Aika intuitiivisesti osaa aina kattoa, että kenellä on vihree valo otsalla ja kenellä punanen ja kellä lukee otassa, että älä tuu tänne valittaan.” (Äiti 2.)

Parhaimmillaan vuorohoito tasoittaa lapsen epäsäännöllisen elämänrytmin haittavaikutuksia sekä vahvistaa lapsen turvallisuuden tunnetta. Ennakoimattomat muutokset työvuoroissa aiheuttavat ongelmia sekä vuorohoitopalveluille että lapselle. (Kekkonen, Rönkä ja Laakso 2014, C23.)

8.2.3 Muu tukiverkosto

Äidin omien vanhempien tuki ja lastenhoitoapu osoittautuivat ensisijaisen tärkeäksi voimavaraksi äidin arjessa jaksamiselle. Yksi kolmesta äidistä sai omilta vanhemmiltaan tukea ja apua arjessa. Tämä äiti ei kokenut arkea mitenkään erityisen raskaana ja hänellä oli omaa aikaa sitä halutessaan. Työ oli myös mielekästä ja hänellä oli ystäviä työpaikalta. Ystäviltä äidit saivat apua ja tukea sitä tarvitessaan. Naapurin tyttö oli toiminut yhden äidin lastenhoitoapuna useita vuosia. Isien osallistuminen arjen pyörittämiseen oli harmittavan vähäistä.

”Mulla on naapurista semmonen 15- vuotias tyttö, joka tulee pari, kolme kertaa viikossa kattomaan lapsia. Se on pelastanut sen vauva-ajan.” (Äiti 2.)

”Mun äiti sanoi, että kuule kun sä oot lapset ite tehnyt, niin sä saat ne kyllä ite kasvattaakin.” (Äiti 2.)

”Pyrkimys on, että olisivat joka toinen viikonloppu isällään, mut isä tekee aina silloin tällön ohareita. (Äiti1. ja Äiti 3.)

”Mun vanhemmat asuu lähellä ja on paljo meijän elämässä mukana. Lapset on mielellään sielläki yökylässä ja kylässä. (Äiti 3.)

”Mä saan niinku likkakavereilta henkistä apua ja näin. Sitte välillä kuopuksen kummitäti pyytää lapset yökylään. (Äiti 1.)

Suomalaisen yhteiskunnan muutokset näkyvät ydinperheen erkaantumisena lapsen isovanhemmista. Tällöin käy helposti niin, että perhe ei saa isovanhempien ja muun perheen tukea. Useimmiten vanhemmat tahtovat olla tiiviisti yhteydessä lasten isovanhempiin. Sukulaisten ja eritoten isovanhempien tärkeys on erityisen suuri hyvinvoinnin tukena ja arkielämän kasvatusasioiden turvana ja apuna esimerkiksi silloin, kun lapsi sairastuu. (Hujala ja Kyrönlampi - Kylmänen 2003, 27.)

8.2.4 Äitien oma aika

Omaa aikaa äideillä ei juuri ollut yhtä äitiä lukuun ottamatta. Sosiaalinen media korvasi ystävän läsnäolon vaivattomasti. Facebook ja What's upp – ryhmät olivat äitien käytössä lasten nukkuessa tai äidin käydessä ulkona koiran kanssa lenkillä.

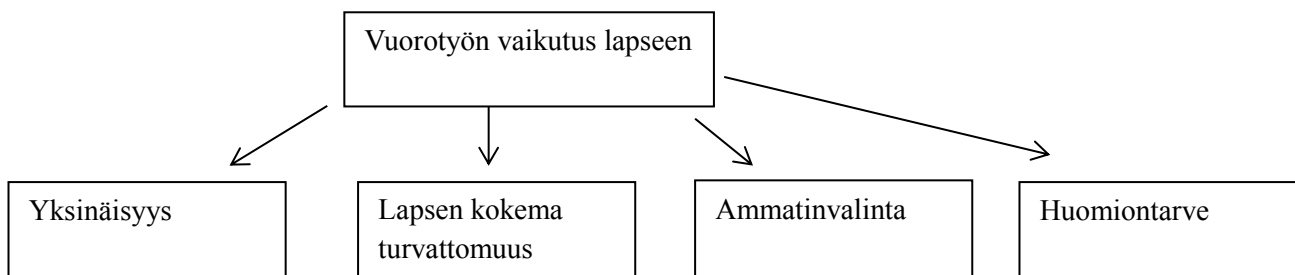
”Pari, kolme kertaa viikossa pääsen kouluikäsen kanssa ratsastamaan tai yksin kauppaan ja lenkille naapurin tytön hoitaessa lapsia.” (Äiti 2.)

”Omaa aikaa on hirveen, hirveen vähän. Et sit se on jo työvuorosuunnittelussa, et kaverilla on tyyliin synttärarit tai tuparit ja sit niistä kerrotaan kuukausitolkulla etukäteen, et mä osaan ite pyytää itelleni vapaavuoron.” (Äiti 3.)

”Sit, ku lapset on menny nukkumaan niin siinä saattaa tovin kattoo facebookkii, et mitä ihmisille kuuluu ja vastailla viesteihin, jos niitä on tullu. Sit meillä on töissä semmonen neljän hengen whats. upp- porukka, mikä on alkanu pelaan semmosta sanaristikkotyypistä peliä.” (Äiti 3.)

”Yleensä se on niin, et mä meen tupakalle ja selaan uutisii ja facebookin etusivuu. Mä katon, et aha tota ja tolle kuuluu tota, ettei tarvi edes soittaa. (Äiti 3.)

8.3 Vuorotyön vaikutus lapsen äitien näkökulmasta tarkasteltuna

Taulukko 4. Vuorotyön vaikutus lapseen

8.3.1 Yksinäisyys

Lapset ikävöivät äitiä hoitopäivien ollessa pitkiä sekä yöhoidossa ollessaan. Kuitenkin, jos yövuoroja on vain vähän, kuten kahdella perheellä tutkituista oli, odottivat lapset yövuoroja. Pienellä 3-4 – vuotiaalla ei ole vielä riittävästi taitoa käsitellä esimerkiksi pelkotiloja ja ongelmia voi tulla, ellei yöhoitaja ole tuttu. Jos lapset ovat harvoin yöhoidossa, saattaa se olla heistä mukavaakin, mutta jos yövuoroja on paljon, käy se heille raskaaksi. (Perheet 24/7. Perheet 24/7 – tutkimuksen tuloksia, luettu 25.3.2015.)

Tutkija Riitta – Leena Metsäpelto Jyväskylän yliopistosta havaitsi tutkimuksessaan, kuinka iltavuoroon menevä vanhempi ei näe välttämättä koulua käyviä lapsia lainkaan päivän aikana. Koululaisten hoito jäi Metsäpellon mukaan kokonaan vuorotyötä tekevien perheiden omien verkostojen varaan. Jossakin tapauksissa pieni koululainen joutui olemaan yksin kotona 9-10 tuntia. (Vihavainen 2015, 13 A.)

Tutkimuksessani sisarusten samassa ryhmässä vuoropäiväkodissa aloittamisesta oli hyviä kokemuksia. Myös minun tutkimuksessani lapset odottivat yöhoitoon pääsyä, jos öitä oli vain vähän.

Esikoinen on ollut koko päivähoitoajan kuopukselle sellanen turva. Nää yöhoidot ja muut. Ne on olleet samassa ryhmässä alkuun. Sitte isompana ne on olleet jo eri ryhmissä. Kuopus hyväksy vain esikoisen pyyhkimään pyllynsä kaks ekaa tarhakuukautta. (Äiti 2.)

Alakouluikänen ei uskalla olla yksin kotona, että aina kun mulla on yövuorot, niin meillä on yläkerrassa samanikänen tyttö, ku meillä, niin se on usein siellä yötä. (Äiti 2.)

Sit ku on pitkä pätkä, että mä en tehny yövuoroja niinku yhtään, niin lapset kyseli monesti, että millon päästään taas tarhaan yöks. (Äiti 3.)

Kyllähän ne (lapset) kyselee, että koska on vapaa ja millon sä tuut hakemaan. (Äiti 1.)

8.3.2 Lapsen kokema turvattomuus ja pitkät hoitopäivät

Lapset voivat olla hoidossa yhtäjaksoisesti kolmekin vuorokautta. Sisarten toisilleen tarjoama läheisyys on merkittävä äiti-ikävän tullessa. Omat unikaverit ja lelut ovat tärkeitä pitkiä aikoja hoidossa oltaessa.

Kun mulla on kolme yövuoroa peräkkäin, niin mä nukun kahdessa erässä. Mä nukun aamupäivästä ja illasta ja sit saattaa olla, että mä en hae lapsia kolmeen vuorokauteen pois sieltä hoidosta, koska se mun unirytmii rikkoontuis. Joskus mä haen ne siinä välillä muutamaks tunniks kotiin. (Äiti 2.)

8.3.3 Ammatinvalinta

Vuoropäiväkodin entisen asiakkaan äidin haastattelussa korostui nyt jo yläkoulussa ja lukiossa olevien entisten vuoropäiväkotilaisten äidin vuorotyön työn vaikutus näihin nuoriin. Nuoret kokivat äidin vuorotyön hyvinkin kielteisesti. Myös äiti itse ajattelee näin jälkeensä, että kolmivuorotyö ja yksin pienistä lapsista vastuussa oleminen oli turhan vaikea yhtälö. Tällä hetkellä heidän äitinsä tekee vuorotyötä osa-aikaisesti ja on paljon enemmän lastensa saatavilla.

Itellä on kolmivuorotyö, mihin on sitoutunut ja miehen reissuhommat vielä, että se on niin paljon poissa. Sitä aatteli, että niitä kotoa poissaolopäiviä ei olis niin hirveesti, mutta näin jälkeensä ajatellen niitä oli ihan hirveesti. Jos ois ollu niinku vielä älykkäämpi, niin ehkä olis järjestäny jotenki toisin. (Äiti 2.)

Lapset on jälkeensä sanoneet, että heistä ei tuu niinku ikinä hoitajia, että niitten mielikuva on se, että mä oon ollu paljon töissä. Just silloin, kun on jouluja ja juhannuksia ja äitienpäiviä. Ne kyllä muistaa, että mä olen loistanut poissaolollani. (Äiti 2.)

Vanhempien työ vaikuttaa erilaisten tekijöiden kautta lasten käyttäytymiseen. Ei siis ole yhdentekevää lasten näkökulmasta tarkasteltuna, minkälaista työtä ja millaisissa olosuhteissa vanhemmat työtä tekevät. Fyysisesti tai psyykkisesti ylikuormittava työ heijastuu vanhemman pahoinvoinnin kautta lapsen ja vanhemman välisiin suhteisiin. Vastaavasti vanhempien myönteiset kokemukset työssä näkyvät lapsen ja vanhemman välisessä vuorovaikutuksessa sekä lapsen hyvinvoinnissa. Lasten havaintoja vanhempiensa työstä ei ole juurikaan tutkittu. Kuitenkin on syytä ajatella, että on yhtä tärkeää tutkia lasten kokemuksia vanhempiensa työstä kuin vanhempien omia kokemuksia ja havaintoja. (Kinnunen ja Mauno 2002, 109.) Vanhempien työntekoa 12–16-vuotiaiden nuorten näkökulmasta on tutkittu ja kysytty nuorilta heidän arvioitaan vanhempien työnteosta. 73 % arvioi äidin tekevän pitkää työpäivää kun taas isien vastaava prosenttiosuus oli 65 %. Tosiasiassa kuitenkin isät tekivät äitejä pidempiä päiviä. Kaiken kaikkiaan nuoret arvioivat äitien työssäkäyntiä kielteisemmin kuin isien. Tuloksen oletetaan viittaavan siihen, että äideiltä ja isiltä odotetaan erilaisia asioita. Äiti on useimmiten se vanhemmista, jolta odotetaan ymmärrystä, lämpöä ja kotona saatavilla oloa. Nuorten havainnot vanhempiensa työstä ovat osittain yhteydessä vanhempien kokemuksiin, sillä esimerkiksi vanhempien ja nuorten tekemät väsymys- ja työaika-arviot korreloivat keskenään. (Kinnunen, Sallinen ja Rönkä 2011, 407–418.)

8.3.4 Huomiontarve

Lasten ja äidin kannalta haasteellisia ovat työvuorojen vaihdokset iltavuorosta aamuvuoroon. Lapset menevät hoitoon puolenpäivän aikaan ja heidät haetaan kotiin ilta kymmeneltä. Päiväkodille tullaan takaisin aamulla kuudelta. Kotona oloaika jää lyhyeksi eikä yöunille tule riittävästi pituutta. Lapset hakevat äidin huomion kiukuttelemalla ja ovat väsyneitä ja aistivat äidin väsymyksen.

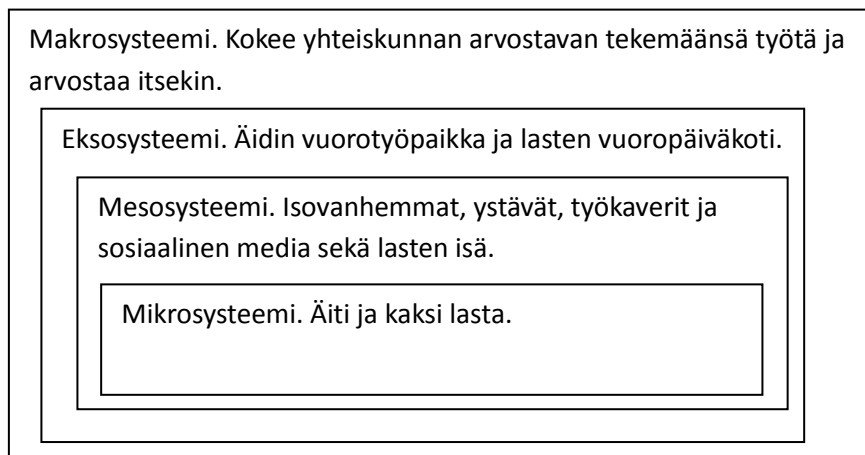
Et kun ne unetkin vaihtuu, että ei mennä yheksältä nukkumaan, et sit alkaa semmonen tempuilleminen sen nukkumaan menon kanssa, että ei väsytä ja väsyttää ja en haluu peittoa ja haluan peittoa ja en haluu yökkäriä, haluan yökkärin. Kutita mua, älä kutita mua. (Äiti 3.)

8.4 Äitien arki ekologisen teorian systeemien valossa

Bronfenbrennerin ajattelussa päiväkotito on osa lapsen mikro- ja mesosysteemiä. Mesosysteemi muodostuu kahden tai useamman ympäristön välisistä suhteista, joissa lapsi aktiivisesti toimii. Tällaisia lapsen ympäristöjä ovat esimerkiksi kodin ja päivähoiton välinen vuorovaikutus, kaveri- ja perhesuhteet sekä naapurit. (Bronfenbrenner 1979, 25.)

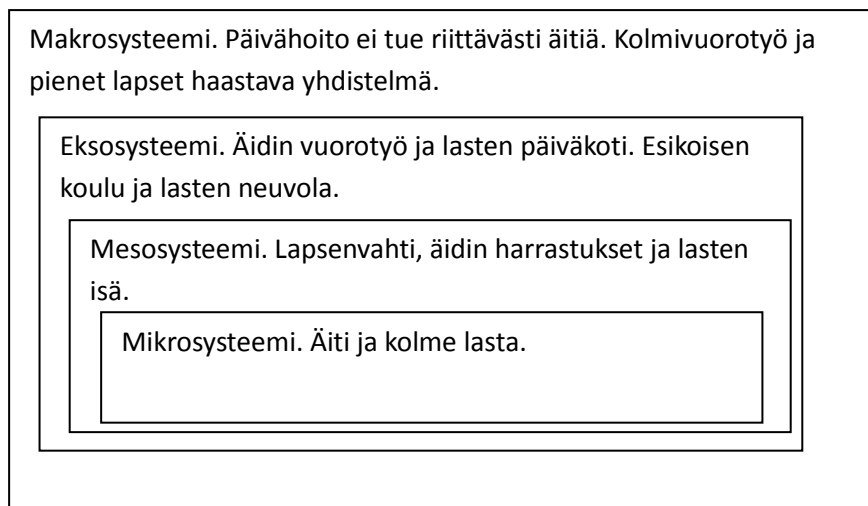
Tutkimuksessani käytän Piensohon (2006) mukaelmaa Bronfenbrennerin (1979) ekologisesta teoriasta. Kuvaan mikrosysteemin erillisenä mesosysteemistä, jotta pystyn totuudenmukaisesti osoittamaan, kuinka yksin äidit arjessaan toimivat. Kaikki neljä systeemin osasta ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja vaikuttavat toinen toiseensa.

Äitien arki Bronfenbrennerin (1979) mukaan soveltaen Piensohon (2006, 16) mallia.

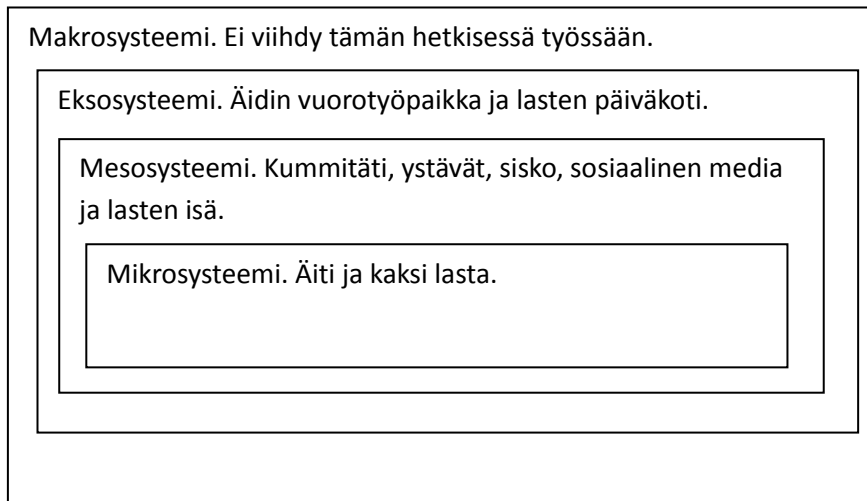
KUVIO 7. Äiti 3

Äiti 3:n kohdalla oli selkeästi havaittavissa isovanhempien tuen merkitys arjessa vaikuttaen positiivisesti äidin jaksamiseen. Isovanhemmat hoitivat lapsia ja ottivat heitä yökylään. Äidillä jäi itselläänkin energiaa touhuta lastensa kanssa. Myös työkavereiden kanssa ystävyysuhteiden solmiminen teki työyhteisöön kuulumisesta merkityksellisen ja voimia antavan asian. Omaan työhönsä tämä äiti suhtautui tämänhetkisen elämäntilanteen kannalta järkevänä ratkaisuna, koska yövuoroja oli vain harvoin. Hän koki saavansa työnsä yhteiskunnan ja lähiympäristön arvostuksen.

KUVIO 8. Äiti 2

Äiti 2: n jaksamiseen vaikutti kotiin tulevan lapsenvahdin tarjoama lastenhoitoapu merkittävästi. Äiti pääsi harrastamaan ja käymään kaupassa joko yksin tai perheen esikoisen kanssa. Neuvolassa oli tuettu ja kuunneltu äitiä ja tultu jopa kotiin sairaskäynnille kerran kaikkien kolmen lasten ollessa korvatulehduskierteessä. Omat siskot ihailevat äidin vaativasta arjesta selviytymistä.

KUVIO 9. Äiti 1

Äiti 1. sai muutaman kerran vuodessa tutuiltaan lastenhoitoapua ja oli arjessa melko yksin lastensa kanssa. Isä oli useamman kerran jättänyt tulematta paikalle sovittuna aikana lapsia tapaamaan. Ystäviä äiti tapasi harvoin muutoin kuin sosiaalisen median välityksellä. Hän oli ollut viime aikoina paljon sairauslomalla työstään ja koki työnsä fyysisesti liian raskaaksi.

Äitien haastatteluissa kuului moniroolisuuden kuormittavuus. Vuorotyö ja yksinhuoltajuus tekevät työ- ja kotirooleista haastavamman kuin päivätyötä tekevän kahden vanhemman talouden äidin rooli on. Äitien perheroolista puuttuu puolison roolissa toimiminen ja samalla puolisolta arjessa saatu tuki. Haastatteluista oli kuultavissa myös työn imua ja työn aikaansaamaa mielihyvää. Mitä tyytyväisempi työhönsä äiti oli, sitä vähemmän rasittavaksi hän koki arjen pyörittämisen. Vastaavasti äidin tyytymättömyys työhönsä heijastui väsymyksenä ja stressinä perheen arkeen.

Kuvasin työn ja perheen yhteensovittamisen malleja aikaisemmin. Salmi jakaa työn ja perheen yhteensovittamisen teemat kolmeen kenttään, jotka leikkaavat toisiaan rakenteellisella ja arkielämän tasolla. Nämä kolme kenttää ovat työelämä ja perhepolitiikka, perhe-elämä ja sosiaalipolitiikka sekä sukupuolta rakentavat prosessit ja tasa-arvopolitiikka. Työn ja perheen yhdistämisen pulmien ratkaiseminen on riippuvainen yhtä aikaa kaikilla kolmella kentällä tapahtuvista asioista. (Salmi 2004, 27–28.) Salmen kuvaksessa on yhteneväisyyksiä Bronfenbrennerin (1979) ekologisen teorian kanssa. Salmen kuvaksessa mesosysteemi muodostuisi kahdesta mikrosysteemistä: työstä ja perheestä. Eksosysteemiin kuuluisivat edellä mainitsemani kolme kenttää ja makrosysteemi syntyisi arkielämän tason ja rakenteellisen tason vuorovaikutuksesta. Aivan kuten Bronfenbrennerin (1979)

ekologisen teorian systeemit niin myös Salmen (2004, 28) työn ja perheen yhteensovittamisen kentät ja tasot ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja riippuvaisia toinen toisestaan.

Salmen (2004, 28) malliin sovellettaessa äitien tasa-arvopoliittinen asema työmarkkinoilla oli huono, koska he eivät voineet valita päivätyötä. Äitien tasa-arvoa ei parantanut isien asema perheessä, koska he eivät kuuluneet lainkaan perheeseen. Työelämä oli tullut äitejä vastaan joutaen työajoissa mahdollisuuksien mukaan. Perhe-elämä helpottui vuoropäiväkodin tuen ansiosta. Sairasta lasta äideillä oli myös mahdollisuus hoitaa kotona ilman työnantajan painostusta. Pienten koululaisten hoito oli äitien itsensä varassa äitien ollessa ilta- ja yövuoroissa. Arkielämän tasoa tutkimustulosteni äitien kommentit kuvaavat osuvasti. Suomessa on rakenteellisella tasolla kansainvälisesti vertailtuna hyvät perhepoliittiset järjestelmät. Kuitenkin vasta arkielämän tason kuvauksista käy ilmi, miten ne jokapäiväisessä elämässä toteutuvat.

Varton mukaan tutkimus on pätevä, yleistettävä silloin, kun tutkimuksen tulokset tulevat esiin tematisoidusta kokonaisuudesta. Tämä tarkoittaa tutkimukselle asetettujen päämäärien vastaavuutta tutkimustuloksen ja – kohteen kanssa. Laadullisessa tutkimuksessa pätevyys on keskeinen seikka ja pätevyys täytyy perustella teorianmuodostuksen yhteydessä. (Varto 1992, 103.) Tutkimuksestani on selvästi nähtävillä Bronfenbrennerin (1979) ekologisen teorian valossa, että äidin mesotasolla saama omien vanhempien tuki ja apu lastenhoidossa auttoi äitiä arjessa. Perheen ulkopuolisella lapsenhoitoavulla ei ollut yhtä suurta merkitystä äidin jaksamisen tukemiseen.

9 POHDINTA

Olen itsekin ollut osa tutkimusta ja sovittanut yhteen perheroolia ja työroolia pro graduani kirjoittaen. Mikrosysteemiini kuuluvat itseni lisäksi lapsi ja aviopuoliso. Mesosysteemin tasolla isovanhempien, siskojen ja ystävien tuki on ollut korvaamatonta, jotta tutkielmani on edistynyt. Ilman eksosysteemin lapselleni tarjoamaa päivähoitoa valmistumiseni olisi viivästynyt. Tutkimuksen teon aikana olen tehnyt sijaisuuksia oppilaitoksessa, jossa työskentelyn uusi tutkintoni mahdollistaa. Makrosysteemin tasolla aikuiskoulutusrahan avulla olen voinut opiskella aikuisiällä.

Tutkimuksen tekeminen vaikeutui heti alkumetreillä, koska en voinut lähestyä mahdollisia haastateltavia puhelimitse. Menin päiväkodille useamman kerran turhaan, koska äiti, jonka halusin tavata, olikin hakenut lapsensa aiemmin hoidosta tai sitten lapset eivät olleetkaan hoidossa sairastumisen tai muun syyn vuoksi. Vuorotyöläisen arki konkretisoitui, kun menin syksyllä vesisateessa ja pimeällä ilta kymmenen aikaan päiväkodille töistä tulevaa äitiä vastaan. Oma lapseni oli kotona jo yöunilla ja päiväkodissa iltavuorossa olevilla lapsilla oli vielä leikit parhaimmillaan. Itse olin myös tuohon aikaan valmis yöunille.

Oma ennakko-oletukseni vuorotyötä tekevien äitien arjesta poikkesi jonkin verran tutkimustulosten osoittamasta todellisuudesta. Olin ajatellut, että äidit saavat arkeensa esimerkiksi lastenhoitoapua omilta vanhemmiltaan enemmän kuin, mitä he todellisuudessa saivat. Äitien arjessaan kokema totaalinen väsymys tuli minulle myös yllätyksenä. Olen samaa mieltä lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttilan kanssa siitä, että äitien jaksamiseen täytyisi kiinnittää nykyistä enemmän huomiota. Neuvoloiden kotikäyntejä olisi lisättävä eikä neuvolatarkastuksia saisi missään nimessä vähentää. Uuden hallituksen on otettava työn ja perhe – elämän yhteensovittaminen vahvasti mukaan strategiseen hallitusohjelmaan. (STT, 2015, 12.) Kokkolalaiset äidit ovat kehittäneet sosiaaliseen

mediaan, Facebookiin vertaistuki ryhmän ”Hätäkahvit”. Kun Hätäkahvi – termin kirjoittaa Fb-sivulle, muutama ensiksi vastannut äiti voi tulla esimerkiksi väsyneen äidin apuun ja leikkiä lasten kanssa hetken, jotta äiti voi nukkua. Muutamassa viikossa näitä ryhmiä on perustettu kymmenittäin eri puolelle Suomea. (Pölkki 2014, 6.) Kuitenkaan äitien jaksaminen ei saa olla pelkästään äitien oman kekseliäisyyden varassa.

Omien ennakkoajatusteni kanssa samassa linjassa oli vanhempien kokema tyytymättömyys vuorotyöhön. Jokainen haastatelluista tekisi mieluiten päivätyötä, mutta sitä ei ole tarjolla. Omasta tyytymättömyydestään huolimatta äidit saivat ympäristöstään arvostusta vuorotyön tekemisestä. Heillä oli vuorotyötä tekeviä ystäviä ja sosiaalinen media oli tärkeä väylä ystävien kanssa yhteydenpitoon. Ajasta ja paikasta riippumatta äidit pääsivät puhelimella katsomaan, mitä kavereille kuuluu. Äidit kokivat, että vuorotyön tekeminen olisi helpompaa, jos työvuorot kiertäisivät normaalikierron mukaisesti eteenpäin: aamuvuoro, iltavuoro, yövuoro ja vapaa. Kuten tutkimuksessani olen kertonutkin, tällainen vuorojen kiertäminen ei ole aina mahdollista. Vuorotyön hyvinä puolina äidit mainitsivat arkivapaat ja yö- ja viikonlopputöistä saadut paremmat tulot. Vuorotyötä tekevät olivat useammin yksinhuoltajia jo 1970-luvulla ja ovat edelleen.

Teoriatausta työlleni oli vahvasti olemassa tutkimuksen alkumetreiltä lähtien. Sijoitin arjen asioita mielessäni ekologisen teorian eri systeemien osasiin jo ennen äitien haastatteluja oman arkeni perusteella. En kuulunut vielä tutkimuksen alkuvaiheessa mihinkään sosiaalisen median ryhmään ja ajattelin tuolloin sosiaalisen median olevan äideille riesa ja vähäistä kotonaoloaika haittaava. Asenteeni muuttui tutkimuksen teon varrella, kun liityin itse Facebookiin ja What’s up – ryhmiin. Huomasin, kuinka rentouttavaa oli iltaisin lapsen mentyä nukkumaan tutkailla rauhassa, mitä ystäville kuuluu, kuten haastattelemani äiditkin tekivät.

Koin teema- ja syvähaastattelun tyyllisen keskustelun sopivaksi menetelmäksi työlleni. Äidit kuvailivat avoimesti ja luontevasti arjen asioitaan minulle. Haastatteluista jäi hyvä mieli ja äideiltä sain rohkaisevaa palautetta. Toivon, että haastatellut lukisivat työni ja löytäisivät arkeaan helpottavia asioita työstäni tai että arkea vaikeuttavat tekijät aiheuttaisivat ahaa – elämyksiä. Haastattelujen avulla pääsin tutustumaan syvällisesti tutkimusperheiden arkeen. Yllättävän vähän olin perillä päiväkodin ulkopuolelle sijoittuvasta perheiden arjesta pitkästä työurasta huolimatta.

Päivähoidon työntekijöiden toimenkuvaan kuuluu vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö. Virallisen tulkinnan mukaan päivähoiton tavoitteena on tukea päivähoidossa olevien lasten koteja

kasvatustehtävässä sekä yhdessä edistää kotien kanssa lapsen persoonallisuuden tasapainoista kehitystä (Laki 1983/304). Päivähoidon ja perheenvälinen yhteistyö ja vanhempien osallisuus linjattiin kasvatuskumppanuudeksi ensimmäisen kerran vuonna 2002. Lasten, päivähoidon henkilöstön ja vanhempien kasvatuksellinen kumppanuus, vuorovaikutus ja yhteistyö ovat hyvän varhaiskasvatuksen olennainen osa. (Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista 2002, 5, 17.) Päivähoidon ja perheen välinen yhteistyö taas määritellään kasvatuskumppanuudeksi (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 31). Mitä kasvatuskumppanuus arjessa tarkoittaa ja miten se toteutuu? Omassa tutkimuksessani haastateltavat eivät mieltäneet kasvatuskumppanuutta arkikielessä käytettäväksi termiksi vaan puhuivat yhteistyöstä. Yhteistyön muotoja olivat haastateltavien mielestä muun muassa kasvatuskeskustelut ja päiväkodin juhlat.

Lasten vanhempien kanssa tehtävään yhteistyöhön on syytä panostaa tulevaisuudessa. Lapsen päiväkotiiin tuonti- ja hakutilanteet ovat avainasemassa, millaiseksi vuorovaikutus vanhemman ja päiväkodin kasvattajan välillä muodostuu. Ei ole samantekevää, miten ja millä sävyllä lapsen päivästä kerrotaan. Aika ajoin on hyvä päivittää varhaiskasvatuskeskustelujen ja vanhempainiltojen käytänteet, ettei toimita vuodesta toiseen samalla kaavalla. Vanhemmiltakin voi kysyä, millaisia tapaamisia ja iltoja he toivovat. Tutkimuksen äidit olivat tyytyväisiä siihen, että päiväkodissa oli muutettu tarvittaessa lasten hoitovuoroja lasten edun mukaisesti. Nämä muutokset olivat palvelleet äitiäkin. Päiväkodin henkilökunnasta löytyi aina joku, jolle pystyi avautumaan vaikeista asioista. Haastetta tuotti lasten hoitovurojen lähettäminen sähköpostilla, koska äidin työvuorot muuttuivat jatkuvasti sekä Muksunetissä lapsen ryhmän toiminnan seuraaminen.

Kaksi kertaa vuodessa tehtävät kyselyt vanhemmille, miten he haluaisivat olla mukana päiväkodin toiminnassa, eivät vastaa vanhempien kokemaan tuen tarpeeseen. Päivähoidon ammattilaiset on koulutettu pitämään lapsi työn keskiössä. Lapsen etua ajatellen perheen laittaminen keskiöön voisi tukea myös lasta paremmin. Tähän tarpeeseen pitäisi myös päiväkotiiin työntekijöitä kouluttavien oppilaitosten kyetä vastaamaan. Tutkimustuloksista ilmenee, että äidit haluaisivat tulla paremmin huomatuiksi ja kuulluiksi lapsen tuonti- tai hakutilanteessa. Osa äideistä koki, että olisi mukava, jos myös heiltä kysyttäisiin, että mitä heille kuuluu. Tässä olisi jatkotutkimusaihe, että minkä päivähoidossa pitäisi muuttua, jotta vanhemmat tulisivat paremmin kuulluiksi ja miksi he eivät tänä päivänä tule riittävästi kuulluiksi.

LÄHDELUETTELO

Alasuutari, M. 2003. Kuka lasta kasvattaa. Tampere: Tammer - Paino.

Alasuutari, M. 2010. Suunniteltu lapsuus. Keskustelut lapsen varhaiskasvatuksesta päivähoidossa. Tampere: Vastapaino.

Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Amne, T. & Segal, U. A. 2003. Center-Based Evening Child Care: Implications for Young Children's Development. *Early Childhood Education Journal*, 30 (3), 137 – 143.

Bronfenbrenner, U. 1979. *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Boston, MA: Harvard University Press.

Bronfenbrenner, U. 1989. Ecological systems theory. *Annals of Child Development*. 6, 187–249.

Bronfenbrenner, U. 1997. Ekologisten järjestelmien teoria. Teoksessa Vasta, R. (toim.) *Kuusi teoriaa lapsen kehityksestä*. Kuopio: Kustannusosakeyhtiö Puijo.

Brooks, I. & MacDonald, S. 2000. "Doing Life": Gender relations in a night nursing sub-culture. *Gender, Work and Organisation*, 7 (4), 221-229.

Clark, S. C. 2000. Work/family border theory: A new theory of work/family balance. *Human Relations*, 53 (6), 747-770

Davis, K.D., Crouter, A.C. & Mchale S.M. 2006. Implications of shift work for parent-adolescent relationships in dual-earner families. *Family and Relations*, 55, 450-460.

De Schipper, J. C., Tavecchio, L. W. C., Van Ijzendoorn, M. H. & Linting, M. 2003. The relation of flexible child care to quality of center day care and children's socioemotional functioning: A survey and observational study. *Infant Behavior & Development*, 26 (3), 300–325.

Darier, E. 1998. Time to be lazy. Work, the environment and modern subjectivities. *Time & Society*. Sage Publications, 7 (2), 193-222.

Dunifon, R., Kalil, A., Houston, Su J. & Crosby, D. A. 2013. Mothers' Night Work and Children's Behavior Problems. *Developmental Psychology*, 49 (10), 1874–1885

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. <http://www.oph.fi/ops2016/perusteet> (luettu 23.3.2015)

Elias, N. 1978. Zum Begriff des Alltages. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, Sonderheft, 20, 26.

- Eskola, J. 2010. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle ja tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 179-203.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2000. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 5. painos. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, J. & Vastamäki, J. 2010. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 3. painos. Jyväskylä: PS - kustannus, 26-44.
- Everingham, C., Stevenson, D. & Warner-Smith, P. 2007. "Things are Getting Better all the Time"?: Challenging the Narrative of Women's Progress from a Generational Perspective. *Sociology* 41, 419-437.
- Felski, R. 2000. The Invention of Everyday Life. *New Formations* 39, Winter 1999-2000, 15-31.
- Forsberg, H. 2003. Kriittistä näkökulmaa jäljittämässä. Teoksessa Forsberg, H. & Nätkin, R. (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus. 7-15.
- Frone, M. R. 2003. Work – family balance. Teoksessa J. C. Quick & L. E. Tetrick (toim.) *Handbook of occupational health psychology*. Washington: American Psychological Association, 143-162.
- Färkkilä, N., Kahiluoto, T. & Kivistö, M. 2006. Lasten päivähoiton tilannekatsaus. Syyskuu 2005. Helsingin kaupunki. Varhaiskasvatusvirasto. Lasten päivähoidosta perittävät maksut 1.8.2014 lähtien. <http://www.hel.fi/static/vaka/liitteet/ph/asiakasmaksutiedote2015suomi.pdf> (luettu 10.6.2015)
- Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen selvityksiä 2006:1.
- Gallimore, R., Weisner, T., Kaufman, S. & Bernheimer, L. 1989. The social construction of ecocultural niches: Family accommodation of developmentally delayed children. *American Journal on Mental Retardation*, vol. 94, 216–230.
- Gallimore, R., Weisner, T., Bernheimer, L., Guthrie, D. & Nihira, K. 1993. Family responses to young children with developmental delays: Accommodation activity in ecological and cultural context. *American Journal on Mental Retardation*, vol. 98. No.2, 185–206
- Garey, A. 1995. Constructing motherhood on the night shift: "Working mothers" as Stay-at-home moms. *Qualitative sociology*, 18, 4, 415–437.
- Greenhaus, J. H., & Beutell, N. J. 1985. Sources of conflict between work and family roles. *Academy of Management Review*, 10, 76-88.
- Han, W. – J. 2004. Nonstandard work schedules and child care decisions: Evidence from the NICHD study of early child care. *Early Childhood Research Quarterly*, 19, 231–256.

- Hannuniemi, T. 2011. Kurkistus lapsen arkeen vuorohoidossa. Kasvatustieteen pro gradu – tutkielma. Helsingin yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Varhaiskasvatus.
- Hietala, H. & Kaivanto, K. 2008. Työaikalaki käytännössä. Helsinki: Talentum Media Oy.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2009. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2010. Tutki ja kirjoita. 15.–16. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Hujala, E. & Kyrönlampi - Kylmänen, T. 2003. Päivähoitolapsen perhe - muutoksen suuntia. Oulun yliopisto: Varhaiskasvatuskeskus.
- Hulkko, L. 2003. Työajat eri elämänvaiheissa. Teoksessa L. Hulkko, I. (toim.) Niemi, H. Paakkönen, H. Sutela Työajan muutokset. Työmarkkinat 2003:8. Tilastokeskus. Helsinki: Yliopistopaino Oy, 27–51.
- Hurme, H. Bioekologinen malli. Teoksessa Jallinoja, R., Hurme, H. & Jokinen K. (toim.) Perhetutkimuksen suuntauksia. Helsinki: Gaudeamus, 60-80.
- Huttunen, E. 1984. Perheen ja päivähoiton yhteistyö kasvatuksen ja lapsen kehityksen tukijana. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja 2.
- Huttunen, E. 1989. Päivähoidon toimiva arki: varhaiskasvatuskäytäntöjen kehittäminen. Helsinki: Suomen Kaupunkiliitto.
- Hyvärinen, M. & Löyttyniemi, V. 2005. Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa J. Ruusuvuori & L. Tiittula (toim.) Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 189–222.
- Härmä, M., Sallinen, M. & Kandolin, I. 2007. Työaikojen yhteys terveyteen ja hyvinvointiin - perusasiat tutkimuksen valossa. Teoksessa M. Härmä (toim.) Toimivat ja terveet työntekijät. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Sosiaali- ja terveysministeriö ja Työministeriö, 81–93. *Tarkista tämä lähde!*
- Itkonen, L. 2014. Edistyksellisesti yhdessä. Lastentarha, 3/14, 40–43
- Jokinen, E. 2005. Aikuisten arki. Helsinki: Gaudeamus.
- Jokinen, K. & Saaristo, K. 2006. Suomalainen yhteiskunta. Helsinki: WSOY.
- Joshi, P. & Bogen, K. 2007. Nonstandard schedules and young children's behavioral outcomes among working low-income families. Journal of Marriage and Family, 69, 139–156.
- Kartovaara, L. 2007. Lapsiperheen kehitys. Teoksessa Suomalainen lapsi. Helsinki: Tilastokeskus, 31–46.
- Kartovaara, L. 2007. Lasten perheet. Teoksessa Suomalainen lapsi. Helsinki: Tilastokeskus, 47–72.
- Kekkonen, M. 2012. Kasvatuskumppanuus puheena: varhaiskasvattajat, vanhemmat ja lapset päivähoiton diskursiivisilla näyttämöillä. Tampere: Tampere University Press.

- Kekkonen, M., Rönkä, A. & Laakso, M-L. Vuorotyö tuo painetta lapsiperheiden elämään. Helsingin Sanomat. 09.11.2014, C 23.
- Kekkonen, M., Rönkä, A., Laakso, M-L, Tammelin, M. & Malinen, K. Lapsiperheet 24/7 taloudessa. Teoksessa Lammi-Taskula, J. & Karvonen, S. (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Tampere: Juvenes Print: Suomen Yliopistopaino Oy, 52–71.
- Kinnunen, U., Sallinen, M. & Rönkä, A. 2001. Vanhempien työ ja vanhemmuus nuoren kokemana: yhteydet nuoren hyvinvointiin. *Psykologia*, 36 (6), 407–418.
- Kinnunen, U. & Mauno, S. 2002. Työ ja perhe-elämä vanhempien ja lasten näkökulmasta. Teoksessa Rönkä, A. & Kinnunen, U. (toim.) Perhe ja vanhemmuus: suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. Jyväskylä: PS- kustannus, 99–118.
- Kinnunen, U., Malinen, K. & Laitinen, K. 2009. Työn ja perheen yhteensovittaminen: perheiden kokemuksia ja ratkaisuja. Teoksessa Rönkä, A., Malinen, K. & Lämsä, T. (toim.) Perhe-elämän paletti. Vanhempana ja puolisona vaihtelevassa arjessa. Jyväskylä: PS-kustannus, 125–147.
- Kiviniemi, K. 2007. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa: Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 70–85.
- Koivunen, P-L. 2009. Hyvä päivähoito: työkaluja sujuvaan arkeen. Jyväskylä: PS - kustannus.
- Kortteinen, M. 1982. Lähiö. Helsinki: Otava.
- Kossek, E. E., Noe, R. A., & DeMarr, B. J. 1999. Work-family role synthesis: Individual and organizational determinants. *International Journal of Conflict Management*, 10, 105–106.
- Kuula A. 2006. Yksityisyyden suoja tutkimuksessa. Teoksessa Hallamaa, J, Launis, V. Lötjönen, S. & Sorvali, I. (toim.) Etiikkaa ihmistieteille. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki: Hakapaino.
- Laki lasten päivähoitosta 1973. 36/1973 sekä siihen tehdyt muutokset 1983/304.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036> (luettu 3.4.2014)
- Lammi – Taskula, J., Suhonen, A-S. & Salmi, M. Ulottuvuuksina aika ja elämänvaiheet. Teoksessa Salmi, M. & Lammi - Taskula, J. (toim.) Puhelin, mummo vai joustava työaika? Työn ja perheen yhdistämisen arkea. Helsinki: Stakes, 29–128.
- Larson, R. W., Branscomb, K. R., & Wiley, A. R. 2006. Forms and functions of family mealtimes: Multidisciplinary perspectives. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 111, 1–15.
- Latvala, E. & Vanhala-Nuutinen, L. 2001. Laadullisen hoitotieteellisen tutkimuksen perusprosessi: sisällönanalyysi. Teoksessa Janhunen, S. & Niikonen, M. (toim.) Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä. Helsinki: WSOY.
- Lehtinen, T. Tutkimus: Epätyypilliset työajat voivat hyödyttää lasta. Helsingin Sanomat. 22.04.2015, A18.

- Liimatainen, K. & Nieminen, M. Säästöt iskevät lapsiperheisiin. Helsingin Sanomat. 28.5.2015, A 6.
- Lleras, C. 2008. Employment, work, conditions and the home environment in single-mother families. *Journal of Family Issues*, 29, 1268-1297.
- Marks, S. R. 1977. Multiple roles and role strain: Some notes on human energy, time and commitment. *American Sociological Review*, 42, 921-936.
- Metsämuuronen, J. 2006. Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Jyväskylä: Gummerus.
- Morgan; H.J. David. 2011. *Rethinking Family Practices*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Määttä, P. 2001. Perhe asiantuntijana. Erityiskasvatuksen ja kuntoutuksen käytännöt. Opetus 2000 sarja. Jyväskylä: Gummerus.
- Narratiivinen analyysi: Jyväskylän yliopiston Koppa.
<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/narratiivinen-analyysi> (luettu 5.6.2014.)
- Nummenmaa, A-R. 1978. Perheen työaikarakenne ja lapsen kehityshehdot. Tampereen yliopisto. Psykologian laitoksen tutkimuksia 111.
- Onnismaa, E-L. 2010. Lapsi, lapsuus ja perhe varhaiskasvatusasiakirjoissa 1967–1999. Tutkimuksia 313. Opettajankoulutuslaitos. Käyttäytymistieteellinen tiedekunta. Helsingin yliopisto. Helsinki: Yliopistopaino.
- Paavilainen, H. & Vuorela, M. 2013. Vanhempien kokemuksia vuorohoidon toteutumisesta päiväkodissa. Opinnäytetyö. Saimaan ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveysala. Sosiaalialan koulutusohjelma. Lappeenranta.
- Patton, M. Q. 2002. *Qualitative research & evaluation methods*. Thousand Oaks (CA): Sage.
- Perheet 24/7. Lasten sosio-emotionaalinen hyvinvointi ja perheen arki 24/7 taloudessa.
<http://www.jamk.fi/fi/tutkimus-ja-kehitys/projektit/perheet-24/etusivu/>. (luettu 25.8.2014)
- Perheet 24/7. Perheet 24/7 – tutkimuksen tuloksia. <http://www.jamk.fi/fi/tutkimus-ja-kehitys/projektit/perheet-24/etusivu/>. (luettu 26.3.2015)
- Piensoho, T. 2006. Perheestä voimaa työhön - työstä voimaa kotiin. Työssäkäyvien kokemuksia työn ja perheen tasapainosta. Helsinki: Yliopistopaino.
- Presser, H. B. 2003. *Working in a 24/7 economy: Challenger for American families*. New York. NY: Russell Sage Foundation.
- Puroila, A.-M. & Karila, K. 2001. Bronfenbrennerin ekologinen teoria. Teoksessa K. Karila, J. Kinos & J. Virtanen (toim.) *Varhaiskasvatuksen teoriasuuntauksia*. Jyväskylä: PS Kustannus, 204–226.

- Puusa, A. & Juuti, P. 2011. Mitä laadullinen tutkimus on? Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) Menetelmäviidakon raivaajat: perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Helsinki: JTO, 47–57.
- Rantanen, J. & Kinnunen, U. 2005. Työ, perhe - elämä ja hyvinvointi. Teoksessa Kinnunen, U., Feldt, T. & Mauno, S. (toim.) Työ leipälajina. Työhyvinvoinnin psykologiset perusteet. Jyväskylä: Ps-kustannus, 229–286.
- Repo, K. Lapsiperheiden arki: näkökulmina raha, työ ja lastenhoito. 2009. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy. Juvenes Print.
- Ruokolainen, R. & Alila, K. 2004. Varhaiskasvatuksen laatu on osaamista ja vuorovaikutusta. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. Julkaisuja 2004:17. Helsinki.
- Räty, S. 2014. ”Kyllähän mun pitää niille soittaa, kun mä olen iltavuorossa, että nyt syökää ruokaa”: vanhemmuus, arki ja hyvinvointi vuorotyötä tekevien yksinhuoltajaäitien kokemana. Kasvatustieteen pro gradu – tutkielma. Kasvatustieteiden laitos. Jyväskylän yliopisto.
- Rönkä, A., Malinen, K. & Lämsä, T. Pikkulapsiperheiden arjen paletti. Teoksessa Rönkä, A., Malinen, K. & Lämsä, T. (toim.) Perhe-elämän paletti. Vanhempana ja puolisona vaihtelevassa arjessa. Jyväskylä: PS- kustannus, 11–20.
- Saarikoski, L. Lapsiperheen rankka arki. Helsingin Sanomat 13.2.2015, A26.
- Salmi, M. 1991a. Ansiotyö kotona – toiveuni vai painajainen? Kotiansiotyöntekijänä Suomessa 1980-luvulla. Helsingin yliopiston Sosiologian laitoksen tutkimuksia 225.
- Salmi, M. 1991b. Ajatteletko arkena? Arkielämä ja tietoisien toiminnan mahdollisuus. Sosiologia 4, 237–248.
- Salmi, M. (2004) Työn ja perheen yhteensovittamisen kentät. Teoksessa Salmi, M. & Lammi-Taskula, J. (toim.) Puhelin, mummo vai joustava työaika? Työn ja perheen yhdistämisen arkea. Helsinki: Stakes, 1-9.
- Salmi, M. (2004) Arkielämä kokoaa yhteen työn ja perheen. Teoksessa Salmi, M. & Lammi-Taskula, J. (toim.) Puhelin, mummo vai joustava työaika? Työn ja perheen yhdistämisen arkea. Helsinki: Stakes, 11–28.
- Salmi, M. & Lammi-Taskula, J. 2014. Lapsiperheiden vanhemmat työelämässä. Teoksessa Lammi-Taskula, J. & Karvonen, S. (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, 26–36.
- Siippainen, A. ”Se tietynlainen vapaus että lapset tietää että koko talo on tyhjä. Vuorohoidon joustavat sukupolvisuhteet. Teoksessa Pekkarinen, E., Vehkalahti, K. & Myllyniemi, S. (toim.) Lapset ja nuoret instituution kehyksissä. Nuorten elinolot – vuosikirja 2012. Helsinki: Unigrafia Oy, 116–127.

- Savolainen, J., Lammi – Taskula, J. & Salmi, M. 2004. Elämän kirjoja työpaikoille. Käsikirja perheen ja työn yhteen sovittajille. Helsinki: Stakes.
- Siekkinen, K. 2010. Syvähaastattelu. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Jyväskylä: PS-kustannus, 45–60.
- Siljamäki, T. 2014. Lapset kiihtyvässä karusellissa. Lastentarha. 3/14, 38–39.
- Siljamäki, T. 2015. Venyvän ajan lapset. Aukioloajat pitenevät ja vanhemmat venyvät, mutta joustaako lapsus. Lapsen maailma 3/2015, 48-50.
- Smith, D. E. 1988. The Everyday World as Problematic. A Feminist Sociology. Oxford Open University Press/ Milton Keynes.
- Southerton, D. 2003. ‘ Squeezing time’. Allocating practices, coordinating networks and scheduling society. Time & Society 12 (1), 5-25.
- Statham, J. & Mooney, A. 2003. Around the clock. Childcare services at atypical times. Southampton: Hobbs the Printers Ltd.
- STT. Lapsiasiavaltuutettu on huolissaan äitien jaksamisesta. Aamuposti. 11.5.2015, 12.
- Syrjälä, L. & Numminen M. 1998. Tapaustutkimus kasvatustieteessä. Oulun yliopiston kasvatustieteellisen tiedekunnan tutkimuksia 51.
- Tammelin, M. 2009. Working time and family time: experiences of the work and family interface among dual earning couples in Finland. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.
- Tonttila, T. 2006. Vammaisen lapsen äidin vanhemmuuden kokemus sekä lähiympäristön ja kasvatuskumppanuuden merkitys. Tutkimuksia 272. Helsinki: Yliopistopaino.
- Tuomi, J. Tutki ja lue: johdatus tieteellisen tekstin ymmärtämiseen. Helsinki: Tammi.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Urpilainen, A. 2012. Lapsi vuorohoidossa. Perheiden kokemuksia vuorohoidosta ja lapsen temperamentista ryhmäperhepäivähoidossa. Kasvatustieteen pro gradu – tutkielma. Kasvatustieteiden laitos. Jyväskylän yliopisto.
- Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista. 2009. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2003. Oppaita 56. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2005. Oppaita 56. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Varto, J. 1992. Laadullisen tutkimuksen metodologia. Helsinki: Tammi.
- Vihavainen, S. Vuorotyö hankaloittaa lapsiperheiden arkea. Helsingin Sanomat. 13.02.2016, 13 A.
- Vilkkä, H. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.

Vuorohoito lasten päivähoidossa. 1999. Vuorohoidon työryhmän muistio. Helsingin kaupunki.
Sosiaalivirasto. Julkaisusarja A1/1999.

LIITTEET

LIITE 1

HAASTATTELURUNKO 13.10.2014

1. Kuvaile arkeanne / kerro arjestanne.
 - 1.1 Kerro arjestanne / arjen järjestelyistä kellon avulla. Mitä mihinkin aikaan tapahtuu?
2. Miten arki ja vapaa eroavat toisistaan? Koetko vapaapäivät arjen vastakohtaksi?
 - 2.1 Kuvaile arkipyhiä, iltoja ja viikonloppuja.
3. Miten vuorohoito tukee arkeanne?
 - 3.1 Vuoropäiväkodin lisäksi, ketä muita on pyörittämässä / hoitamassa arkeanne?
 - 3.2 Kerro lähipiiristäne.
 - 3.3 Onko lähipiirissä muita vuorotyötä tekeviä? Omat vanhemmat, kavereita ym.
4. Kerro työstäsi (työaikajärjestelyistä, työnantajan mahdollisesta joustavuudesta, nuoret vs. vanhat työntekijät).
 - 4.1 Miten olet päätenyt nykyiseen työhösi?
 - 4.2 Onko sinulla suunnitelmia uran suhteen tulevaisuudessa?
5. Paljonko sosiaalinen media ja ylipäättään tietokoneella istuminen vievät päivästäsi / viikostasi aikaa? (hoitovuorojen lähettäminen sähköpostin välityksellä päiväkotiin, muksunetti, sähköinen varhaiskasvatussuunnitelma)
6. Onko sinulla ns. omaa aikaa ja mitä silloin tapahtuu?
7. Millainen on visiosi täydellisesti toimivasta vuorotyöläisen perheen arjesta?
8. Millainen on visiosi täydellisesti toimivasta vuoropäiväkodista?